

KARTEAD

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: 12 Sayı: 2
Ekim 2024

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
KARATEKİN JOURNAL OF
FACULTY OF LETTERS

Volume: 12 Issue: 2
October 2024

ÇANKIRI

ISSN: 2147-8465
e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Cilt: 12 * Sayı: 2
EKİM 2024

KAREFAD

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY

KARATEKİN JOURNAL OF FACULTY OF LETTERS

Volume: 12 * Issue: 2
OCTOBER 2024

ISSN: 2147 – 8465
e-ISSN: 2791 – 9773

ÇANKIRI

Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi

KAREFAD

Ekim 2024 / Cilt 12 / Sayı 2

Sahibi

Prof. Dr. Harun ÇİFTÇİ

Çankırı Karatekin Üniversitesi Rektörü

Çankırı Karatekin University Karatekin Journal of Faculty of Letters

KAREFAD

October 2024 / Volume 12 / Issue 2

Owner

Prof. Harun ÇİFTÇİ

Rector of Çankırı Karatekin University

Yayın Kurulu

Baş Editör

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Ebru DOĞRUÖZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Doç. Dr. Mustafa Murat KALE

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ERKEK

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editorial Board

Editor-in-Chief

Prof. Coşkun POLAT

Çankırı Karatekin University

Editor

Assist. Prof. Ebru DOĞRUÖZ

Çankırı Karatekin University

Editorial Assistants

Assoc. Prof. Mustafa Murat KALE

Çankırı Karatekin University

Assist. Prof. Fatma ERKEK

Çankırı Karatekin University

Yayın Kurulu Üyeleri

Prof. Dr. Hasan COŞKUN

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Abdulselam ARVAS

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Ensar ÇETİN

Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Emin SÖNMEZ

Gaziantep Üniversitesi

Prof. Dr. Ertuğrul USTA

University of North Texas

Doç. Dr. Kasım BİNİCİ

Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Bahattin YALÇINKAYA

Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Şahin DOĞAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Erol KARCI

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Serhat ARSLAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim AKYOL

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Cemil LİV

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Çiğdem AKIN ARIKAN

Ordu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Necdet YILDIZ

Anadolu Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KALAYCI

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Temel KALAFAT

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editorial Board Members

Prof. Hasan COŞKUN

Çankırı Karatekin University

Prof. Abdulselam ARVAS

Çankırı Karatekin University

Prof. Ensar ÇETİN

Hacı Bektaş Veli University

Prof. Mehmet Emin SÖNMEZ

Gaziantep University

Prof. Ertuğrul USTA

University of North Texas

Assoc. Prof. Kasım BİNİCİ

Kırıkkale University

Assoc. Prof. Bahattin YALÇINKAYA

Marmara University

Assoc. Prof. Şahin DOĞAN

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Erol KARCI

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Serhat ARSLAN

Necmettin Erbakan University

Assoc. Prof. Sayime DURMAZ

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. İbrahim AKYOL

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Cemil LİV

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Çiğdem AKIN ARIKAN

Ordu University

Assist. Prof. Necdet YILDIZ

Anadolu University

Assist. Prof. Hakkı KALAYCI

Çankırı Karatekin University

Assist. Prof. Temel KALAFAT

Çankırı Karatekin University

Yayın Kurulu Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Murat ÖNER

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Nasrin ZABETİ MİANDOAB

Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

Dr. Ziyoda KHALMATOVA

Hacettepe Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Temel KALAFAT

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Ziyoda KHALMATOV

Hacettepe Üniversitesi

Dr. Yousef ABDALHADİ

İstanbul Aydın Üniversitesi

Alan Editörleri

Prof. Dr. Murat ÖZDEMİR

Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ensar ÇETİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Nesime CEYHAN AKÇA

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Zuhal Yonca ODABAŞ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih GÜZEL

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Türkan POLATCI DEMİRKOL

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Okan TÜRKAN

İzmir Bakırçay Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Şule ÖZÜN

Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Sayime DURMAZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet GÖZLÜ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Süheyla BOZKURT BALCI

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem Yeşim ÖZBEK

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Ömür ÇOBAN

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Doç. Dr. Üyesi Saim YÖRÜK

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Serap ASLAN COBUTOĞLU

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Şah ÖZCAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZTOPRAK

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editorial Board Members

Assist. Prof. Murat ÖNER

Çankırı Karatekin University

Dr. Nasrin ZABETİ MİANDOAB

Ahmet Yesevi International Türk-Kazak University

Dr. Ziyoda KHALMATOVA

Hacettepe University

Assist. Prof. Temel KALAFAT

Çankırı Karatekin University

Dr. Ziyoda KHALMATOV

Hacettepe University

Dr. Yousef ABDALHADİ

İstanbul Aydın University

Field Editors

Prof. Murat ÖZDEMİR

Hacettepe University

Prof. Ensar ÇETİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Prof. Nesime CEYHAN AKÇA

Çankırı Karatekin University

Prof. Zuhal Yonca ODABAŞ

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Fatih GÜZEL

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Türkan POLATCI DEMİRKOL

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Okan TÜRKAN

İzmir Bakırçay University

Assoc. Prof. Mustafa YILDIRIM

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Şule ÖZÜN

Isparta Süleyman Demirel University

Assoc. Prof. Nursel ASLANTÜRK

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Sayime DURMAZ

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Ahmet GÖZLÜ

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Süheyla BOZKURT BALCI

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Özlem Yeşim ÖZBEK

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Ömür ÇOBAN

Karamanoğlu Mehmet Bey University

Assoc. Prof. Saim YÖRÜK

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Serap ASLAN COBUTOĞLU

Çankırı Karatekin University

Assoc. Prof. Mehmet Şah ÖZCAN

Çankırı Karatekin University

Assist. Prof. Betül ÖZTOPRAK

Çankırı Karatekin University

Alan Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi Alper USLUKAYA
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ozan KAYAR
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serpil TİMUR
Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇAPAR
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Yalçın BAZNA
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Field Editors

Assist. Prof. Alper USLUKAYA
Çankırı Karatekin University
Assist. Prof. Ozan KAYAR
Çankırı Karatekin University
Assist. Prof. Serpil TİMUR
Ardahan University
Assist. Prof. Ali ÇAPAR
Çankırı Karatekin University
Res. Assist. Dr. Yalçın BAZNA
Çankırı Karatekin University

Yazım ve Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Serkan CİHAN
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Esmâ ACAR
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Copy Editor

Assist. Prof. Serkan CİHAN
Çankırı Karatekin University
Res. Assist. Dr. Esmâ ACAR
Çankırı Karatekin University

Yabancı Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim ARPA
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Foreign Language Editor

Assist. Prof. Halil İbrahim ARPA
Çankırı Karatekin University

Mizanpaj Editörleri

Arş. Gör. Dr. Esra ÜNLÜ ÇİMEN
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Arş. Gör. Gül YÖRÜK KUMCU
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Layout Editors

Res. Assist. Dr. Esra ÜNLÜ ÇİMEN
Çankırı Karatekin University
Res. Assist. Gül YÖRÜK KUMCU
Çankırı Karatekin University

Sekretarya

Feyza UYSAL
Milli Eğitim Bakanlığı

Secretary

Feyza UYSAL
Ministry of National Education

Web Desteği

Ahmet Tayip YAZIHAN
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Web Support

Ahmet Tayip YAZIHAN
Çankırı Karatekin University

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Harun ÇİFTÇİ
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun POLAT
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN
Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. Barış TAŞ
İzmir Bakırçay Üniversitesi
Prof. Dr. Yeşim YASAK
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ÖZDEMİR
Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat ÖZEL
Ankara Üniversitesi

Editorial Advisory Board

Prof. Harun ÇİFTÇİ
Çankırı Karatekin University
Prof. Hüseyin ODABAŞ
Çankırı Karatekin University
Prof. Coşkun POLAT
Çankırı Karatekin University
Prof. Ahmet ÖZCAN
Milli Savunma University
Prof. Barış TAŞ
İzmir Bakırçay University
Prof. Yeşim YASAK
Çankırı Karatekin University
Prof. Murat ÖZDEMİR
Hacettepe University
Prof. Nevzat ÖZEL
Ankara University

Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi **Çankırı Karatekin University Karatekin Journal of Faculty of Letters**
KAREFAD **KAREFAD**
Ekim 2024 / Cilt 12 / Sayı 2 **October 2024 / Volume 12 / Issue 2**

Danışma Kurulu	Editorial Advisory Board
Prof. Dr. Burcu Umut ZAN <i>Çankırı Karatekin Üniversitesi</i>	Prof. Burcu Umut ZAN <i>Çankırı Karatekin University</i>
Doç. Dr. Binnur ERDAĞI DOĞUER <i>Doğu Akdeniz Üniversitesi</i>	Assoc. Prof. Binnur ERDAĞI DOĞUER <i>Eastern Mediterranean University</i>
Doç. Dr. Sibel KİBAR <i>Kastamonu Üniversitesi</i>	Assoc. Prof. Sibel KİBAR <i>Kastamonu University</i>
Doç. Dr. Atay AKDEVELİOĞLU <i>Ankara Üniversitesi</i>	Assoc. Prof. Atay AKDEVELİOĞLU <i>Ankara University</i>
Doç. Dr. Hakan ARSLAN <i>Uşak Üniversitesi</i>	Assoc. Prof. Hakan ARSLAN <i>Uşak University</i>

ISSN: 2147 – 8465 e-ISSN: 2791 – 9773

Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi Nisan ve Ekim aylarında yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Çankırı Karatekin University Karatekin Journal of Faculty of Letters is an international peer-reviewed journal published in April and October.

Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazarlar sorumludur. Any responsibility related to contents of papers belongs to authors.

İletişim / Contact: Çankırı Karatekin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi / Uluyazı Kampüsü / 18100 Çankırı/Türkiye

web: <https://dergipark.org.tr/karefad>

e-mail: karefad@karatekin.edu.tr

Copyright © 2024

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Niğde'de Çalışan Annelerin İş-Aile Yaşamı: Sosyolojik Bir
Değerlendirme121-149

Özlem Onat ve Hakkı Kalaycı

Harita Tarihi Teorisi: Başlangıç ve Dönüşüm Bakımından Clima,
Oikoumene ve Orbis Terrarum.....151-172

Nazan Karakaş Özur

İnsanın Üç Hâli: Beşeriyet, Ademiyet ve İnsan-ı Kâmil173-202

İlhan Yıldız

Cemal Abdül Nasır Döneminde Mısır'da Kültür Politikası203-231

Mustafa Müjdecı ve Ashwaq Ahmed Manaf Abdelmaksoud

Kolektif Öğretmen Yeterliği ile İlgili Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik
Analizi233-254

Behiye Dağdeviren Ertas

Editörden

Değerli okuyucular,

Yılda iki kez, Nisan ve Ekim aylarında çevrimiçi olarak yayımlanan dergimizin yeni sayısını sizlerle buluşturmanın heyecanını yaşıyoruz. Ekim 2024 sayısında, alanında özenle hazırlanmış ve bilimsel katkı sunma amacı taşıyan beş özgün makale yer almaktadır. Makalelerimiz, güncel akademik tartışmaları ve çeşitli disiplinlere ışık tutacak konuları ele alarak, bilgiye dayalı bakış açınızı genişletmeyi hedeflemektedir. Dergimizin Ekim 2024 sayısında yer alan makale başlıkları şu şekildedir:

Niğde'de Çalışan Annelerin İş - Aile Yaşamı: Sosyolojik Bir Değerlendirme

Harita Tarihi Teorisi: Başlangıç ve Dönüşüm Bakımından Clima, Oikoumene ve Orbis Terrarum

İnsanın Üç Hâli: Beşeriyet, Ademiyet ve İnsan-ı Kâmil

Cemal Abdül Nasır Döneminde Mısır'da Kültür Politikası

Kolektif Öğretmen Yeterliği ile İlgili Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Yayın sürecinde büyük emek veren herkese en içten teşekkürlerimizi sunmak isteriz. En başta, dergimize verdiği destekle bize güç veren Sayın Dekanımız Prof. Dr. Coşkun POLAT olmak üzere, değerli alan editörlerimize, yayınların niteliğinin yükselmesinde özveriyle çalışan yayın ve danışma kurulumuza, alan editörlerimize, çalışmalarını titizlikle değerlendiren saygıdeğer hakemlerimize ve bu sayıya katkı sağlayan kıymetli yazarlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Ayrıca, yayın sürecindeki teknik ayrıntıları başarıyla yöneten değerli ekip arkadaşlarımıza ve her aşamada desteklerini hissettiğimiz tüm paydaşlarımıza, şahsım ve kıymetli editör yardımcılarımız Dr. Öğr. Üyesi Fatma ERKEK ve Doç. Dr. Mustafa Murat KALE adına şükranlarımızı sunarız. Dergimizin içerikleri üzerine görüş ve önerilerinizi bizlerle paylaşmanız, gelecek sayılarımızın daha da zenginleşmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Dergimizin akademik bilgi birikimine katkı sağlaması ve siz değerli okuyucularımız için ufuk açıcı olması dileğiyle, keyifli okumalar dileriz.

Saygılarımızla,

Dr. Öğr. Üyesi Ebru DOĞRUÖZ

Editör

Ekim, 2024

Niğde'de Çalışan Annelerin İş-Aile Yaşamı: Sosyolojik Bir Değerlendirme

Özlem ONAT¹

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Hakkı KALAYCI²

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öz

Araştırma, iş gücüne katılan annelerin ev dışında aktif rol almasının aile dinamikleri ve iş yaşamına etkilerini sosyolojik bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, fenomenolojik yaklaşıma dayalı nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında örneklem olarak Niğde ilinde en az 2 yıl süreyle çalışma hayatında bulunmuş 15 anne seçilmiştir. Katılımcıların aile ve iş yaşamlarıyla ilgili düşünceleri, yarı yapılandırılmış 18 sorudan oluşan görüşme formu aracılığıyla anlaşılmasına çalışılmıştır. Elde edilen bulgular temel temalar etrafında belirlenmiştir. Bu temalar üzerine yoğunlaşan betimsel analizler gerçekleştirilmiş ve veri analizi kod açma yöntemi kullanılarak anlaşılmasına çalışılmıştır. Ortak örüntülerin belirlenmesiyle sonuçlar çıkarılmıştır. Bulgular, kamu sektöründe çalışan annelerin iş hayatında karşılaştığı zorlukları ve duygusal deneyimleri açık bir şekilde ortaya koymuştur. Araştırmanın öne çıkan sonuçları arasında iş hayatında olan annelerin çocuklarıyla yeterli zaman geçirememesi, iş yerinde izin taleplerinde yaşadıkları güçlükler ve devlet politikalarının geliştirilme ihtiyacı bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar, çalışan annelerin iş hayatını dengelemek zorunda olduklarını ve çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını açıkça göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan anne, iş ve aile yaşamı, sosyolojik değerlendirme, Niğde

¹ Bilim Uzmanı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı/Türkiye, E-posta: ozlemonatt0@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8151-9028>

² Dr. Öğretim Üyesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Çankırı/Türkiye, E-posta: hakkikalayci@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1139-5717>

MAKALE TÜRÜ	Başvuru Tarihi	Kabul Tarihi
Araştırma Makalesi	13.02.2024	03.04.2024

doi: 10.57115/karefad.1436594

Atıf: Onat, Ö. ve Kalaycı, H. (2024). Niğde'de çalışan annelerin iş-aile yaşamı: Sosyolojik bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 121-149. <https://doi.org/10.57115/karefad.1436594>

Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir.

Etik Bildirim: Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen, Matematik ve Sosyal Bilimler Etik Kurulu, Tarih: 24.05.2024, Belge Doğrulama Kodu: <https://etikkurul.karatekin.edu.tr/dogrulama/2faa950632c54630>

Work-Family Life of Working Mothers in Niğde: A Sociological Evaluation

Özlem ONAT¹

Çankırı Karatekin University

Hakkı KALAYCI²

Çankırı Karatekin University

Abstract

The research aims to examine the sociological implications of mothers' active participation in the workforce on family dynamics and work life. Adopting a phenomenological approach, the study is designed as a qualitative research. A sample of 15 mothers, who have been employed in the workforce in Niğde province for at least 2 years, was selected. Participants' thoughts on their family and work lives were explored through a semi-structured interview form consisting of 18 questions. The obtained data were analyzed around core themes, employing descriptive analyses and using the method of open coding for data analysis. Results were drawn by identifying common patterns. Findings clearly illustrate the challenges and emotional experiences faced by mothers working in the public sector. Prominent outcomes of the study include mothers' inability to spend sufficient time with their children due to work commitments, difficulties encountered in requesting leave at the workplace, and the need for the development of state policies. The results highlight that working mothers are required to balance their work lives, encountering various challenges in the process.

Keywords: Working mother, work and family life, sociological evaluation, Niğde

¹ Science expert, Social Sciences Institute, Çankırı/Turkey, E-mail: ozlemonatt0@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8151-9028>

² Assist. Prof., Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Çankırı/Turkey, E-mail: hakkikalayci@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1139-5717>

ARTICLE TYPE

Research Article

Received Date

02.13.2024

Accepted Date

04.03.2024

Giriş

Aile kurumu, zaman içinde geçmişten günümüze kadar değişiklik göstermiştir. Bu değişimlerle birlikte kadının durumu ve rolü de önemli ölçüde değişim göstermiştir. Avcı-toplayıcı toplumlarda kadın, söz sahibi bir konuma sahipken, aile içindeki rolü de büyük önem taşımıştır. Tarıma dayalı toplumlarda ise kadının toplum ve ev hayatındaki konumu farklılık göstermiştir. Özel mülkiyetin artmasıyla birlikte servet tek bir kişide toplanmış ve bu kişi genellikle erkek olmuştur. Serveti elinde bulunduran erkek, kadın üzerinde otorite sahibi olmuştur. Toplum içinde kadınların ekonomik faaliyetlerde belirli roller aldığı, ancak bu rollerin her dönemde ve şekilde değiştiği bilinmektedir. Kadınların gerçek anlamda ücretli işçi statüsüne sahip olmaları ise Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla gerçekleşmiştir. Bu nedenle, kadının çalışma yaşamındaki konumu, Sanayi Devrimi'nin başlangıcı olarak kabul edilerek belirlenmelidir. Sanayi Devrimi'nin başlangıcıyla birlikte, toplumda yaşanan değişimler kadın-erkek ilişkilerini etkilemiş ve erkeğin statüsünün yükselmesine rağmen kadının ikincil bir konuma itildiği ve etkisizleştirildiği ataerkil bir düzenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Çoban Döşkaya, 2010). Kadının çalışma hayatında yer alması ve hangi koşullarda olması gerektiği, geçmişten günümüze kadar süregelen bir tartışma konusu olmuştur. Özellikle Sanayi Devrimi'nin ardından çalışma şartlarındaki değişimler, toplumsal yapıda dönüşümlere neden olmuştur. Kadınlar, önceden ev dışında aktif çalışma hayatına katılamazken, Sanayi Devrimiyle birlikte kendilerini hane dışında çalışma alanında görmüşlerdir. Kadının toplumdaki algısı farklılaşırken, bu durum kadının rolü ve statüsü üzerinde birçok etki yaratmıştır. Zamanla, kadının rolüne ek olarak ekonomik özgürlüğe sahip çalışan anne kavramı ortaya çıkmış ve günümüzde daha belirgin bir şekilde gözlemlenmiştir. Çocuk sahibi kadının iş yaşamında yer almasıyla birlikte farklı zorluklar ortaya çıkmıştır. Zira geçmişten günümüze kadar kadın, annelik, çocuk bakımı, yaşlıların bakımı ve ev işlerinin yürütülmesi gibi bir dizi görevden sorumlu kılınmıştır. Anne, çalışma yaşamında yer almak konusunda belirli noktalarda memnuniyet gösterse de aile içinde kadın ve erkek arasındaki görev dağılımında yaşanan adaletsizlikler, kadının iş ve ev arasında sıkışık kalmasına, gün içinde çift mesai yapmasına ve çalışma hayatında birçok sorunla karşılaşmasına yol açmaktadır. Son dönemde, iş hayatında aktif olarak yer alan annelerin karşılaştığı sorunlar daha fazla göz önüne çıkmaktadır. Bu sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla, çalışan annelerin sorunları çeşitli araştırmaların konusu olmuştur.

Bu çalışmanın önemi iki temel açıdan ele alınmaktadır. İlk olarak, Niğde ilindeki çalışma yaşamında yer alan annelerin karşılaştığı sorunları (aile-iş hayatı, toplumsal eşitlik, aile politikalarının gelişimi, toplumsal farkındalık) sistematik bir şekilde incelemesi, bilimsel yöntemlerle kadınların iş yaşamı ile annelik arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele

alması ve bu sorunların tespit edilerek çözüm önerilerine katkı sağlaması açısından önemlidir. Bu araştırma, sadece belirli bir coğrafi alandaki annelerin yaşadığı zorlukları değil, aynı zamanda genel olarak kadınların iş ve aile yaşamları arasındaki dengeyi anlamamıza ve bu dengeyi sağlamak için gereken adımları belirlememize olanak tanımaktadır. İkinci olarak, Niğde ilinde bu konuya neden olan problemleri inceleyen bir çalışma henüz gerçekleştirilmemiştir. Bu bağlamda, bu araştırmanın literatüre yeni bir katkı sağlaması öngörülmektedir. Elde edilecek bulgular, benzer konuları ele alan gelecekteki araştırmalara ışık tutabilmekte ve bu alandaki bilgi eksikliğini giderebilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmanın ilgili alanda güvenilir bir kaynak olması ve gelecekte yapılacak benzer araştırmalara temel oluşturması beklenmektedir.

Literatür Özeti

Kadınlar tarih boyunca, toplumun koşullarına bağlı olarak çeşitli konum ve pozisyonlarda yer almışlardır. Tarım, hayvancılık ve sanayi gibi sektörlerde faaliyet göstererek toplumun ekonomik faaliyetlerine katkı sağlamışlardır. Ancak, kadınların yer aldığı konumlar genellikle üretim faaliyetlerinde ekonomik olarak ikincil bir rol üstlenmelerine neden olmuştur. Endüstri Devrimi ile birlikte kadınlar hane dışında çalışmaya başlamıştır. Endüstri Devrimi, çalışma yaşamını önemli ölçüde etkileyerek işçi sayısını, mesleklerin, mevkilerin ve sektörlerin dağılımını değiştirmiştir. Bu süreç, günümüzdeki anlamıyla alt sınıfların oluşumuna yol açarak kadın-erkek nüfusunu etkilemiştir (Çıtak, 2008, s. 25).

Türkiye'de, kadının iş yaşamına katılımı, endüstrileşme süreciyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet dönemlerinde çeşitli değişikliklere yol açmıştır. Bu nedenle, kadının çalışma hayatını anlamak için tarihsel süreçte Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası dönemleri ayrı ayrı ele almak anlamlı olacaktır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, resmi olarak kadınların toplumsal rolünde değişikliklere yol açmıştır (Aslan, 2006, s. 120-121). Bu dönemde, ülkedeki azalan erkek istihdam açığına cevap verebilmek için Osmanlı Ticaret Nezareti tarafından "Kadın Amale Ordusu" kurulmuştur (Atıl, 2009, s. 353). Şanlıurfa'daki çorap fabrikalarında 1000, Ankara, Sivas ve İzmir'deki halı dokuma tezgahlarında 4780, Aydın'da 11000, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar'da ise 1500 kadının istihdam edildiği bilinmektedir (Çiftçi, 1982, s. 87). Ancak, Tanzimat Devri ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süre zarfında, kadınlara yönelik kanunlar yetersiz kalmıştır. Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923) birlikte uygulanan ekonomik ve yasal değişiklikler, kadınların çalışma hayatına katılarak modern toplumsal yapıya geçişin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Atatürk İlke ve İnkılapları, kadının hürriyetine odaklanarak kadının sosyal konumuna yeni bir anlam kazandırmış ve kadına sosyal önem kazandırmıştır (Doğramacı, 1989, s. 89). 1923 yılında düzenlenen "İzmir İktisat Kongresi" nde kadınların maden

ocaklarında çalıştırılmaması, kadınlara ücretli izin politikasının uygulanması ve doğum sürecine dair düzenlemeler gibi konularda fikir birliği sağlanmıştır (Önder, 2013, s. 39; Makal, 2015, s. 47-50). 1930 yılında kabul edilen "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu" ile kadın çalışanların iş sağlığı ve güvenliği konularına odaklanılarak kalıcı çözümler sunulmuştur (Önder, 2013, s. 39; Makal, 2015, s. 47-50). 1936 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı ilk "İş Kanunu", kadınların çalışma hayatına katılımıyla ilgili yenilikler getirmiş olsa da kadınların çalıştırılmaması gereken işlerde yer almamasına ve annelik rolüne dair düzenlemelere yer verilmemesine dikkat çekmektedir (Atıl, 2009, s. 354). 1950 yılı, çalışan kadınların değerlendirilmesi açısından önemli bir dönem olarak kabul edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın tahribatının büyük ölçüde giderildiği bu dönemde, kadın istihdamında artış gözlenmiştir (Makal, 2015, s. 61). 2014-2018 yıllarını kapsayan "Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı", kadınların çalışma hayatına katılımında bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır (Aşık, 2013, s. 2). Bu plan, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi amacıyla kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almasını, toplumsal haklarının artırılmasını ve iş sağlığına yönelik düzenlemelerin yapılmasını vurgulamaktadır (Önder, 2013, s. 41). Ayrıca, iş-aile uyumunu sağlamaya yönelik esnek çalışma modellerinin ve çocuk bakım evlerinin artırılması, doğum izni seçeneklerinin çeşitlendirilmesi gibi konulara da değinilmektedir (Aşık, 2013, s. 2).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde Adak'ın 2007 yılında yapmış olduğu "Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı" adlı çalışması, aile ve iş yaşamı arasındaki ilişkinin kadınlar için önemli bir ikilem oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet perspektifinde kadının işgücüne katılım modelleri ve aile içi ilişkileri incelenmektedir (Adak, 2007, s. 138-152).

Hüseyinli ve Hüseyinli'nin 2016 yılında "Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerindeki Etkileri ve Hukuki Düzenlemeler" adlı araştırmalarının içeriği çocuk bakımının kadınların işgücüne katılımı üzerindeki etkilerini ve bu konuda yapılan hukuki düzenlemeleri ele almaktadır. Araştırma, kadınların çocuk bakımı ile iş hayatı arasındaki dengeyi nasıl sağladıklarını, bu dengeyi etkileyen faktörleri ve bu alandaki hukuki düzenlemelerin etkinliğini incelemektedir. Yapılan çalışma, çocuk bakımının kadınların iş yaşamına olan etkilerini anlamak ve daha iyi çalışma koşulları ve destekleyici hukuki düzenlemeler sağlamak amacıyla bir inceleme ve değerlendirmeyi içermektedir (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016, s. 109-132).

Özdemir'in 2021 yılında ele aldığı "Çalışan Kadınların Annelik ve İş Hayatı Deneyimleri: Gaziantep Örneği" adlı çalışması çalışan kadınların annelik ve iş hayatı deneyimlerini Gaziantep şehri bağlamında ele almaktadır. Araştırma, Gaziantep'te çalışan kadınların annelik rollerini nasıl deneyimlediklerini, iş hayatıyla annelik arasındaki dengeyi nasıl sağladıklarını, bu deneyimlerin kadınların kariyerlerine etkisini ve toplumsal

faktörlerin bu deneyimler üzerindeki etkilerini ele almaktadır (Özdemir, 2021).

Özgür'ün 2020 yılında kaleme aldığı "Tarihsel Değişim Sürecinde İş ve Aile Yaşamında Kadın: Muğla İli, Bankacılık Sektöründe Çalışan Çocuklu Kadınlar Üzerine Bir İnceleme" adlı araştırmasının içeriği, Muğla ilinde bankacılık sektöründe çalışan çocuklu kadınların iş ve aile yaşamlarındaki deneyimlerini ve bu deneyimlerin tarihsel süreç içinde nasıl değiştiğini aktarmaktadır. Araştırma, kadınların iş ve aile yaşamları arasındaki dengeyi sağlama çabalarını, karşılaştıkları zorlukları, aile ve iş yerindeki destek sistemlerini, sosyal normlar ve kültürel faktörlerin etkisini ele almaktadır (Özgür, 2020).

Beyenal'in 2019 yılında yapmış olduğu "Çalışan Anne Olmanın Ev, İş Ve Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkileri" adlı çalışması çalışan annelerin karşılaştıkları sorunların belirlenmesi ve iyileştirmeye yönelik çözüm önerilerinin sosyal hizmet bakış açısıyla sunmaktadır. Araştırma sonuçlarının sosyal hizmet literatürüne katkı sağlaması ve çalışan annelere yönelik politikaların belirlenmesine yardımcı olması hedeflenmiştir. Araştırmanın çalışan annelerin ev, iş ve sosyal yaşam üzerindeki etkileri konusunda daha fazla anlayış ve farkındalık yaratması beklenmektedir (Beyenal, 2019).

Büyük ve Tansel'in 2007 yılında yapmış oldukları "Türkiye'de Çocuk Sahibi Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımı: Eğilimler ve Engeller" adlı çalışmaları Türkiye'deki çocuk sahibi kadınların işgücü piyasasına katılım eğilimleri ve karşılaştıkları engelleri incelemiştir. Çalışma, istihdam oranları, iş arama davranışları, çocuk bakımı hizmetlerine erişim gibi konuları ele almaktadır (Büyük ve Tansel, 2007).

Arat'ın 2011 yılında yayımladığı "Türkiye'de Çalışan Kadınlar: Çalışma Yaşamında Cinsiyet Eşitsizliği" adlı kitabı Türkiye'de çalışan kadınların iş yaşamında karşılaştıkları cinsiyet eşitsizliği sorununu ele almaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranları, işte yükselme imkanları, ücret eşitsizlikleri gibi konuları detaylı bir şekilde analiz etmektedir (Arat, 2011).

Yapılan bu çalışmalar, çocuk sahibi kadınların iş yaşamına katılımının sosyal yapı, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, toplumun cinsiyet eşitliği konusundaki farkındalığını artırmak, yapısal engelleri azaltmak ve kadınların iş yaşamında daha aktif rol almalarını desteklemek amacıyla önemli bir rol oynamaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, çocuk sahibi kadınlarla derinlemesine bir anlayış geliştirmek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, fenomenolojik

yaklaşım benimsenmiş ve gerçek olay ve durumların daha gerçekçi bir şekilde ortaya konulmasına odaklanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 40). Bu perspektif, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak olayları betimlemekte ve katılımcılarla birebir görüşmeler yapılarak duygu ve düşüncelerinin nasıl algılandığını belirlemektedir (Özcan ve Özbay, 2002, s. 62). Fenomenoloji, günlük yaşamda fark edilen ancak anlaşılabilen olguları ele almakta ve bu olguları tecrübeler, olaylar, algılamalar gibi çeşitli formlarda anlaşılır kılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 69). Araştırma sürecinde ele alınan diğer kuramlar da dikkate alınmış olmakla birlikte, katılımcıların görüşlerinin fenomenolojik (olgusal) kuram çerçevesinde sunulmasının uygun olacağı belirlenmiştir; böylelikle kuramsal bir teklik oluşmamıştır. Çocuk sahibi kadınların aile ve çalışma hayatındaki zorlukları, etkileri, beklentileri ve önerileri derinlemesine incelemiş ve elde edilen bulgular sosyolojik bakış açısı ile değerlendirmiştir. Bu bağlamda, araştırmacılar ile katılımcılar arasındaki güvenin oluşmasını sağlamak amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak araştırma soruları açık bir şekilde yönlendirilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen veriler, iş yaşamına ilişkin davranışlar ve annelik deneyimlerine odaklanan yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla çocuk sahibi kadınlara yönlendirilmiştir. Bu yöntem, katılımcıların görüşlerini ayrıntılı bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlamıştır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yöntemi, verilerin toplanmasında genellikle üç temel araçtan yararlanır: görüşme, gözlem ve doküman incelemesi. Bu araştırmada, çalışan annelerin aile ve iş hayatına yönelik davranışlarının incelenmesi amacıyla fenomenolojik (olgu bilim) yaklaşım kullanılmış ve veriler görüşme tekniği ve görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınarak uygulanmıştır. Görüşme formunda, aile ve iş hayatına yönelik sorunlar değerlendirmek amacıyla iki temel çerçeve üzerinden 18 soru yer almaktadır. Bu soruların 9'u aile hayatına (annelerin çalışmasının aile yaşamına olan etkileri, anne-çocuk ilişkisi, çocukların bakımının sorumluluğu, ev içi görev dağılımı ve eşlerin destekleri) odaklanırken, diğer 9'u ise (katılımcıların iş hayatına yönelik algıları, karşılaştıkları sorunlar) çalışma hayatının etkilerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Verilerin Analizi

Elde edilen bulguların analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu yaklaşım, verilerin belirli temalar ve özetlemelerle yorumlanmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Betimsel analiz, verilerin uygun şekilde sınıflandırılması ve yorumlanmasıyla sonuçlara ulaşmayı mümkün kılar. Araştırmanın son aşamasında ise araştırmacının katkılarıyla

gelecek hakkında tahminler ve öneriler sunulmaktadır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2005, s. 258).

Tablo 1

Çalışmaya Katılan Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Görüşlerinin Tematik Analizi

1. Katılımcıların Demografik Özellikleri
1.1. Yaş
1.2. Meslek
1.3. Deneyim Süresi
1.4. Çocuk Sayısı
2. Katılımcıların Aile Hayatına Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi
2.1. Çalışan Anne Olma Nedenleri ve Motivasyonları
2.2. Çalışan Anne Olmanın Aile Dinamiklerine Etkisi
2.2.1. Eş ve Çocuklarının Tutumları
2.2.2. Çocuk Bakımı ve İlgilenme Durumu
2.2.3. Özel Günlerde Çocuğun Yanında Olabilme İmkânı
2.3. İş ve Aile Hayatı Arasındaki Dengenin Sağlanması
2.3.1. Çocuk Bakım Sorumluluğu ve İş Performansı
2.3.2. Eşin Destek Olma Durumu
2.4. Çalışmanın Getirdiği Olumlu ve Olumsuz Yönler
2.5. İdeal Aile Hayatı ve Çalışma Dengesi
3. Katılımcıların İş Hayatına Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi
3.1. İş Hayatına Yönelik Tutumlar ve Beklentiler
3.2. Çocuk Sahibi Olmanın Kariyer İlerlemesine Etkisi
3.3. İş Yerinde Karşılaşılan Zorluklar ve Çözüm Önerileri
3.4. Devlet Politikalarının Çalışan Anneler İçin Önemi ve Talepleri

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışma için 25.05.2024 tarih ve <https://etikkurul.karatekin.edu.tr/dogrulama/2faa950632c54630> belge doğrulama adresinde yer alan Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen, Matematik ve Sosyal Bilimler Bilimsel Etik Kurulundan gerekli izinler alınmıştır.

Bulgular

Katılımcıların kamu sektöründe çalışıyor olmaları, çalışan annelerin davranışları ve beklentilerinin incelenmesi amacıyla özellikle dikkate alınmıştır. Kamu sektöründe çalışmanın araştırma açısından belirli avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlar şunları içerebilir: Kamu

sektöründeki çalışma koşulları genellikle daha standart ve düzenlidir, bu da katılımcıların iş deneyimleri üzerinde daha istikrarlı bir temel oluşturabilir. Ayrıca, kamu sektöründe çalışan annelerin, özellikle kamu politikalarının ve çalışma düzenlemelerinin etkisi altında oldukları düşünülerek, araştırmanın sonuçlarının genel olarak toplumsal ve politik bağlamda daha geniş bir öneme sahip olabileceği göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada, belirlenen ölçütlere uygun 15 katılımcıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı ve konusu, katılımcılara görüşme başlamadan önce detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Katılımcıların gizliliklerinin korunması için, her birine bir kod numarası atanmıştır. Aşağıda, araştırmaya katılan 15 katılımcının özgeçmiş bilgileri ve kod numaraları verilmiştir.

Tablo 2

Katılanlara Yönelik Genel Bilgiler

Katılımcı	Yaşı	Mesleği	Deneyim Süresi	Çocuk Sayısı
K1	45	Öğretmen	20 yıl	2
K2	34	Öğretmen	11 yıl	2
K3	26	Yönetici Asistanı	2 yıl	1
K4	30	Muhasebeci	7 yıl	1
K5	30	Hemşire	11 yıl	2
K6	32	Öğretmen	8 yıl	1
K7	42	Diş Hekimi	18 yıl	1
K8	45	Memur	20 yıl	3
K9	35	Memur	12 yıl	1
K10	30	Tekniker	8 yıl	2
K11	36	Memur	17 yıl	2
K12	60	Diş Hekimi	37 yıl	2
K13	28	Tekniker	4 yıl	1
K14	33	Tekniker	15 yıl	1
K15	34	Asistan	7 yıl	1

Araştırma kapsamında 15 çocuk sahibi çalışan kadın ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar Niğde ilinde yaşamakta ve en az 2 yıl kamuda çalışma hayatı içerisinde yer alan annelerden oluşmaktadır. Tecrübelerini aktarabilmek açısından farklı yaş aralığı ve meslek grubundan olan kadınlara yer verilmiştir.

Katılımcıların Aile Hayatına Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Bu bölümde katılımcıların çalışan anne olmaya dair görüşleri, aile içindeki etkileri, anne-çocuk ilişkisi, çocuk bakımının sorumluluğu, ev içi görev dağılımında eşlerinin desteği ve bu zorluklarla başa çıkma şekilleri ile iş hayatına yansımaları ele alınmıştır. Toplamda bu kategoride 9 farklı soru sorulmuştur. Katılımcıların deneyimleri ve görüşleri doğrultusunda çalışan annelerin aile hayatındaki çeşitli konulardaki perspektifleri ele alınmıştır.

Tablo 3*Çalışan Anne Olmaya Yönelik Düşünceler*

Tema	Katılımcı Görüşleri
Sorumluluk	K14: "Yorgun ve sorumluluklarına vakit ayıramayan bir anne." K8: "Sürekli her şeyi kontrol altında tutmak bence." K12: "Çok yorucu." K13: "Yorucu ve güzel" K2: "...insan yıpranabiliyor." K5: "Zorlu bir süreç. Hem de çok zor."
Zorluk	K4: "Bir de bütün bu olanlara rağmen çevrene hep iyiyim imajı vermek durumunda kalıyorsun ya... Bizim hiç yorulduğum demememiz gerekiyor." K7: "Zaman zaman çaresizlikler."
Çaresizlik	K6: "Sadece tek kötü yanı çocuğunuza daha az vakit Ayırıyorsunuz." K15: "Çocuğuna ilgi, alaka eksikliği hissi oluyor." K11: "Özgürce çocuklarıma yetebilmek."
Güçlü Olmak	K10: "Aile hayatım için maddi, manevi yönden güzel bir şey çalışan anne olmak." K1: "Daha çok stres... ay başında fazla gelir."
Stres	K3: "Kadınların çalışması gerektiği taraftarıyım fakat ekstra stres getirisi var." K9: "Hem güzel, hem stresli."

Araştırma kapsamında, çalışan annelerin aile hayatına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla "Çalışan anne olmak sizce ne anlama geliyor?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Bu soru hem iş hayatında aktif olan hem de çocuk sahibi olan kadınların bakış açısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tablodaki görüşler çalışan annelerin deneyimlerine dayalı olarak çeşitli temaları yansıtmaktadır. Sorumluluk, zorluk, yorgunluk, çaresizlik ve fedakârlık gibi temalar, çalışan annelerin yaşadığı günlük hayatın zorluklarını ve zorluklarla başa çıkma çabalarını yansıtmaktadır. Bu temalar, çalışan annelerin hem iş hem de aile hayatını dengelemeye çalıştığını ve bu dengeyi sağlamanın zorluklarına dikkat çekmektedir. Katılımcıların birçoğu, çalışan anne olmanın sorumlulukların artması, zorluklarla mücadele etme ve yorgunluk hissi gibi zorlayıcı yönlerini vurgulamıştır. Ayrıca, çaresizlik hissi ve fedakârlık gerekliliği gibi duygusal ve psikolojik boyutlar da ortaya çıkmıştır.

Tablo 4*Çalışan Anne Olmanın Aile Hayatınıza Etkisi*

Tema	Katılımcı Görüşleri
Maddi Getiri	K1: "İyi bir hayat yaşamak için çalışmak zorundayım bu durum evden ve çocuğumdan beni alıkoyuyor. Maddi olarak iyi fakat manevi olarak kendimi eksik hissediyorum."
İlgi Eksikliği	K15: "Ekonomik açıdan güzel fakat çocuğuna ilgi, alaka eksikliği hissi oluyor." K3: "...dolayısıyla suçluluk duygusu hissediyorum... kendimi sorguluyorum."
Suçluluk Duygusu	K4: "Çalıştığım için bazen kendime kızıyorum." K12: "Çocuklarımla tüm özel anlarını başkaları yaşadı."
Yorgunluk	K5: "...yoğun ve zor geçen bir günün sonunda evde yorgun oluyorum. Evdeki sorumluluklarımı da etkiliyor." K6: "İster istemez evde gerilim çıkıyor. Çocuğumun ekonomik problemler yaşamaması ve iyi bir geleceğe sahip olması için çalışsam da bazen kendimi sorguluyorum."
Aile İçi Gerilim	
Fedakarlık	K7: "Çalıştığım için çocuklarımdan hep fedakarlık yaptım." K8: "Daha çok stres... ay başında fazla gelir."
Stres	
Zaman Yetersizliği	K2: "Açıkçası daha çok stres getirisi var." K10: "İşler yetişmiyor."
Planlı Yaşam	K11: "Ailecek daha planlı yaşamayı öğrendik. Herkes kendi sorumluluğunu bilir." K13: "Maddi kazanç sağlamanın yanında zaman ayıramamak gibi olumsuz bir yönü de var." K9: "Maddi olarak iyi fakat manevi olarak kendimi eksik hissediyorum." K14: "Aile hayatım için maddi, manevi yönden güzel bir şey çalışan anne olmak."

Araştırma kapsamında, çalışan annelerin aile hayatına yönelik etkilerini belirlemek amacıyla "Çalışan anne olmanızın aile hayatınıza ne gibi etkileri var?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Bu soru, çalışan annelerin iş hayatındaki rolünün aile yaşantıları üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik bir bakış açısı sunmaktadır. Tablodaki katılımcı ifadeleri, çalışan annelerin aile hayatına olan etkilerini ve deneyimlerini ortaya koymaktadır. Birçok katılımcı, çalışmanın maddi getirisi olduğunu belirtmekle birlikte, bu durumun manevi olarak eksiklik hissi yarattığını ifade etmiştir. Çalışan annelerin çocuklarına yeterli ilgi ve alakayı gösteremediklerini düşündükleri ve bu durumdan dolayı suçluluk duygusu yaşadıkları da ortaya çıkmıştır. Yorgunluk, zaman yetersizliği ve aile içi gerilim gibi zorluklar da çalışan annelerin karşılaştığı diğer faktörlerdir. Tüm bu düşünceler, iş hayatındaki annelerin karşılaştığı zorluklar ve mücadeleler,

toplumsal destek ihtiyacı, ek sorumluluk ve stresin anlaşılmasını yansıtmaktadır. Bireyler, kendi iç dünyalarında belirli sembollerin oluşturduğu bir düzen yaratmakta ve bu düzen, tutumlarını nasıl şekillendirdiklerini belirlemektedir (Larossa ve Reitzes, 1993, akt. Erdem, 2018, s. 137). Bu görüşe göre, bireyler, toplumsal etkileşimler sonucunda kendilerini diğer insanlardan farklı kılan özelliklerini, ilişkilerini ve yaşamlarını nasıl algıladıklarını belirlemektedir. Bu tablodaki ifadelerde çalışan annelerin yaşadığı zorluklar, stres, yorgunluk gibi konular, bireylerin günlük etkileşimlerinde ve deneyimlerinde şekillenen sosyal gerçekliklerini yansıtmaktadır.

Tablo 5

Çalışan Anne Olarak Çocuğa Yeterince İlgi Gösterme Durumu

Katılımcı	Çocuğa İlgi Gösterme Durumu	Tema
K7	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Zaman eksikliği ve yoğunluk
K9	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Yorgunluk ve enerji azlığı
K5	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Zaman eksikliği ve yoğunluk
K11	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Zaman eksikliği ve yoğunluk
K8	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Yorgunluk ve enerji azlığı
K13	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Zaman eksikliği ve yoğunluk
K1	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Yorgunluk ve enerji azlığı
K15	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Çalışma süresi, verimli zaman
K14	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Zaman eksikliği ve yoğunluk
K6	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Yorgunluk ve enerji azlığı
K3	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Yorgunluk ve enerji azlığı
K12	Hayır, ilgi gösteremiyorum	Çalışma süresi, verimli zaman
K4	Evet, ilgi gösterebiliyorum	Sorumluluklar ve ev işleri
K2	Evet, ilgi gösterebiliyorum	Sorumluluklar ve ev İşleri
K10	Evet, ilgi gösterebiliyorum	Çalışma süresi, verimli zaman

Çalışma hayatında yer alan annelerin, çocuklarıyla olan ilişkilerini anlamak amacıyla katılımcılara, "Çalışan anne olarak çocuğunuzla yeterince ilgilenemediğinizi düşünüyor musunuz? şeklinde bir soru yöneltilmiş ve katılımcıların yanıtları analiz edilmiştir. Tabloya göre çocuklarıyla yeterli düzeyde ilgilenemediğini belirten annelerin sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum zaman eksikliği, yoğunluk, yorgunluk ve enerji azlığı gibi faktörlerle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, tablo etkileşimci ve fenomenolojik kuramlarla ele alınabilmektedir. Verilen yanıtlar, çalışan annelerin yoğun çalışma saatleri ve ev işleri gibi sorumluluklarının, çocuklarıyla yeterli ilgi ve zaman geçirememelerine neden olduğunu göstermektedir. Bu durum, annelerin çocuklarıyla etkileşimlerini sınırlandıran faktörlerin varlığını ortaya koymaktadır. Bir diğer değerlendirme ise zaman eksikliği, yoğunluk, yorgunluk gibi deneyimlerin çocuklarıyla ilgilenmelerini sınırlandırdığını ifade ettikleri görülmektedir. Bu da bireylerin

kendi içsel deneyimlerini, çocuklarıyla ilgilenme durumunu nasıl algıladıklarını yansıtmaktadır.

Tablo 6

Çocuklarının Özel Günlerinde Yanlarında Olma Durumu

Katılımcı	Temalar	Katılımcı Görüşleri
K1	Özel günlerde yanlarında olma isteği	“Evet 2 çocuğumda da sorun yaşamadım. Hep yanlarındaydım.”
K3	Büyüme sürecinde yanlarında olma	“... her anında yanındaydım.”
K6	İş ve izin durumu	“Evet, izin alıp yanında olabiliyorum.”
K4	Özel günlerde yanlarında olma isteği	...“evet katılım sağlıyorum.”
K5	Diğer aile üyelerinin katılımı	“Evet izin alabiliyorum ben alamıyorsam da eşim alıyor ve mutlaka katılıyor.”
K15	Diğer aile üyelerinin katılımı	“İmkan buldukça evet ben bulunamasam babamız gidiyor mutlaka.”
K10	Özel günlerde yanlarında olma isteği	“Evet, doğum günlerinde yanında olabiliyorum.”
K13	Özel günlerde yanlarında olma isteği	“Evet elimden geldiği kadar oluyorum.”
K8	Özel günlerde yanlarında olma isteği	“Elimden geldiğince yanında olmaya çalışıyorum.”
K9	Özel günlerde yanlarında olma isteği	“Evet oluyorum.”
K11	Üzüntü ve pişmanlık	“Asla olamadım ve bu yüzden hala çok üzülüyorum.”
K12	Üzüntü ve pişmanlık	“Maalesef yanlarında olamadım.”
K7	Kısmi katılım	“... pek sayılmaz.”
K2	Kısmi katılım	“... bazen.”
K14	Kısmi katılım	“Tam olmasa da kısmen.”

Araştırmada, çalışan annelerin çocuklarının özel günlerinde yanlarında olup olmadıklarını belirlemek amacıyla katılımcılara "Çocuğunuzun doğum günü, karne günü, yılsonu gösterisi gibi özel günlerinde çalışan anne olarak yanında olabiliyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Tablodaki verilere göre, bazı katılımcılar (K1, K4, K6, K9, K13) çocuklarının özel günlerinde yanlarında olmak istediklerini belirtmiştir. Ancak, iş ve izin durumları veya diğer nedenlerle tam olarak yanlarında olamamışlardır. Diğer katılımcılar ise (K3, K5, K15, K11, K12, K7, K2, K14) özel günlerde kısmi bir katılım

göstermişlerdir veya diğer aile üyeleri bu özel günlerde çocuğun yanında yer almıştır. Çalışan annelerin çocuklarının özel günlerinde tam olarak yanlarında olabilme durumu farklılık göstermektedir. İş ve izin durumu, büyüme sürecinde yanlarında olma, kısmi katılım, üzüntü ve pişmanlık gibi faktörler bu durumu etkileyebilmektedir. Ayrıca, diğer aile üyelerinin katılımı da bazı durumlarda çocuğun yanında olabilme ihtiyacını karşılamaktadır. Tablodaki veriler, çalışan annelerin özel günlerde çocuklarıyla ilgili deneyimlerini ve bu deneyimlerin anlamlarını yansıtmaktadır.

Tablo 7

Katılımcı Çalışırken Çocuk Bakım Sorumluluğu

Katılımcı	Temalar
K1	Aile büyükleri/aile üyesi
K2	Aile büyükleri/aile üyesi
K3	Aile büyükleri/aile üyesi
K4	Aile büyükleri/aile üyesi
K9	Aile büyükleri/aile üyesi
K11	Kendileri
K12	Kendileri
K6	Bakıcı/kreş
K10	Bakıcı/kreş
K14	Bakıcı/kreş
K7	Okula gidiyor
K8	Okula gidiyor
K15	Okula gidiyor
K1	Kendileri
K2	Kendileri

Bu doğrultuda aile hayatı ile ilgili katılımcılara “Siz çalışırken çocuklarınızın bakımı kime ait?” sorusu sorulmuştur. Tablodaki verilere göre, katılımcıların çocuk bakım sorumluluğunu çeşitli şekillerde yerine getirdikleri görülmektedir. Bazı katılımcılar (K1, K2, K3, K4, K9) aile büyükleri veya aile üyeleri tarafından çocuklarının bakımını sağlamaktadır. Diğer katılımcılar ise (K11, K12) çocuk bakımını kendi üzerlerine almaktadır. Bir grup katılımcı ise (K6, K10, K14) bakıcı veya kreş gibi hizmetlerden faydalanmaktadır. Bazı katılımcılar ise çocuklarını okula göndermektedir (K7, K8, K15). Çalışan annelerin çocuk bakım sorumluluğunu farklı yöntemlerle yerine getirmeleri, sosyolojik olarak yapısal işlevselci kuram ile desteklenebilmektedir. Durkheim, toplumdaki iş bölümü, görev ya da sorumlulukların belirli bir uzmanlık derecesi gerektirdiği için somut toplumsal olgu olduğunu ileri sürmektedir (Ritzer, 1992). Çalışan annelerin iş hayatına katılımıyla birlikte çocuk bakımı sorumluluğunun da farklı aktörlere devredilmesi, toplumun işlevselliğini

sağlayabilir. Aile büyükleri veya aile üyeleri, bakıcılar veya kreşler, okullar gibi faktörler, toplumsal iş bölümünde ve rollerin dağılımında önemli bir rol oynayarak çalışan annelerin iş hayatına katılımını mümkün kılmaktadır.

Tablo 8

Katılımcıların Bakış Açısı ile Eşlerinin Ev içi Sorumluluklara Destek Olma Durumu

Katılımcı	Temalar	Katılımcı Görüşleri
K1	Eşlerin destekleyici olması	"... haricinde eşimde destek oluyor."
K2	Eşlerin destekleyici olması	"... evde durum böyle değil eşim destek oluyor."
K3	Eşlerin destekleyici olması	"... destek oluyor."
K4	Yetersiz eş desteği	"Çocuk konusunda evet ödevlerine falan yardım ediyor."
K5	Yetersiz eş desteği	"Bazen oluyor ama yeterli seviyede değil."
K6	Eşlerin destekleyici olması	"...yardımcı oluyor."
K7	Eşlerin destekleyici olması	"Eşim destek oluyor."
K8	Yetersiz eş desteği	"Her zaman olmasa ara sıra tartışma konusu olur... bu yüzden kavga edebiliyoruz."
K9	Eşlerin destekleyici olması	"Eşimden bir destek görmüyorum." "Eşim evin bütün işlerinde bana yardımcı olur. Temizlik, yemek benim yetemediğim her şey de yardımcı olur."
K10		
K11	-	-
K12	Eşlerin destekleyici olması	"Evet, destek oluyor."
K13	Eşlerin destekleyici olması	"Evet destek oluyor." "Yardımcı olmuyor...Daha fazla üstelersem ailemiz yıkılabilir, bu şekilde yaşamaya alıştım."
K14	Yetersiz eş desteği	
K15	Eşlerin destekleyici olması	"Destek oluyor."

Katılımcılara yöneltilen "Eşiniz; ev işleri, çocuk bakımı, temizlik gibi işlerde size destek oluyor mu? Destek olmuyorsa eşinize karşı tutumunuz ne yöndedir?" sorusuna verilen cevaplardan genel olarak eşlerin iş bölümü konusunda destekleyici bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Tablodaki verilere göre, bazı katılımcılar (K1, K2, K3, K6, K7, K10, K12, K13, K15) eşlerinin destekleyici tutumda olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcılar, eşlerinin ev işleri, çocuk bakımı ve temizlik gibi işlerde kendilerine yardımcı olduğunu ifade etmiştir. Tutumları genellikle pozitifdir ve eşlerinin desteğinden memnun oldukları aşikardır. Diğer yandan, bazı katılımcılar (K4, K5, K8, K9, K14) eşlerinin yetersiz destek sunduğunu ifade

etmiştir. Bu katılımcılar, eşlerinin ev işleri ve çocuk bakımı gibi konularda yeterli katkıda bulunmadığını belirtmiştir. Tutumları genellikle negatiftir ve eşlerine karşı olumsuz bir tutum sergilemektedirler. Bu durum, feminist yaklaşımın perspektifine göre desteklenmektedir. Feministler, çocukların sorumlulukları ve ev içi görevlerin eşit şekilde paylaşılmasına önem vermektedir. Ayrıca, bakım işlevi de feminist yaklaşımın odak noktalarından biridir. Bu, hem sağlık sorunu yaşayan aile bireylerine yönelik kısa vadeli bakımı kapsar, hem de uzun vadeli bakımı içermektedir (Giddens, 2012, s. 281). Feminist yaklaşım, cinsiyete dayalı rol ayrımlarını ele alırken, kadınların aile içindeki sorumluluklarını ve eşlerinin desteğini değerlendirmektedir. Bu perspektif, adil ve eşitlikçi bir aile yapısını desteklerken, cinsiyet rollerinin daha dengeli bir şekilde dağıtılmasını savunmaktadır.

Tablo 9

İş Yerinde Sorun Yaşama Durumu ve Aile Yaşantısına Etkisi

Katılımcılar	Tema
K7	İş stresi ve yorgunluğun aileye yansması
K4	İş stresi ve yorgunluğun aileye yansması
K5	İş stresi ve yorgunluğun aileye yansması
K6	İş stresi ve yorgunluğun aileye yansması
K1	İş stresi ve yorgunluğun aileye yansması
K12	İş stresi ve yorgunluğun aileye yansması
K8	İş yerindeki insan ilişkilerinin aileye etkisi
K14	İş ve aile dengesi
K10	İş ve aile dengesi
K15	Sorun yaşamıyorlar
K11	Sorun yaşamıyorlar
K2	Sorun yaşamıyorlar
K3	Sorun yaşamıyorlar
K9	Sorun yaşamıyorlar
K13	Sorun yaşamıyorlar

Araştırmada, katılımcılara iş yerinde sorunlar yaşayıp yaşamadıkları ve bu durumun aile hayatlarına etkisi hakkında bilgi edinmek amacıyla "İş yerinizde sorunlar yaşıyor musunuz? Bu durumun aile yaşantınıza etkisi nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Tablodaki verilere göre, bazı katılımcılar (K7, K4, K5, K6, K1, K12) iş yerinde sorunlar yaşamaktadır ve bu sorunlar iş stresi ve yorgunluğa neden olmaktadır. Bu durum ise aile yaşantısına olumsuz etkiler yansıtılmaktadır. İş stresi ve yorgunluk, katılımcıların aileleriyle zaman geçirmelerini sınırlamakta, iletişim kopukluğu ve duygusal gerilim gibi sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca, iş yerindeki insan ilişkilerini; "K8: Sosyal hayatımda konuşkan samimi bir insanım ama iş yerinde bu yönünüzü gösterdiğinizde sürekli size sorumluluğunuz olmayan işleri

devretmeye kalkıyorlar. Çok fazla adaletsizlik, adam kayırma var... Ailem elbette bu durumdan etkileniyor. Eve gergin sinirli geldiğim günler oluyor.” söylemleri ile ifade etmiştir. Bununla birlikte iş ve aile dengesini katılımcı “K14: Elbette yaşıyorum, stresli gergin geçen günüm oluyor ama asla aileme yansıtmam. Benim için iş işte kalır” şeklinde ifade ederken katılımcı “K10: Genel olarak yaşamıyorum, çalışma arkadaşlarımdan, ortamdan memnunum.” şeklinde ifade ettiği görülmüştür. Bu durumu sosyolojik olarak incelediğimizde, iş ve aile yaşamının birbirini etkileyen dinamikler olduğunu görebilmekteyiz. İş yerindeki sorunlar, çalışanların stres düzeyini artırarak aile yaşantısını olumsuz etkilemektedir. Bu durum, iş-sosyal yaşam dengesinin önemini vurgulamaktadır. İş ve aile arasında uyum sağlamak, çatışmacı yaklaşımla ele alınabilmektedir. Çatışmacı kuram, toplumda oluşan tabakaların eşitsizliğini ele almakta ve var olan yapıyı eleştirmektedir (Kasapoğlu, 2012, s. 13-16). Çalışanlar, iş yerindeki stres ve sorunlarla başa çıkarken aileleriyle olan ilişkilerinde de zorluklar yaşayabilirler. Ayrıca, iş yerindeki insan ilişkilerinin de aile yaşantısına yansması, etkileşim yaklaşımıyla açıklanabilir. Olumsuz iş ilişkileri, çalışanların aileleriyle olan iletişimlerini etkileyebilmekte ve aile içinde çatışmalara neden olabilmektedir.

Tablo 10

Annenin Çalışmasına İlişkin Olumlu/Olumsuz Düşünceler

Tema	Katılımcı Söylemleri
Ekonomik Özgürlük	K1: "Kadının almış olduğu eğitimden dolayı çalışma hayatında yer edinmesi donanımlı anne figürünü karşımıza çıkarır... Çocuğun gelişimi açısından oldukça önemlidir." K3: "Her kadın çalışmalı... Ekonomik olarak insan rahat hissediyor." K6: "Kendi istediğimi alabiliyorum ve sevdiğim mesleği yapıyorum. Çocuğuna iyi bir gelecek sunabilmek adına çalışmak güzel bir şey ayrı bir huzur." K8: "Her kadın aldığı eğitimi mesleğe dönüştürmek ister, ailesine destek olmak, çocuklarının eğitimi, geleceği için güzel şeyler yapmak ister." K2: "Çocukla anne arasındaki sağlıklı iletişim için anne çalışmamalı. Çocuğun gelişim evrelerinde bir anne olarak çocuğunun yanında olamaması aşılabilir problemler yaratabilir." K10: "Çalışan annelerin çocukları ile daha fazla kaliteli zaman geçirdiğine inanıyorum." K9: "Çocuklarımızın arkasında durmalıyız. Onlarla gerçekten ilgilenirsek bu problemleri aşabileceğimize inanıyorum."
Çocukla İlişki	K13: "Keşke herkesin yeteri kadar maddi olanağı olsa da bütün anneler tüm zamanlarını çocukları ile geçirebilseler."

Olumlu Yönler

K14: "Bir anne çocuğu ilkokul çağına gelene kadar çalışmamalı."

K5: "Şartlar el verdiği takdirde bebeği 2 yaşına gelene kadar annenin bakması taraftarıyım sonrasında belki çalışabilir."

K9: "Biz kadınlar nazik, hassas bir o kadar da çocuk sahibi olacak kadar da güçlü ki."

K4: "Kadının çalışması, maddi ve manevi bağımsızlığı için önemlidir."

K7: "Anne çalışırsa çocuğun bağımsızlık duygusu daha fazla gelişir. Ayrıca kadının toplumda daha aktif olması da önemlidir."

K8: "Çalışan anneler çocuklarına rol model olur, kendi hayatlarında başarıya ulaştıklarını gösterirler. Ayrıca aile ekonomisine de katkıda bulunurlar."

K12: "Kadınlar iş hayatında daha çok yer almalı, kendilerini geliştirmeli ve bağımsız olmalılar."

K11: "Kadınların çalışması hem kendilerine hem de topluma faydalıdır."

K15: "Her kadının kendi tercihlerine saygı duyulmalı. Kimi anneler çalışmak ister, kimi anneler evde kalmak ister. Önemli olan kadının mutlu olması ve çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir."

Katılımcılara yöneltilen "Bir annenin çalışması hakkında olumlu/olumsuz düşünceleriniz nelerdir?" sorusu, çocuk sahibi kadınların çalışma hayatında yer almanın avantaj ve dezavantajlarına yönelik görüşlerini ortaya koymak amacıyla sorulmuştur. Tabloda yer alan katılımcıların düşünceleri incelendiğinde, annenin çalışmasına yönelik olumlu ve olumsuz düşüncelerin belirtildiği görülmektedir. Bazı katılımcılar, annenin çalışmasının ekonomik özgürlük, kişisel gelişim, örnek olma ve aile gelirine katkı gibi olumlu sonuçlar doğurduğunu ifade ederken aynı zamanda çalışmanın annelerin özgüvenini artırdığını, bağımsızlık hissi verdiğini ve rol model olmalarını sağladığını belirtmişlerdir. Ancak, bazı katılımcılar annenin çalışmasının olumsuz etkileri olabileceğini düşünmektedir. Bunlar arasında çocukla ilişkinin zedelenebileceği, çocuğun anneden ayrı kalmasının problemlere yol açabileceği, aile içindeki sorumlulukların ihmal edilebileceği gibi endişeler bulunmaktadır. Ayrıca, bazı katılımcılar çalışan annelerin yorgunluk ve stres yaşayabildiğini, aile içindeki rollerin karmaşıklıktan dolayı huzursuzluklar oluşabildiğini düşünmektedirler.

Tablodaki veriler tek bir sosyolojik kuramı kesin olarak desteklememektedir. Farklı katılımcıların farklı düşünceleri ifade etmesi, çeşitli sosyolojik yaklaşımların birleşimini yansıtabilmektedir. Örneğin, yapısal işlevsel yaklaşım, annenin çalışmasının aile ekonomisine katkı

sağladığı ve bireylerin rollerini yerine getirmelerine yardımcı olduğu açısından destekleyici olabilmektedir. Çatışmacı yaklaşım ise annenin çalışmasının toplumsal eşitsizlikleri ve çatışmaları artırabileceğini vurgulayabilmektedir. Dolayısıyla katılımcı görüşleri, annenin çalışmasına ilişkin farklı düşünceleri yansıtmaktadır.

Tablo 11

Çalışan Bir Anne Olarak Hayal Edilen Yaşam

Tema	Katılımcı Söylemleri
İş Yükü ve Zaman	K1: "İş yükümün az olması, eve daha çok vakit ayırmak."
	K2: "Öğlene kadar çalışmak, çocuklarımla daha çok vakit geçirmek."
	K10: "Daha kısa çalışma saatleri olabilirdi. Evime çocuklarıma daha çok zaman ayırmayı istedim."
	K5: "İş saatlerinin daha kısa olması, iş yoğunluğunun daha az olması, çocuklarıma daha fazla vakit ayırmak, ev işlerinde eşimin daha fazla destek olması."
	K12: "Yarım gün çalışmak istedim."
	K6: "Aileme biraz daha vakit ayırmak. Çalışmak güzel fakat daha kısa süreli olsaydı daha iyi olabilirdi."
	K9: "Çocuğumla daha fazla vakit geçirmek, maddi yönden sorun yaşamamak."
	K14: "Kızımın doyasıya gezmek, eğlenmek, vakit geçirmek ve bunları plansız yaşamak."
	K3: "Çocuğuma yeterli düzeyde imkân sağlayabilmek. Geleceğine yatırım yapmak istiyorum. Daha iyi koşullarda daha yaşanabilir ortamda olmayı hak ediyor. Tüm çabam bu yönde."
	K7: "Kişisel ve aile yaşantımdan maddi manevi ödün vermek zorunda kalmadan mesleki yaşantımı sürdürebilmek isterim."
Aile İmkânları	K13: "Rahat ve psikolojik olarak dingin bir iş hayatı ve bütün enerjimin çocuğuma kaldığı zaman dilimi istedim."
	K8: "İş yerinde huzurlu, kendimi iyi hissederek çalışmak, çalıştığımın karşılığını alabilmek, çocuklarıma yetebilmek ve ekonomik kaygı yaşamadan rahat bir emeklilik geçirmek istedim. Birde her anne gibi çocuklarımla iyi yerlere gelmesini istiyorum."
	K11: "Daha verimli kaliteli bir yaşam ve çocuklarımla için öyle bir gelecek."
	K15: "Tam da şu anda yaşadığım gibi."
İdeal Hayat	K4: "Hayal ettiğim gibi yaşıyorum zaten."

Katılımcılara yöneltilen "Çalışan bir anne olarak hayal ettiğiniz yaşam nasıldır?" sorusu, çalışan çocuk sahibi kadınların ideal bir yaşamı hayal edip etmediklerini ve mevcut yaşamlarının bu hayale ne kadar uygun olduğunu öğrenmek amacıyla sorulmuştur. Tablo incelendiğinde İş Yükü ve Zaman K1, K2, K5, K6, K9, K10 ve K14 gibi katılımcılar, iş yüklerinin azalmasını ve çocuklarına daha fazla zaman ayırabilmeyi istemektedir. Çalışma saatlerinin kısaltılması, iş yoğunluğunun azaltılması ve ev işlerinde eşlerinin daha fazla destek olması talepleri vurgulanmaktadır. Bu durum, çalışan annelerin aileleriyle daha kaliteli zaman geçirmek, çocuklarına daha fazla vakit ayırmak ve aile hayatını dengelemek istediklerini göstermektedir. Aile İmkânları K3, K7, K8, K11, K13 ve K15 gibi katılımcılar, iş hayatlarında maddi ve manevi ödünler vermeden, çocuklarına daha iyi imkânlar sunabilmek, ailelerine yeterli düzeyde destek olabilmek ve ekonomik güvence sağlayabilmek istemektedir. Bu durum, çalışan annelerin ailelerinin refahını ve çocuklarının geleceğini önemsediklerini ve bunun için çaba gösterdiklerini göstermektedir. İdeal Hayatı K4 ve K12 gibi katılımcılar, mevcut yaşamlarının ideal olduklarını ve hayal ettikleri gibi yaşadıklarını ifade etmektedir. Bu durum, bazı çalışan annelerin mevcut durumlarından memnun olduklarını ve hayallerine ulaşabildiklerini göstermektedir. Bu durumu desteklemek adına çatışmacı kuramdan faydalanılabilir. Çatışma teorisi, iş ve aile arasındaki çelişkili taleplerin çalışan annelerin deneyimlerini etkilediğini ve aile imkânlarına yönelik beklentilerinin bu çatışmadan kaynaklandığını öne sürmektedir.

Katılımcıların İş Hayatına Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Araştırmanın son bölümünde, çalışan annelerin iş hayatıyla ilgili sorunlarını incelemek amacıyla katılımcıların algıları araştırılmıştır. Çalışan annelerin iş hayatındaki deneyimleri, algıları ve yaşadıkları zorluklar bu bölümde ele alınmıştır.

Tablo 12

Katılımcıların İş Hayatına Yönelik Bakış Açıkları

Katılımcılar	Neden Çalışıyorsunuz?	İşinizi Seviyor musunuz?	Çalışmak Sizi Nasıl Hissettiriyor?	İş yerinizde kadınsı rollerinizde n uzaktığınız düşünüyor musunuz?	İşyerinizde izin konusunda problem yaşadınız mı?
K1	Ekonomik özgürlük	Evet	Özgüvenli	Kısmen	Hayır
K2	Aile büyüğü isteği üzerine	Evet	Bazen zor, bazen de tatmin	Hayır	Hayır

			ediyor		
K3	Ekonomik özgürlük	Kısmen	Kimi zaman mutlu kimi zaman yorgun	Hayır	Hayır
K4	Ekonomik özgürlük	Evet	Özgüvenli	Hayır	Hayır
K5	Mesleği olduğu için	Evet	Çalışmayı çok seviyorum. Bu yüzden kendimi dinlemiyorum	Hayır	Kısmen
K6	Ekonomik özgürlük	Evet	Bazen iyi bazen kötü	Kısmen	Evet
K7	Ekonomik İhtiyaçlar	Hayır	Mutsuz	Kısmen	Evet
K8	Ekonomik özgürlük	Evet	Ara sıra gergin, ara sıra iyi hissettiriyor	Kısmen	Evet
K9	Ekonomik özgürlük	Evet	Güçlü hissediyor	Hayır.	Hayır
K10	Çalışmayı seviyor	Evet	Özgüvenli hissettiriyor	Hayır.	Hayır
K11	Ekonomik İhtiyaçlar	Evet	Çok iyi hissettiriyor	Evet	Evet
K12	Mesleğini sevdiği için çalışıyor	Evet	Daha dinamik	Evet	Evet
K13	Ekonomik ihtiyaçlar	Hayır	Kötü hissettiriyor	Hayır	Hayır
K14	Ekonomik ihtiyaçlar	Evet	Çalışkan ve dinç	Evet	Evet
K15	Ekonomik ihtiyaçlar	Evet	Daha özgür	Kısmen	Hayır

Katılımcıların çoğunluğu ekonomik özgürlük nedeniyle çalıştığını belirtmiştir. Bu durum, ailelerine destek olma ve daha iyi yaşam koşullarını sağlama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Çalışan annelerin çoğu işlerini sevdiklerini ifade etmişlerdir. İşlerini sevmeleri, onları daha özgüvenli hissettirdiğini ve çalışma sürecini olumlu bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Katılımcılar, çalışmanın bazen zorluklarla ve yorgunlukla birlikte geldiğini belirtmişlerdir. Ancak genel olarak çalışmanın dinç ve aktif hissettirdiği görüşünde birleşmişlerdir. Kadınsı rollerden uzaklaşma konusunda katılımcılar farklı düşüncelere sahiptir. Bazıları bu durumu yaşadıklarını düşünmezken, bazıları kadınsı rollerden uzaklaşmanın iş yerlerinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. İşyerinde izin konusunda problem yaşayan katılımcı sayısı sınırlıdır. Büyük çoğunluk izin konusunda problem yaşamadığını belirtmiştir.

Tablo 13

Çocuk Sahibi Olmanın Kariyer Hayatına Etkisi

Katılımcılar	Tema	Bazı Katılımcı Görüşleri
K1, K2, K12	Kariyer Etkisi Var	"Haliyle biraz gerilettiler. Çocuk sahibi olmak kesinlikle bir kadının çalışma hayatını etkiliyor." (K1)
K4, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13, K14	Kariyer Etkisi Yok	"Kariyer hedefim yok. Hayat şartları gereği çalışıyoruz." (K4)
K5	Pozitif Etki	"Çocuk sahibi olmak beni daha merhametli bir insan yaptı ve bu da işimi daha iyi yapmamı sağladı."
K3	Genç Yaşta Etkisi Yok	"Şu an da olumsuz hiçbir etkisi yok. Daha çok gencim istediğim kariyeri yapabilirim. Çocuğum buna engel teşkil etmez."
K15	İkinci Planda Kariyer	"Hiçbir olumsuz etkisi yok. Ben oğlum 2 yaşındayken çalışmaya başladım."

Çalışan annelerin aile ve kariyer hayatıyla ilgili düşüncelerini anlamak amacıyla, katılımcılara "Çocuk sahibi olmanızın kariyer hayatınıza etkisi nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Tablo incelendiğinde kariyer etkisi var kategorisinde K1, K2 ve K12 numaralı katılımcılar yer almaktadır. K1, çocuk sahibi olmanın kadınların çalışma hayatını kesinlikle etkilediğini belirtirken, diğer katılımcılar da benzer bir görüşe sahiptir. Kariyer etkisi yok kategorisinde K4, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K13 ve K14 numaralı katılımcılar bulunmaktadır. Bu katılımcılar, çocuk sahibi olmanın kariyer hedeflerini etkilemediğini ifade etmişlerdir. Onlar için çocuk sahibi olma,

yaşam şartları gereği çalışmalarını gerektiren bir durumdur. Pozitif etki kategorisinde sadece K5 numaralı katılımcı yer almaktadır. K5, çocuk sahibi olmanın kendisini daha merhametli bir insan yaptığını ve bu durumun işine olumlu bir şekilde yansıdığını belirtmiştir. Genç yaşta etkisi yok kategorisinde yalnızca K3 numaralı katılımcı yer almaktadır. K3, şu anda genç olduğunu ve çocuğunun kariyerini etkilemediğini ifade etmiştir. İkinci Planda Kariyer kategorisinde yalnızca K15 numaralı katılımcı yer almaktadır. K15, çocuğu 2 yaşındayken çalışmaya başladığını ve çocuğunun kariyerini olumsuz etkilemediğini belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcıların çocuk sahibi olmanın kariyer hayatlarına etkisi konusunda farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Bazı katılımcılar çocuk sahibi olmanın kariyerlerini olumsuz etkilediğini düşünürken, diğerleri böyle bir etkinin olmadığını ifade etmektedir. Bu durum, kadınların kariyer ve çocuk sahibi olma arasında denge kurmaya çalıştıkları ve bu dengeyi farklı şekillerde deneyimlediklerini göstermektedir. İş hayatına yönelik cinsiyete dayalı beklentiler, toplumsal normlar ve aile desteği gibi faktörler, katılımcıların bu konudaki algılarını etkilemektedir. Örneğin, ekonomik ihtiyaçlar çocuk sahibi olmayı zorunlu hale getirebilirken, kariyer hedefleri olan bireylerde çocuk sahibi olma kararı kariyerlerini etkilemeyebilir.

Tablo 14

Çalışan Anne Olarak İş Yerinde Yaşanan Zorluklar

Katılımcılar	Tema
K7, K10, K14, K8, K11, K12	İzin almak
K2	Uyum sağlamak
K1, K4	Evdeki sorumluluklar
K5	Verimlilik sorunu
K6	Müdürün davranışları
K9	Genel memnuniyet
K3, K13, K15	Zorluk yaşamamak

Çalışan annelerin iş yerlerinde ne tür zorluklarla karşılaştıklarını anlamak amacıyla katılımcılara “Çalışan anne olarak iş yerinizde yaşadığınız zorluklar nelerdir?” sorusu sorulmuş ve yanıtlar alınmıştır. Tabloya göre, en çok ortak görüş izin almak konusunda belirtilmiştir. K7, K10, K14, K8, K11 ve K12 kodları ile temsil edilen katılımcılar iş yerinde izin konusunda zorluklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu K10 şu şekilde ifade etmiştir: “Sürekli izin alıyor olmak zorunda kalmak benim yaşadığım zorluklardan biri çünkü çocuklar hasta olduğu zaman kesinlikle yanlarında olmak istiyorum anneleri olarak.” Bu veriler, çatışmacı kuramla ilişkilendirilebilir. Çatışmacı kurama göre, çalışan annelerin iş yerinde karşılaştıkları zorluklar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınlar, anne rolleri ve iş hayatı arasında denge

sağlamak için ekstra çaba harcamak zorunda kalırken, izin alma süreçlerinde ayrımcılıkla karşılaşabilmektedir.

Tablo 15

Çalışan Anneler İçin Politika Düşünceleri

Katılımcılar	Tema
K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K11, K12, K14	Politikaların yetersizliği
K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K14	Politikaların geliştirilmesi gerekliliği
K5, K6, K9, K14	Politikaların güzel olduğu ancak yetersiz bulunduğu
K2, K4, K14	Doğum izninin yetersizliği
K8	Politikalardaki bilinçsizlik ve eksiklik
K8, K12	Politikaların sorunları çözmemesi
K14	Maddi zorluklar
K4, K15	Anne-bebek bağımlılığı ve yanında olma gerekliliği

Çalışmaya katılan çocuk sahibi kadınların, devlet tarafından desteklenen politikalar hakkındaki görüşlerini öğrenmek amacıyla "Çalışan annelere yönelik politikalar (çocuk bakım ve emzirme odaları, yarım çalışma ödeneği, kısa zamanlı çalışma, süt izni, doğum desteği vb.) hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusu sorulmuştur ve çeşitli yanıtlar alınmıştır. Tabloda en çok ortak görüş, politikaların yetersizliği olarak göze çarpmaktadır. Bu katılımcılar, politikaların çalışan annelerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğunu düşünmektedir. Katılımcı K2; "Yetersiz. İyileştirilmeli. Doğum izni arttırılmalı. Bu politikalar biz annelerin iş, ev ve çocuk stresini azaltmaya yetmiyor." diyerek görüşünü bildirmiştir. Katılımcı K5, "Bu politikaların güzel olduğunu düşünüyorum ama yetersiz buluyorum." diyerek yapılan politikalardan hoşnut olduğunu fakat geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde katılımcı K6'da; "Güzel yöntem diye düşünüyorum. Ama yetersiz." şeklinde ifade etmiştir.

Tablo 16*Çalışan Anneler İçin İş Hayatına Yönelik Devlet Politikalarının Talepleri*

Katılımcılar	Tema
K1, K4, K6	Çalışma saatlerinin azaltılması
K2, K5, K9, K10, K14	Ücretsiz izinlerin artırılması
K3, K13	Doğum izninin artırılması
K2	Aile iş uyumunun sağlanması
K6	Daha kısa ve daha az yorucu çalışma saatleri
K7	Kadın ve anne kimliğinin gözetilmesi
K14, K11, K12	Maddi destek ve kreş hizmetleri
K8	Esnek çalışma şartları

Katılımcılara yöneltilen son soru, "Çalışan bir anne olarak iş hayatına yönelik devletten ne gibi politikalar üretmelerini talep edersiniz?" şeklindedir. Bu soruyla katılımcılardan, devletin çalışma hayatında çalışan annelere yönelik olarak hangi politikaları geliştirmesini talep ettikleri öğrenilmek istenmiştir. Tablo 16 incelendiğinde; daha esnek çalışma saatleri, genişletilmiş izin süreleri (hem ücretli hem ücretsiz), daha uzun doğum izni ve iş yerlerinde kreş hizmeti gibi politikaların devlet tarafından uygulanmasını talep etmişlerdir. Katılımcı K1; "Çalışma saatlerinin azaltılması, izinlerin ücretli olarak arttırılmasını isterdim." diyerek çalışan annelerin mağduriyetinin giderilmesini talep etmiştir. Katılımcı K2; "Ücretsiz izinlerin arttırılmasını talep ederdim. Çocukların yanlarında olabilmesi için ailelere daha fazla olanak tanınabilir." diyerek aile iş uyumunun daha olanaklı hale gelmesi yönünde görüş bildirmiştir. Katılımcı K14; "Doğum izinleri en az 1 yıl olması gerekli, bakıcı parası gibi maddi destek yapılmalı." diyerek farklı aile politikalarının uygulanmasını talep etmiştir. Ayrıca, katılımcılar arasında mesleki yönden kadınların teşvik edilmesi ve annelik rollerinin göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde talepler de bulunmaktadır. Bu sonuçlar, devletin çalışan annelere destek olacak politikalar geliştirmesi gerektiğini ve çalışan annelerin iş hayatında başarılı olabilmeleri için gerekli önlemleri alması gerektiğini göstermektedir.

Toplumsal düzen içindeki davranışlar, belirli normlara uygun olarak yapılandırılmış ve bireyler arasındaki ilişkileri şekillendiren bir yapıya sahiptir. Bu yaklaşıma göre, toplumdaki davranışlar, toplumsal normlar ve işlevler doğrultusunda işlemektedir (Jary ve Jary, 1991, s. 29). Bu tabloda da, çalışan annelerin talepleri, toplumsal yapıdaki eşitsizlikler ve iş dünyasındaki cinsiyet rolleriyle ilişkilendirilmektedir. Çalışma saatlerinin azaltılması, ücretsiz izinlerin arttırılması ve aile iş uyumunun sağlanması gibi talepler, yapısal değişikliklerin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İlk çağlardan günümüze kadar gelinen bu süreçte birçok toplumsal değişim yaşandığı gibi aile de değişimden payını almıştır. Bu değişimler yaşanırken tarih boyunca en çok etkilenen de nispeten kadın olmuştur. Hem fabrikada hem de ev içinde çalışan çocuk sahibi kadınlar zaman içerisindeki değişimi ile birlikte fabrikadan hizmet sektöründe birçok alanda yer almıştır. Geliştirilen politikalarla birlikte çalışan anne daha fazla işgücü piyasasında yer almış ve toplumdaki konumu, yeri ve rolleri de değişime uğramıştır. Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular, çalışan annelerin iş hayatıyla aile yaşamını dengeleme çabalarının ve bu dengeyi sağlarken karşılaştıkları zorlukların önemini vurgulamaktadır. Katılımcıların görüşlerine dayanarak, çalışmanın maddi kazanç sağlamak ve aile ihtiyaçlarını karşılamak için gereklilik olarak görüldüğü, ancak bu durumun beraberinde bir dizi sorumluluk, zorluk ve olumsuz etki getirdiği ortaya çıkmıştır. Bu etkiler arasında, zaman yetersizliği, yoğunluk, çocuklara yeterince ilgi gösterememe, özel günlerde çocukların yanında olamama isteği ve stres gibi faktörler bulunmaktadır. Diğer yandan, çalışan annelerin iş yaşamındaki davranışlarının kişisel tercihlere ve koşullara bağlı olarak değiştiği ve her kadının deneyiminin farklı olduğu belirlenmiştir. Özellikle, çocuk sahibi kadınların iş hayatında desteklenmesi ve esneklik sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu durum, kadınların hem aile yaşamlarını hem de kariyerlerini başarıyla sürdürebilmeleri için önemli bir adımdır. Önemli olan, çocuk sahibi kadınlara iş hayatında destek ve esneklik sağlayacak politika ve önlemlerin uygulanmasıdır. Bu şekilde, kadınlar hem aile hayatında hem de kariyerlerinde başarı elde edebilmektedir. Yapılan bu çalışmanın bulguları, literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında benzer temalar ve bulgular ortaya koymaktadır. Özgür'ün (2020) çalışması, Muğla ilinde bankacılık sektöründe çalışan çocuklu kadınların iş ve aile yaşamlarındaki deneyimlerini ve bu deneyimlerin tarihsel süreç içinde nasıl değiştiğini ele almaktadır. Yapılan bu çalışmada da, çalışan annelerin iş ve aile yaşamları arasındaki dengeyi sağlama çabaları, karşılaştıkları zorluklar, aile ve iş yerindeki destek sistemleri üzerinde durulmuştur. Özgür'ün bulgularıyla bu çalışma arasında benzerlikler olduğu görülmektedir, bu da çalışan annelerin yaşadığı ortak deneyimlerin ve zorlukların farklı bölgelerde ve sektörlerde benzer olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, çalışmanın elde ettiği bulgular, çalışan annelerin iş ve aile yaşamlarını dengeleme çabalarını anlamak ve onlara destek olmak için önemli bir kaynak sunmaktadır. Bu bilgiler, kadınların ve ailelerin yaşam kalitesini artırmak ve toplumsal adaleti sağlamak adına ilgili paydaşlar için önemli bir rehberlik sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adak, N. (2007). Kadınların ikilemi: İş ve aile yaşamı. *Sosyoloji Dergisi* (Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı), 1-15.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*. Sakarya Kitabevi.
- Arat, Y. (2011). *Türkiye'de çalışan kadınlar: Çalışma yaşamında cinsiyet eşitsizliği*. Eflatun Yayınevi.
- Aslan, A. E. (2006). Cumhuriyet ve kadın memurlar. *Amme İdaresi Dergisi*, 39(4), 120-121.
- Aşık, A. G. (2013, 17 Ocak). 10. kalkınma planı ve yine Türkiye'yi kadınlar büyütebilir mi? Tepav. <https://www.tepav.org.tr>
- Atıl, Y. H. (2009). Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde kadın işgücü. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 23, 353.
- Beyenal, S. (2019). *Çalışan anne olmanın ev, iş ve sosyal yaşam üzerindeki etkileri* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Büyük, S. ve Tansel, A. (2007). *Türkiye'de çocuk sahibi kadınların işgücü piyasasına katılımı: Eğilimler ve engeller*. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Çalışma ve İş Kurumu Araştırma Dairesi Başkanlığı.
- Çıtak, M. (2008). Türkiye'de kadın işgücü piyasasının tarihsel süreci ve çalışan kadınların sosyal korunması. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 25-46.
- Çiftçi, Ö. (1982). *Kadın sorunu ve Türkiye'de kamu görevlisi kadınlar*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Çoban Döşkaya, F. (Editor) (2010). *21. yüzyılın eşğinde kadınlar: Değişim ve güçlenme*. 1, Dokuz Eylül Yayınları.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de kadının dünü ve bugünü*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel Yay. Haz.). Kırmızı Yayınları.
- Hüseyinli, N. ve Hüseyinli, T. (2016). Çocuk bakımının kadın işgücü üzerinde etkileri ve hukuki düzenlemeler. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 16 (34), 108-137.
- Jary, D., & Jary, J. (1991). *The Harper Collins Dictionary Of Sociology*. HarperCollins.

- Kasapoğlu, A. (2012). Sosyolojik yaklaşımlar temelinde aile kuramları. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.), *Aile sosyolojisi* içinde (ss. 2-26). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Larossa & Reitzes. (1993) Orta sınıf babalığında süreklilik ve değişim akt. Erdem, S. (2019). *Sosyolojide temel fikirler*, 137.
- Makal, A. (2012). Türkiye’de kadın emeğinin tarihsel kökenleri: 1920-1960. A. Makal ve G. Toksöz (Ed.). *Geçmişten günümüze Türkiye’de kadın emeği* içinde (ss. 38-115). Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de kadın işgücünün görünümü. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Özcan, Y. Z. ve Özbay, Ö. (2002). Sosyolojide yöntem. İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye giriş* içinde (ss. 57-93). Martı Kitap ve Yayınevi.
- Özdemir, E. (2021). *Çalışan kadınların annelik ve iş hayatı deneyimleri: Gaziantep örneği* [Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özgür, G. (2020). *Tarihsel değişim sürecinde iş ve aile yaşamında kadın: Muğla ili, bankacılık sektöründe çalışan çocuklu kadınlar üzerine bir inceleme* [Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Ritzer, G. (1992). *Sociological theory* (Ümit Tatlıcan, Çev.). McGraw-Hill, Third Edition.
[http://www.umittatlican.com/files/Emile%20Durkheim%20\(Ritzer,%201992\).pdf](http://www.umittatlican.com/files/Emile%20Durkheim%20(Ritzer,%201992).pdf)
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. İlgili çalışma için 24.05.2024 tarih ve <https://etikkurul.karatekin.edu.tr/dogrulama/2faa950632c54630> belge doğrulama adresinden erişilebilen Çankırı Karatekin Üniversitesi Fen, Matematik ve Sosyal Bilimler Etik Kurulundan gerekli izinler alınmıştır.

Yazarların Katkı Oranları

Birinci yazarın (Özlem ONAT) katkı oranı %60, İkinci yazarın (Hakkı KALAYCI) katkı oranı %40'tır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında çıkar çatışması yaşanmamıştır.

Finansman

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

KAREFAD

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KAREFAD

Harita Tarihi Teorisi: Başlangıç ve Dönüşüm Bakımından Clima, Oikoumene ve Orbis Terrarum*

Nazan Karakaş Özür¹
Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öz

Haritacılığın basit çizim ve tasvirlerle başladığı bilinmektedir. Haritacılık tarihini harita tarihi teorisi bağlamında açıklamak gerekirse belli başlı iki başlık ile karşılaşılmıştır. Bunlardan biri, kronolojik sırlama ile olayların ele alındığı, diğeri postmodern anlayışla temaların işlendiği teoridir. Bu çalışmada postmodern teori kapsamında, Antik Yunan geleneği ile ortaya konulan clima ve (Oikoumene) ökümen ile Roma coğrafyacılığında temsil bulan orbis terrarum kavramlarının ortaya çıkış, gelişim, kesişim ve değişimi incelenmiştir. Konu kültürler arası aktarım ve mekânın kartografik gösterimlerinin, başka olaylarla etkileşimi bağlamında tarihsel bir araştırma yapılarak değerlendirilmiştir. Dünya imajının gösteriminde kavramlar aynı kalmasına ve kültürler arasında aktarılmasına rağmen, ilkin yaşanan yer ve yakın çevre gösterimini işaret ederken daha sonra değişime uğramıştır. Çalışmada, kavram değişiminin nasıl gerçekleştiği aktarımların, eklenen veya çıkarılan özelliklerin neler olduğu döneme ait örneklerle açıklanmıştır. Bu tarihsel okuma, haritanın ortaya çıkış, gelişim ve değişiminde etkili unsurların post modern harita teorisindeki yerinin örneklendirilmesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya tarihi, harita tarihi teorisi, clima, ökümen, orbis terrarum

* Bu çalışmanın bir kısmı “Ortaçağ Coğrafyacılığında Mekân Gösterimi: Clima, Oikoumene ve Orbis Terrarum Sentezi” başlığı ile 21-23 Haziran 2023, 3. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi’nde sunulmuştur.

¹ Doç. Dr., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çankırı/Türkiye, E-posta: nazanozur@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6626-3845>

MAKALE TÜRÜ**Başvuru Tarihi****Kabul Tarihi**

Araştırma Makalesi

20.03.2024

08.05.2024

doi: 10.57115/karefad.1442437

Atıf: Karakaş, Ö. (2024). Harita tarihi teorisi: Başlangıç ve dönüşüm bakımından clima, oikoumene ve orbis Terrarum. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 151-172. <https://doi.org/10.57115/karefad.1442437>

Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir.

Theory of Map History: Clima, Oikoumene and Orbis Terrarum in terms of Inception and Transformation*

Nazan Karakaş Özur¹
Çankırı Karatekin University

Abstract

Generally, it is known that cartography started with simple drawings and descriptions. To explain the history of cartography in the context of map history theory, two main theories have been encountered: One theory is chronological; the other is post-modern theory. In this study, within the scope of postmodern theory, the concepts of clima, oikoumene, and orbis terrarum were examined. This is historical research. The representation of the world is transferred between cultures. While it first indicated the representation of the place of residence and the immediate environment, it was later turned into a religious and political structure. In the study, how the concept change took place, the transfers, and the added or removed features were explained with examples from the period. This historical reading is important in terms of exemplifying the place of the elements effective in the emergence, development, and change of the map in post-modern map theory.

Keywords: History of geography, theory of map history, clima, oikomene, orbis terrarum

* A part of this study was presented at the 3rd Istanbul International Geography Congress, June 21-23, 2023, with the title "Spatial Representation in Medieval Geography: Synthesis of Clima, Oikoumene, and Orbis Terrarum," presented at the 3rd Istanbul International Geography Congress, June 21-23, 2023.
¹Assoc. Prof., Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Geography, Çankırı/Türkiye. E-mail: nazanozur@karatekin.du.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6626-3845>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Research Article	03.20.2024	05.08.2024

Giriş

Harita, bir coğrafi bilgi aktarım yolu olarak, yazıdan öncesine dayanan tarihe sahiptir. Haritanın gelişimini incelemek için bir harita tarihi teorisi oluşturma fikri ise yenidir. J. Andrews, B. Harley, G. Crone, M. Blakemore, K. Buczek gibi isimler bu konu üzerine çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiştir (Edney, 1996, s.187). Konuyla ilgili teorilere bakıldığında, iki kola ayrıldıkları görülür. Bunlardan ilki kronolojik sıralamaya dayanan, bütüne ya da bir döneme dair çalışmalar şeklindedir. İkincisi ise postmodern bilim anlayışlarının etkisiyle şekillenen tematik, yani konu odaklı çalışmalardır. D’Avezac (1832), Lelewey (1852), Harley and Woodward (1987) gibi iyi bilinen harita tarihi çalışmalarında kronoloji teorisinin ana eksenini oluşturmuştur (Fernández and Buchroithner, 2014). Bunlar ilerlemeci bir bakış açısı ile oluşturulmuş tarihi yaklaşımlar içerirken, genellikle harita nasıl gelişti, bugün ne durumda sorularına odaklanmışlardır. İkinci koldaki tematik çalışmalar örneğin, kırsal alan yerleşmeleri kartografik imajları nasıl etkiledi? Renklerin haritadaki rolü ya da bir çizim malzemesinin haritaya etkisi gibi bizatihi haritanın kendisine odaklanarak, eldeki incelenen ürünün zamanına gidip orada onu anlamaya dönük çalışmalardır. Bu ikinci kol, genel harita teorisindeki gelişme ve çeşitlenmelerden etkilenmiştir. Fernández and Buchroithner’in, *Paradigms in Cartography (Kartografyada paradigmlar)* (2014) adlı eserinde, pozitivistlikten, yapısalcılığa ve eleştirel düşünceden hermenotiğe kadar geniş bir perspektif ile söz konusu çeşitlenmeler açıklanmıştır. Bugün birden fazla teorisinin, örneğin hermenotik-yapı sökümcü veya etnografik-temsili yaklaşımların, harita teorisini etkilediği bilinmektedir (Fernández and Buchroithner, 2014, s.111). Harita teorisindeki söz konusu gelişmeler, harita tarihi teorisini de şekillendiren ana unsur olmuştur.

Daha geleneksel ve klasik olan birinci harita teorisindeki zamanının öncelik ve sonralığı ikinci plana atılırsa, harita teorisi nasıl kurgulanabilir? Bu soru yeni gelişen ikinci kolu açıklamak için gerekli olsa da şimdilik bu soruya tam bir cevap vermek güçtür. Ancak bazı çalışmalar örnek verilerek konu serimlenebilir. Kimble, *The Laurentian world map with special reference to its portrayal of Africa (1935)*’te sadece bir haritanın ele alındığı ve sunduğu bilgiler açısından değerlendirme yapıldığı belirlenmiştir. Mangani, *Abraham Ortelius and the hermetic meaning of the cordiform projection (1998)*’de bir projeksiyon fikri üzerine yorumlar yapılmıştır. Ormeling, *Name Location on Old Maps Landais, Villages, Actors of Local Cartography? The Cadastral Maps of the Banat (1772–1779) (2012)*’da yer adları ve kırsal yerleşmelerin rolü üzerine odaklanılmıştır. Örnek olarak verilen çalışmalardaki bakış açısı bu yeni harita tarihi teorisi alanını anlamada yardımcı olacaktır. Örneklerin çoğaltılması mümkündür ancak kısaca belirtmek gerekirse, varılmak istenen sav, haritayı hem ontolojik

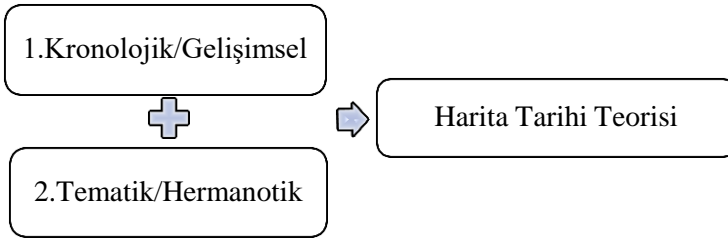
olarak anlamak hem de epistemolojik olarak ortaya koymak için sadece ilk kolda belirtilen gelişimsel süreç teorisi çalışmalarının yetersiz olduğudur.

Harita, gerçek ile algının, mühendislik ile sanatın ortak noktasıdır. Gelişen simgeleştirme sistematığı ile mühendisliği, sunulan görselliğin renkler ve oranlarla birleştirilmesinde sanatı yansıtmaktadır. Dolayısıyla bütünüyle yapıldığı dönemin dünya algısı, mühendislik becerisi ve sanatının ürünüdür. Bu açılarından bakılarak yapılacak bir harita tarihi araştırmasında dönemlere dair çizimlerin nasıl bir algı, mühendislik ve sanat anlayışını yansıttığı ortaya konulabilir.

Günümüzde değişen özellikleriyle işlevsel bir araç olan haritanın, geçmişe dair şekil ve formları üzerinde gittikçe daha fazla durularak tematik ve idiografik incelemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Harita tarihi teorisinin bilinen iki kolundan ikincisinin tematik-hermenotik yapısı, haritayı tüm yönleriyle anlamaya dönük olarak daha işlevseldir. Çalışma da bu düşünce etrafında şekillendirilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1

Harita tarihi teorisi²

Harita araştırmalarında yöntem konusu, disiplinler arası bir durum olup her disiplin haritayı kendi bakış açısından doğan yöntemle araştırmaktadır. Tarihçiler için bir belge ve kanıt niteliğinde olan eski haritalar, coğrafyacıların ilgisini daha farklı açılarından çekmektedir.

Coğrafyacılar için harita, yapıldığı dönemin coğrafi bilgisini yansıtmaktadır. Bu nedenle harita tarihi çalışmaları coğrafya tarihi çalışmalarının bir parçası olarak görülmeli, harita tarihi teorisi de coğrafya tarihi teorisinin içinde değerlendirilmelidir. Çalışmada bir döneme ait dünyayı algılama biçimleri ve bunun kültürler arası geçişlerde yaşadığı değişim yukarıda bahsedilen tematik/hermanotik inceleme teorisi bağlamında konu edilmiştir. Buna göre çalışmada, tarihi yöntem kullanılarak, Antik Yunan harita teorisi içinde ortaya çıkan klima, ökümen kavramlarının İlkçağın sonuna kadar nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Çalışma birinci ve ikinci el kaynaklardan yararlanarak hazırlanmış derleme ve değerlendirme niteliğindedir.

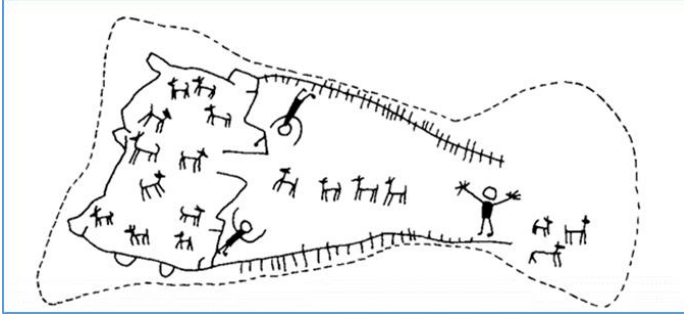
²Bu fikir araştırmacı tarafından ortaya atılmış geliştirilmek üzere eleştirilere açılmıştır.

Dünya Algısının İlk Yansımaları: Çizili Formlar

İnsanların dünya algılarını çizim ve yazı olarak iki şekilde ortaya koydukları bilinmektedir. Dünyanın dört bir yanındaki kaya resimleri ya da tabletler, yazıdan çok önce çizim ile başlayan bir gösterimi ortaya koymaktadır. Çizili formlarda ilk dikkat çeken ölçek konusudur. Şekil 2’de bu ölçeklendirme, yakın çevrenin tanımlanması bir dünya düşüncesinin aktarılması olarak ortaya çıkmıştır. Bir diğer formda daha genel bir dünya tasavvuru bulunmaktadır. Babil haritası diye geçen çizimde, nispeten daha geniş bir alanın tasvir edildiği görülür. Bu kabaca ölçeklendirme türleri ilk çizimlerin en temel özelliklerinden biri olup sonraki zamanlarda da yakın çevre ve daha geniş bir alanı tanımlayan örnekler devam etmiştir (Şekil 2 ve 3).

Şekil 2

Hani Höyüğü Taşı. Ürdün (Kaynak: Gravure du cairn of hani. Braemer, F. and Echallier, J.C. 1995, s.57).

Şekil 3

Babil Haritası (Kaynak: Babylonian Map of the World. <https://www.worldhistory.org/image/526/babylonian-map-of-the-world/>).

Bütün çizimler bir yüzey/düzlem üzerine yapıldığından ikinci özellik, gösterim alanının niteliği ile ilgilidir. Buna göre yine birbirinden ayrılan iki durum söz konusudur. Bu formlar, küre düşüncesinin düzleme yansıyan görünümü olan daire ve düz dünya düşüncesinin yansıyan görünümü olan dörtgenel bir alana yapılan çizimlerdir. Esasen konu haritanın çerçevesi ile ilgili olup harita çizilen alanın dörtgenel ya da daire şekilli olmasıdır. Genel olarak ilkel çizimlerde ana hatları ortaya çıkan bu durumun, haritacılığın temellerinin atıldığı Antik Yunan'daki seyri de dikkat çekicidir.

Antik Yunan'ın en önemli kaynaklarından biri Homer'dir (MÖ 8. yüzyıl). Modern haritacılığın doğuşu, haritacılığa pratik katkıdan ziyade, teorik katkısı olan Homer ile başlatılmıştır. Onun eseri İlyada'da herhangi bir çizili biçim yoktur ancak ekfaziz (ecphrasis) anlatımlardan, Aşil'in kalkanı ilk evren tasavvuru olarak tanımlanmıştır. Bu betimlemede içten dışarı doğru sıralanan bölümleri ile küresel bir dünya tasviri verilmiştir. Küresel görünümün düzleme aktarılan izdüşümü geometrik bir şekil olan daire olmuştur (Athanasopoulos, 2014, s.1383; Harley and Woodward, 1987, s. 130). Bu tasvir hem yakın çevrenin küresel formda gösterilmesi hem de dairesel form ile dikkat çekmektedir. Daha önce ayrı ayrı verilen şekil 2 ve şekil 3'teki gösterim özellikleri, Homer'in anlatısında bir arada yer alır çizilmiş hâli verilmiştir (Şekil 4).

Aşil kalkanında tasvir edilen konular, Dünya, gökyüzü, deniz, Güneş, Ay, takımyıldızlar, insanlarla dolu iki güzel şehirdir. Şehirlerden birinde düğün ve bir hukuk davası, diğerinde ise bir ordu tarafından kuşatılmış bir savaş sahnesi bulunmaktadır. Tasvirler, sürülmüş bir tarla, üzüm hasadı yapanlar ve düz boynuzlu sığır sürüsü ile devam etmektedir. Lider boğa, bir çift vahşi aslanın çoban köpeklerine saldırısı, koyun çiftliği, genç erkek ve kadınların dans ettiği bir dans pisti Aşil'in kalkanı üzerinde tüm çeşitliliği ile yakın ve uzak çevreyi yani dünya hayatını işaret etmektedir. Son olarak anlatılan her şeyi çevreleyen okyanusun (oceanos) suları Homer'in dünyasını tamamlamaktadır (Athanasopoulos, 2014, s.1383). Bu anlatım, bilinen yerleşik dünyanın alanının dairesel formda bir çerçeve ile çevrilmiş ve yaşanılan yerdeki olayların figürlerle anlatıldığı temsildir. Hem dairesel formun hem de içinde figürlü anlatımın bir arada olduğu ilk tasvir olarak değerlendirilebilir (Şekil 4).

Şekil 4

Aşil'in Kalkanı

(Kaynak: Wikipedia (10.06.2023). Shield of Achile. <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=7398764>)

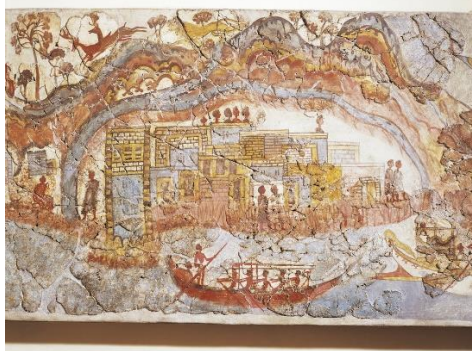

Bir diğer çizim, 1971'de Akrotiri, Santorini'de, Admiral Evi'ndeki arkeolojik kazı sırasında keşfedilen Thera freskidir (Harley and Woodward, 1987, s.131-132). Çizim, dörtgensel bir bölgenin kullanıldığı ve içinde renkli tasvirlerin olduğu bir dünyayı göstermektedir. Bu yönleri ile düz dünya algısının yansıdığı ilk çizimler arasında yer almaktadır. MÖ 1500'lü yıllara ait olduğu düşünülen çizim, Yunan harita geleneğinde de dünya tasvirinin yukarıda belirtilen iki farklı koldan başladığını gösteren bir örnektir. Bu kollar, ilki Aşil'in kalkanı üzerinde dairesel, ikincisi Thera Freski ile gösterilen dörtgensel bölge temsilidir (Şekil 5).

Şekil 5

Thera Freski

(Kaynak:Thera Freski. <https://www.meisterdrucke.com.tr/>)

Görüldüğü üzere, ölçek olarak yakın çevre veya algılanan en geniş sınırlar, gösterim formu olarak daire veya dörtgen teorinin temellerini oluşturmuştur. Harita tarihi teorisinde, bundan sonraki zamanlarda yaşanan tüm gelişmeler söz konusu temelden ilerleyen bir seyir izlemektedir.

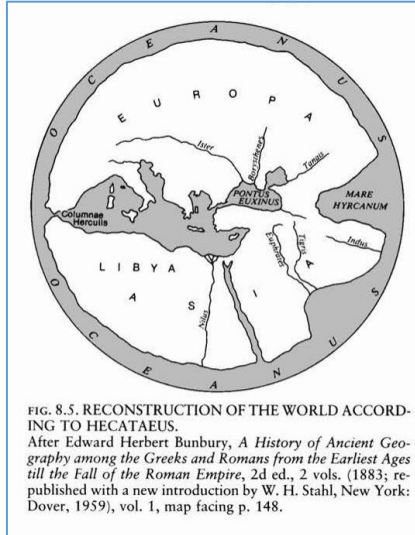
Geometri ve Astronomideki Gelişmeler

Yunan Uygarlığı'nda MÖ 6. yüzyılda Thales (yaklaşık MÖ 624-547) ile başlayan gözlem ve kanıt bulmaya dayalı bilim anlayışı daha önceki dönemlerde efsanevi bir anlatımla sunulan Dünya algısını gerçekçi bir zemine oturma çabası içinde olmuştur. Tales'in öğrencisi ve ilk haritayı yaptığı söylenen Anaksimondros (yaklaşık MÖ 610-546) hakkındaki bilgiler sadece daha sonra gelenlerin anlattıklarından ibarettir. Buna göre Diogenes Laertius' ta (MS 3. Yüzyıl) “karanın ve denizin ana hatlarını çizen ve aynı zamanda bir küre inşa eden ilk kişi” olarak onu anlatmıştır. Bir diğer yazar Agathemerus'ta, (MS 3 yüzyıl) “yerleşik dünyayı bir haritaya [pinaki] çizmeye girişen ilk kişi” ve Strabo'da (MS 1. Yüzyıl) “ilk coğrafi haritayı [geographikon pinaka] yapan olarak geçmektedir (Harley and Woodward, 1987, s.134). Anaksimendros'un haritası elde değildir, ancak belirtilen yazarların verdiği bilgiler ilk haritacı olmasını doğrular niteliktedir. Dünya'nın dairesel bir alanda gösterimi, Aşil'in kalkanından sonra bir gelenek olarak kabul edilirse, bu geleneği Anaksimendros'un ardından Hekatus'un (Hecataeus) (yaklaşık 500 MÖ) devam ettirdiği ve geliştirdiği anlaşılmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6

Hekatus'un Temsili Dünya Haritası

(Kaynak: Harley and Woodward, 1987, s.135)

Hekatus haritasında genel olarak bilinen yerler tasvir edildiği için Asia ve Europa olarak adlandırılan karalar ve onları çevreleyen okyanusları ibaret bir gösterim bulunmaktadır. Haritada bir yandan daire ile temsil edilen geometri öte yanda ampirik bilgilerin yansıması olan çizgiler bulunmaktadır.

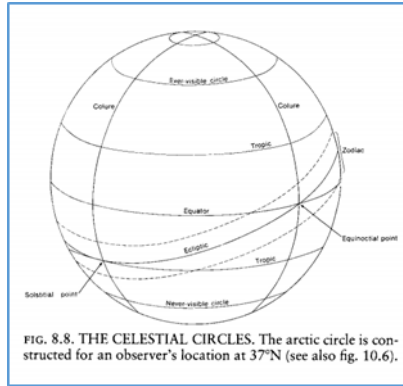
Daha önce bahsedilen Aşil kalkanında resmedilen figürler, burada yerini daha soyut ve sembolik çizgilere bırakmıştır. Bu soyutlamanın geliştirilmesinde, Pisagor (MÖ 570-495) ve takipçilerinin çalışmaları önemli rol oynamıştır. Pisagor kürenin en mükemmel şekil olduğunu ve dünyanın küreselliğini ilan etmiştir. Onun öğrencisi Parmenides (MÖ 515-460) kozmolojik tasvirleri takip ederek, dünya üzerinde insanların yaşadıkları bölgeler oluşturmuş ve beş bölge sistemini tanıtmıştır. Küre üzerindeki bu bölgeleri birbirine paralel çizgilerle ayırarak Dünya'yı davula benzetmiştir. Her çizgi *klima* (clima κλίμα) olarak adlandırılmış, bunlar içinde dünyanın iki yaşanabilir bölgesi yani *ökümen* (oikoumene, οίκουμένη) tanımlanmıştır.

Elbette tüm bu modelleme yer merkezli evren tasarımından doğmuştur. Zodyağın, ekliptiğin, ekvatorun, kutup dairelerinin sınırları bu modellemelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Daha sonra Knidos'lu Eudoxus da (MÖ 400-350) kürenin temsili olan daire üzerine aynı çizgileri yerleştirmiştir. Bu çizgiler, bugün ekvator, dönenceler, arktik daireler, ekliptik ve onun her iki yanında bulunan zodyak³ şeklindedir. Eudoxus, daire ile gösterdiği dünya üzerine çizdiği yayları *klima* olarak adlandırmış ve şekilsel geleneği devam ettirmiştir (Şekil 7).

Şekil 7

Knidoslu Eudoxus'a Dayandırılarak Hazırlanan Temsili Şekil

(Kaynak: Harley and Woodward, 1987, s.141)

İlk defa Parmenides'in tasarlayarak adlandırdığı *klima* kelimesi Yunanca eğim anlamına gelmektedir. Kavram esasen çizgilerle temsil edilen, astronomik gözlemlere bağlı gerçekleşen geometrik ve jeodezik bir

³Ekliptiğin 30° sonrasında sıralanan daireler.

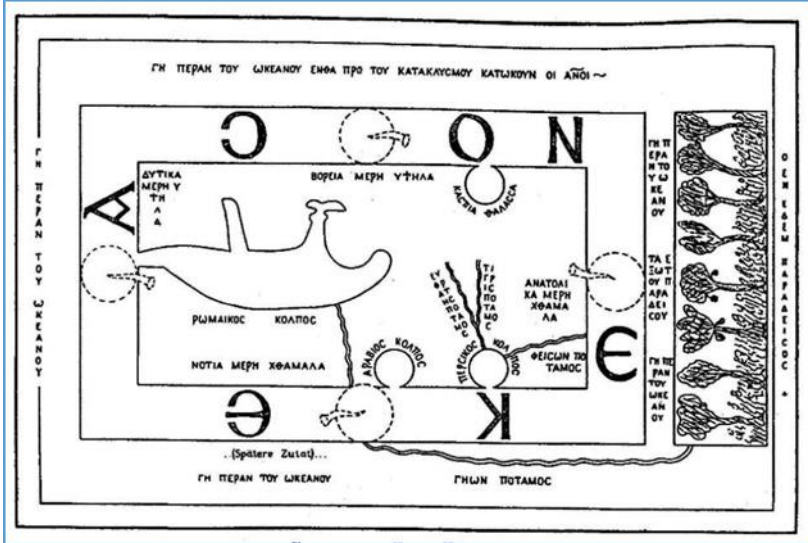
teorinin ürünü olmuştur (Word Sense Dictionary, 2023). Yunan haritacılığının teorik kolunun gelişimindeki bu önemli fikir, daha sonraları Dünya'nın tanımlanması için bazı bölgelerin sınırlarının çizilmesinde de kullanılmıştır.

Harita teorisinin yukarıda adı geçen Thera freski ile temsil edilen ikinci kolundan ilerleyen ve Eudoxus'un çağdaşı olduğu söylenen Ephorus (MÖ 4. yüzyıl) ve haritasının hakkında pek fazla bir şey bilinmemektedir. Yüzyıllar sonra Cosmas Indicopleustes'in (MS 7. yüzyıl) yazıları sayesinde bilinen Ephorus'un haritası, ikinci kolun diğeri ile eş zamanlı devam ettiğinin kanıtıdır (Bondarenko, 2016, 1884). Bu harita, yukarıda bahsedilen daha çok teorik olan, daire üzerinde çeşitli çizgiler ve hesaplamalarla ilerleyen *klima* ve *ökümen* haritalarından farklıdır. Harita astronomik ve matematiksel temelden yoksun olarak küreyi değil, algılanan bir alanı içerir şekilde oluşturulmuştur. Bu yönüyle gerçeklikle iç içe geçmiş bir varsayımsal dünya algısı taşımakta ve hali hazırda yaşanan dünyayı tasvir etmektedir (Harley and Woodward, 1987, s.144). Haritada gösterim alanı dürtgen sel olup dünyayı düzlem olarak tasvir etmektedir. Zira Cosmas Indicopleustes'in bu haritayı gün yüzüne çıkarmasının nedeni de aynı düz dünya görüşünü savunuyor olmasıdır. Bu ekol bir anlamda hodolojik anlayışın devamlılığını sağlayarak, sonraki yüzyıllarda dini yorumların haritalara sızmak için kullanacağı bir alan açmıştır (Şekil 8).

Şekil 8

Ephorus'un Haritası

(Kaynak: Bondarenko, 2016, 1883)

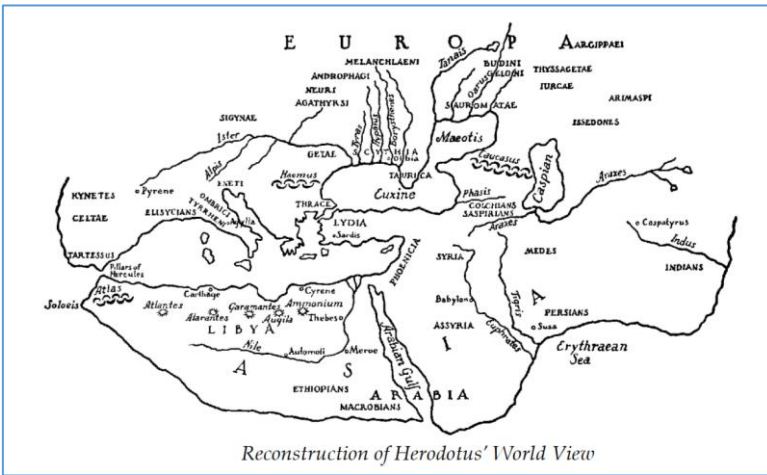

Harita geleneğinde önemli temsilcilerden biri olan Heredot, (yaklaşık MÖ 489-425) Homer'den itibaren gelen dairesel dünya görüşüne bazı açılardan karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkışta dünyanın küreselliğinden ziyade, küresel anlatımda yer alan bazı konuların gerçekliğinin tartışılması bulunmaktadır. Heredot, ampirik haritacılık üzerine kurulu bir anlayışı savunmuştur. Kendi gezdiği yerlerden ve birinci elden ona gelen gözlem bilgilerinden hareketle en dışta gösterilen okyanus fikrine karşı çıkmıştır. Dairenin en dış çerçevesindeki okyanus fikrinin, gözleme dayanmadığından doğru olmayacağını savunmuştur. Üstelik haritaya biçilen geometrik şekil de gözleme dayalı değil sadece teorik ve varsayımsal bir durum olduğundan, Heredot'a göre ispatlanamaz bulunmuştur. Heredot'un haritası tam olarak bilinmemekle birlikte anlatımlarından çıkarılan taslağa göre şekil 9'daki gibidir (Barker, vd. 2010; My Old Maps, t.y., Şekil 9).

Şekil 9

Herodot'a Göre Dünya

(Kaynak: My Old Maps. (t.y.). World According to Herodotus. <http://www.myoldmaps.com/maps-from-antiquity-6200-bc/109-herodotus/109-herodotus.pdf>)

Anlaşıldığı kadarıyla, Anaksimendros'tan itibaren gelen küresel dünya düşüncesi ile Herodot'unki arasındaki temel farklılık yöntemsel ve algısalıdır. Heredot, tıpkı daha önceki mağara resimleri ve Thera freskinde olduğu gibi bildiği tanıdığı yaşadığı gözlemlendiği çevreyi yani kendi gerçekliğindeki ökümeni tanımlamayı savunmuştur. Düz dünya düşüncesinde olmamasına rağmen, dairesel bir alan içine çizilen ökümeni tümü gezilip görülmediğinden eleştirmiştir.

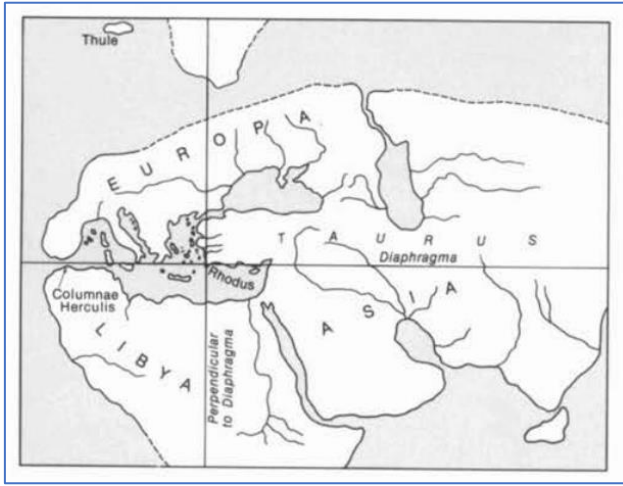
Aristoteles (MÖ 384-322) dünyanın şekli ve üzerinde yaşanan dünyanın ana hatları hakkında çok kesin fikirlere sahiptir. Özellikle

İskender'in Asya seyahatleri ve fetihleri yoluyla ökümen bilgisinin genişlemesini teşvik etmiştir (Harley and Woodward, 1987, s. 145). Aristoteles'in öğrencisi Dicaearchus (MÖ 350-285), kayıp olan Dünya Turu (Periodos ges) adlı eserine bir harita ve yerleşik dünyanın tanımını dâhil etmiştir. Başka kaynakların aktardığına göre haritada, yerleşik alanı bölen iki eksenin bulunması dikkat çekicidir. Dicaearchus'un öncülüğünü yaptığı ana kartografik yenilik, muhtemelen ilk kez, bilinen dünyayı bölmek için bir paralel ve bir meridyeni temsil eden iki çizginin haritaya eklenmesi olmuştur. Dicaearchus tarafından çizilen paralel, Cebelitarık Boğazı'ndan doğuya doğru uzanmakta, Rodos'tan geçen dikey bir meridyen tarafından bölünmektedir. Bu çizgiler ilkel de olsa bir koordinat sistemi oluşturma girişimi olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda, ökümenin sınırlarını tanımlamakta kullanılmaları bakımından önemli olmuş, dönemin bilinen dünya algısını yansıtmıştır (Şekil 10).

Şekil 10

Dicaearchus'un Dünya Haritası

(Kaynak: Aujac, 1987, s. 153)

Demokritos (yaklaşık MÖ 460 ila yaklaşık 370) yerleşik dünya olarak tanımlanan ökümenin uzunluğu genişliğinin bir buçuk katı olan dikdörtgen olduğunu ve bunun da oval bir çerçeveye oturtulmasının uygun olduğunu savunmuştur. Kürenin temsili olan daire içinde bir dikdörtgenin gösterilmesinin imkânsızlığı Demokritos'un ara çözümü ile yerleşik Dünyanın haritalanması veya tüm kürenin haritalanması arasındaki mesafenin milat yıllarına doğru kapanmaya başladığının ilk belirtisidir.

Helenistik dönemde yerleşik dünya haritalarının artan gerçekçiliğinin altında yatan diğer büyük faktör, Yunan dünyasının fetih ve keşif yoluyla genişlemesidir. Makedonya kralı Büyük İskender'in (MÖ 356-323) seferleri

hem gözlemler ve gezi notlarıyla hem de gidilen bölgelerden getirilen her türlü yazılı çizili belge ile bilginin artmasına katkı sağlamıştır. İskenderiye kütüphanesinin zenginleşmesi yoğun şekilde mekâna dair bilgilerin girişi ile gerçekleşmiştir. Sefere katılan bilginler, durak yerleri arasındaki her mesafenin kaydını tutmak ve her ülkenin coğrafi özelliklerini -fauna, flora, toprağı, doğası ve manzara- tanımlamak suretiyle büyük miktarda bilgi toplamıştır. İskenderiye kütüphanesinin zenginliği burada çalışmalarını yürüten başta Eratostenes olmak üzere birçok bilgini etkilemiştir. Mekâna dair bilgiler harita teorisinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Hem teorik hem de pratik anlamda, Helenistik haritacılığın zirvesine olan Eratosthenes (yaklaşık MÖ 275-194) yerleşik dünyayı yani ökümeni sınırlandırmak fikrinin önemli isimlerinden biri olmuştur. Eratosten'in seçtiği yol jeodezik ölçümler ve astronomik gözlemlerin kullanılmasıdır. Teorisini, kendinden öncekilerin birikimlerini kullanarak güçlendirmiş, Anaksimender'in icat ettiği Gnomon'u (güneş saati) kullanarak en uzun gün ve konum belirleme üzerine yoğunlaşmıştır (Sanderson, 1999, s.670). Doğu ve batı ekseninde uzanan yerleşik dünya sınırlarını belirlemekle kalmamış aynı zamanda Dünya'nın çevresini de yaklaşık olarak hesaplamıştır. Bu gelişme sayesinde artık harita teorisinin birinci kolunda geometrinin yeri kesin ve vazgeçilmez bir yere oturmuştur. Hatırlatmak gerekirse, bu kol küresel dünya ve onun düzlemedeki daire görünümü temsilini kullanmaktadır.

Eratosten tarafından Dünya'nın çevresini hesaplamak için kullanılan yöntem, kürenin geometrisine dayanmaktadır. Dünyanın bir noktaya indirildiğini öne süren bu yer merkezli hipoteze göre, güneş ışınları dünyanın herhangi bir noktasına düştüğünde paraleldir. Metodolojik olarak basit ama zekice olan dünyanın çevresini ölçme yöntemi daha sonraki konum ve yer hesaplamaları için çığır açıcı olmuştur. Ayrıca paralel ve meridyenlerden oluşan harita sistemi Eratosten vasıtası ile öncüllerinden alınarak daha iyi bir hâle getirilmiş ilk projeksiyon örnekleri oluşturulmuştur. Bu kartografik buluş, küresel ya da bölgesel gösterimlerde işlevsel olarak kullanılabilir niteliklere sahiptir. Kürenin geometrisine aşina olan Yunanlılar, güneş ve yıldızların doğrudan gözlemlerinden enlemleri üretmek için oldukça donanımlı olduklarını kanıtlamışlardır (Harley and Woodward, 1987, s. 155). Geometrinin buradaki rolü, gerçek alandaki yer ve konum bilgilerinin daha kesin şekilde hesaplanmasını sağlamaktır.

Aynı dönemlerde matematikçi ve astronom olan Hipparkos (Hipparchus) (MÖ 190-120) Eratosten'in çalışmalarına katkı yaparak geliştirmiştir. Hipparkos "dünya üzerindeki herhangi bir yeri tam olarak belirlemek için astronomik gözlemlere ihtiyaç vardır ve bu gözlemler yapılmadan hiçbir yerin haritası yapılamaz" düşüncesini benimsemektedir. Hipparkos'un klimatası (clima çizgilerinden ürettiği) kasabaları veya ülkeleri

doğru yerlerine yerleştirmenin sistematik bir yöntemi gibi kabul edilmiştir (Harley and Woodward, 1987, s.148). Harita teorisinde konum belirleme önce klimatanın belirlenmesiyle başlamış olup bu çalışmalar bugünkü enlem pozisyonlarının ilk formları olarak tanımlanabilir.

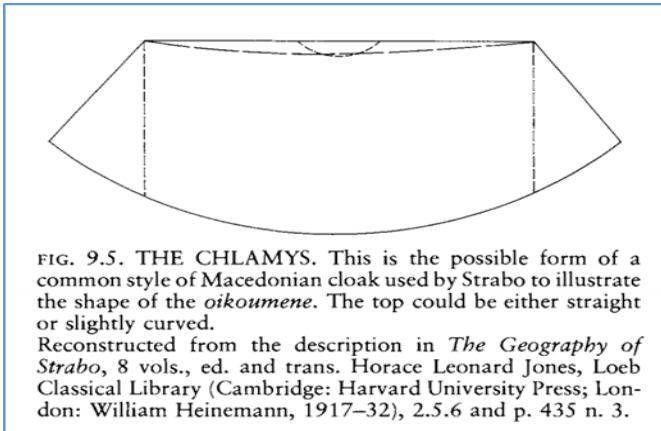
Milat yıllarına gelindiğinde, Strabo (MÖ 64-MS-24) tarafından artık teori ve pratik sentezlenmeye başlanmıştır. Öncekilerin birikimleri dikkatli şekilde takip edilmiş ve çalışmalar bunlara göre şekillendirilmiştir. Strabo'nun dünyasında, Poseidonus'un (MÖ 135-151) ifade ettiği yedi iklim kuşağı kabul görmüştür. Dünya yedi klima alanına bölünmesine rağmen, bu klima kuşaklarının ökümen olarak sınırlandırdığı alan reddedilmiştir. Diğer kuşaklarda da yerleşik alan olduğu, ökümen dışından Somali örneğini verilerek sağlamaştırılmıştır (Sanderson, 1999, s.670). Böylece yerleşik alan/ökümen tanımı ile jeodezik ölçümlerle oluşan klima kuşakları arasında sanılan şekilde bir ilişki olmadığı ortaya konulmuştur. Bu yönü ile Heredot'un ampirik geleneği pekiştirilmiştir.

Ökümenin ampirik anlamıyla ortaya konulmasında o zamana kadar yapılan geziler ve toplanan birinci el gözlem bilgileri önemli katkı sağlamıştır. Öte yandan Strabon, Eratosten'in projeksiyon sistemini Makedon pelerinine benzetmesi gösterimde dairesel model ile dörtgensel modelin birbirine yaklaşılmaya başladığının kanıtı olarak verilebilir. Özellikle bütün dünya (yani o dönemin bilinen alanı) değil de bölgesel gösterim tercih edildiğinde dairesel çerçeve formu yerine dörtgensel çerçeve formu daha işlevsel bulunmuş olmalıdır. Ancak burada da düz dünya görüşü ile karıştırılmaması gereken konu koordinat sistemi ile temsil bulan gerçek konumlara dair bilgilerin bu dörtgensel formlu haritada yer almasıdır (Şekil 11).

Şekil 11

Strabo'nun Eratosten'in Haritasına Dair Tasviri

(Kaynak: Aujac, 1987, s.156)

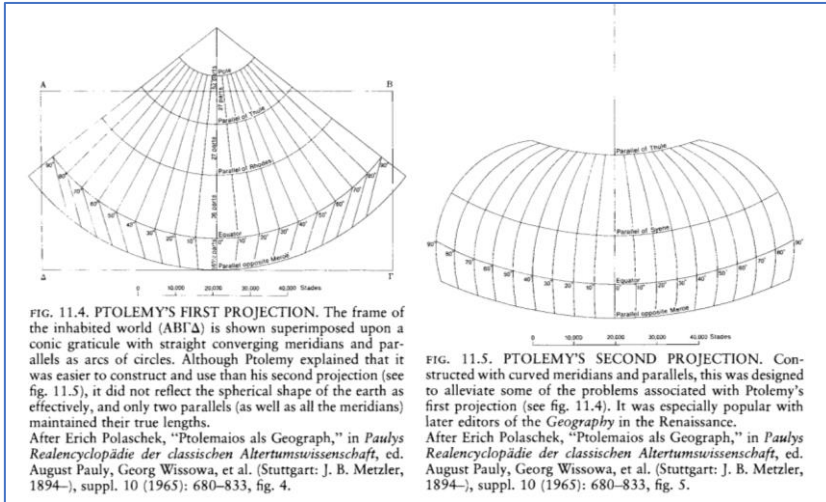

Batlamyus (Yaklaşık MS 100-170) İlkçağ'ın haritacılık konusundaki en ileri notası olarak kabul edilebilir. Getirdiği yenilikler kuşkusuz kendinden öncekilerin birikimlerinin üzerine inşa edilmiştir. Coğrafyayı “dünyanın doğru şeklini tanımlayan, oranların ve mesafelerin -ölçüm ve gözlemler yoluyla- belirlenmesini içeren matematiksel bir bilim” şeklinde ifade etmiştir. Coğrafya (γεωγραφία) kelimesiyle esasen çizili bir yorumu yani haritanın oluşturulmasını ima etmiştir. Böylece sadece harita teorisi değil coğrafya teorisi için de yeni bir yol açmıştır (Dilke, 1987, s. 180). Batlamyus teorisi Herodot'un üzerinde durduğu ampirik temellerin aksine, matematiksel hesaplamalar ve jeodezik ölçümlerle temellendirilmiştir. Bu yolla oluşturulan bugünkü anlamda projeksiyon sistemlerinden ilki doğrusal olarak uzanan meridyenlerden oluşmaktadır. Batlamyus ikinci sisteminde meridyenlerin doğrusal olmasının küreyi temsil etmediği düşüncesiyle kavisli çizgiler kullanmıştır.⁴ Buradan anlaşıldığı kadarıyla Batlamyus, küreyi temel gerçeklik olarak kabul ederek haritayı bu gerçeklik üzerine inşa etmiştir (Şekil 12).

Şekil 12

Batlamyus'un Marinus'tan Alarak Düzenlediği Birinci ve İkinci Projeksiyonları

(Kaynak: Dilke, 1987, s.187).

Batlamyus, Roma İmparatorluğu'nun önemli bir değişim geçirdiği zamanda yaşamıştır. Bu nedenle Batlamyus ile eş zamanlı yaşanan gelişmeler söz konusu kavramlar bakımından önemlidir. Özellikle coğrafi bilgi ve haritanın devlet yönetimindeki yeri düşünüldüğünde bu durum daha fazla önem kazanmaktadır.

⁴Bu konuda Bilgin, 1996 ve Gürsoy, 1961 bakılabilir.

Roma İmparatorluğu, MÖ I. yüzyılda kurulduğu yer olan İtalya'dan çıkıp, daha doğudaki Yunan Yarımadası'nı ele geçirmiştir. Dilleri Latince olan Romalıların, Yunan kültürü ile tanışması ve onu yönetimi altına alması sonrasında iki kültür birbiri ile kaynaşmıştır. Roma'nın ilk imparatoru olarak bilinen Augustus'un⁵ (MÖ 63-MS 14) gerçekleştirdiği restorasyonun bir parçası olarak ortaya çıkan Roma Emperyalizm ideolojisinin temeli tüm dünyanın yani Latince *orbis terrarum*un egemenliğinin bütünüyle Roma İmparatorluğu altında olmasına dayandırılmıştır (Moore, 2019, s.81). Yere ait kavramların ideolojik bir amaçla kullanılmasının ilk örneklerinden biri olarak değerlendirilebilecek olan *Orbis terrarum*, Roma İmparatorluğu'nun uçsuz bucaksızlığını ve genişleme hedefini simgesel olarak temsil etmiştir. Kavramın aynı zamanda coğrafi bir karşılığı ya da temsili mekânı da bulunmaktadır.

Antik Yunan eserlerini inceleyen Marcus Tullius Cicero'nun (MÖ 106-43) *De Natura Deorum II* kitabında bu kavram bir dünya adası olarak tanımlanmıştır (De Witt, 1942, s.362). Bu kavram ile daha önceleri tanımlanan ve yukarıda gelişimsel süreci açıklanan Yunanca ökümenin yolları bu noktada keşiştir. Pliny'in (Gaius Plinius Secundus, MS 23/79) ansiklopedisinde “*Orbis terrarum*'u okuyan göz onun hakimi olur” ifadesi geçmektedir (Giusto, 2013, s.155). Sonraki yüzyıllarda kurulan Autun'daki (Fransa) bir okulun girişine *ökümeni* temsilen harita yapılarak öğrencilerin bu haritayı her gün görmesi ve hakimiyet kuracakları yerleri tanımları amaçlanmıştır. Okul yöneticisi Eumenius'un 297/298'deki “... Dünya'nın resmini görmek bir zevk, çünkü onda bize ait olmayan hiçbir şey yoktur (Traina, 2013, s. 157.)” şeklindeki konuşmasında olduğu gibi harita, Yunan ökümeni olarak ortaya çıkmış, sonra İmparatorluğun kapsadığı alan anlamında Latin *orbis terrarum*u olmuştur. Daha sonra *orbis terrarum* Latin dünyasında kalmış, imparatorluk ikiye ayrılınca Bizans kanadının Yunancaya dönmesi ile ökümen tekrar kullanılır hâle gelmiş bu kez konsüllerce kullanılan dini bir temsili ifade etmiştir.

Buraya kadar verilen tarihi arka plan çerçevesinde şu soruyu tekrar sormak gerekecektir. Kavramların ortaya çıkışları, anlamları, kullanıldıkları yerler ve uygulamadaki şekilsel formlarının değişim ve dönüşümünün anlamı nedir? Bu konunun harita teorisi ile ilgisi nedir? Tarihi arka plan bize gösteriyor ki harita teorisi kavramların ortaya çıkış ve değişimi kültürler arası ilişkiler ile yakından ilgilidir.

Değerlendirme: Roma İdeolojisi ve Orta Çağ'a Geçiş

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, harita teorisi ilk olarak insanın dünya algısını betimlemesi ile başlamıştır. Söz konusu bilgilerden hareketle, bu bölümde ilgili kavramların değişim ve dönüşümü

⁵Gaius Octavius Thurinus olarak doğmuş ve MÖ 44 yılında Jül Sezar tarafından evlatlık edinilmesinin ardından Gaius Julius Caesar Octavianus adını almıştır.

değerlendirilmiştir. Harita yapım faaliyeti faaliyet çizili şekilde yakın çevre ile insanın kendisine göre tanımladığı Dünya'yı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Teorinin şekillenmesine ilk büyük katkı, matematik, astronomi ve gözleme dayalı tasvirler alanlarında önemli gelişmeler yaşanan Yunan geleneğinden gelmiştir. İncelenen kavramlar da bu gelenek ile ortaya çıkmıştır.

Antik Yunan'daki çizili coğrafi bilgilerin, anlatılar, ampirik gözlemler, geometri, jeodezi ve astronomi temelinde geliştiği görülmüştür. Gelişmelere bakıldığında harita çizim alanında temel olarak daire ve dörtgen olarak iki form kullanılmıştır. Daire formu küreselliği kabul edilen dünyanın düzleme aktarılmış hâli olarak düşünülürken, dörtgen formun daha çok düz dünya düşüncesi ile şekillendiği belirtilebilir. Bu iki form arasında geçiş şekilleri de bulunmaktadır. Küreyi temsil eden daire üzerinde astronomik gözlemlere dayalı olarak *klima* çizgilerinin kullanılması devrimsel bir gelişme olmuştur. Gelişmenin temelinde geometrinin getirdiği çözümler bulunmaktadır. Bu çizgiler aynı zamanda insanların yaşadığı dünya ile geri kalan alanların ayrılmasında da kullanılmıştır. İnsan yaşamına uygun olduğu düşünülen alanlar kesin sınırlarla ayrılmış ve arada kalan yer *ökümen* olarak adlandırılmıştır. Bu ayırım astronomik gözlemler ile geometrik işlemler sayesinde kesin ve tartışmasız bir yapı kazanmıştır. Bir süre sonra Aristo, gözlemin önemine vurgu yaparak, insanın yaşam alanının klima ile sınırlanamayacağını belirtmiştir. Hem dönemin seyyahları, hem İskender'in seferi hem de Roma yayılması, ökümeni sınırlandıran klima çizgileri dışında da yaşam olduğunu kanıtlamıştır (Moore, 2019). Böylece Strabo, klima ve onun sınırladığı ökümeni birbirinden ayırarak ele almıştır. Harita teorisinde önemli yeri olan klima, başlangıçta yerleşik alan ve diğer yerleri ayırmak için kullanılmış, İlkçağın sonunda Batlamyus ile konum belirlemede kullanılan temel referans çizgileri haline gelmiştir.

Orta Çağ batı dünyası haritaları, Yunan birikiminin büyük oranda dışına çıkarak izlenceler ya da TO haritalarında olduğu gibi şematik çizimlere dönüşmüştür. Haritadaki klima çizgilerinin Orta Çağ batı dünyasındaki temsili formu değişmiştir. Bu dönemde Ebstrof ya da Hereford haritalarındaki gibi dairesel form ile Tabula ve benzerlerinde olduğu gibi dörtgen formun bir arada kullanıldığı görülmüştür (Thrower, 2008, 39, 43). Dairesel formda Antik Yunan'dakinin aksine algılanan dünya, dörtgen formlarda ise yol tarifi amaçlı hazırlanmış gerçek dünya taslakları öne çıkmıştır. Bu durumda, dairesel formlarda görülen ve geometrik temelleri olan klima çizgileri o dönem haritalarında ortadan kaybolmuştur. Ayrıca ökümen kavramı da İlkçağın sonlarında değişime uğramıştır. İlk ortaya çıktığında çizgilerle sınırlandırılmış bir alanı işaret ederken, coğrafi bilgideki artış başka toprakların da bilinir hale gelmesi kavramı etkilemiştir. Bu değişimlerde Roma İmparatorluğu sınırlarına dair ideolojinin etkisi büyük olmuştur.

Roma İmparatorluğu'nun temelleri Roma Hukuku, Tanrı Kral ve sonradan Hıristiyan düşünce gelenekleri üzerine inşa edilmiştir. Bu gelenekler hayatın tüm bölümlerini saran oldukça katı bir sistemin doğmasına yol açmıştır. Antik Yunan'dan Roma'ya ve Roma'dan da Bizans'a gelen bilgileri değiştiren veya dönüştüren en kuvvetli etken din ve yönetim ideoloji sarmalı olmuştur. Emperyal düzenin devamı için gerekli olan Roma hukukunun da paydaş olduğu düşünce dünyası, coğrafi kavramları kendine göre dönüştürmüştür. Antik Yunan'da insanların yaşadığı yer olarak tanımlanan ökümen, sınırları genişleyince Dünya ile eşitlenmiştir. Bu sınırları tüm dünya olan Roma dünyasıdır (Pogorzelski, 2011). Roma'da tanımlanan haliyle Dünya, *orbis terrarum* olunca ökümen ile eş anlamlı hale gelmiştir. Devlet doktrini çerçevesinde bu alan Tanrı'nın hükmettiği yer olarak tanımlanmıştır. Tanımın içinde coğrafi, dini ve yönetsel boyutlar harmanlanmıştır. Kavram başka bir dil ve kültürden (Yunan dilinden) alınsa da kavramın ilk çıkış noktasındaki anlamı ve içeriği hakkında nadiren ayrıntıya girilmiştir (Inmaculada, 2020, s.239). Bu durumda Antik Yunan'dan alınan ökümen kavramı ile Roma'dan gelen *orbis terrarum*, esasen coğrafi bilgi sonucunda ortaya çıkmasına rağmen, hem Batı Roma'da hem de Bizans'ta sadece devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir. Yerleşik alandaki insanlar, Tanrı Krallığı'nın hükmü altında olanlar olarak, Tanrı'nın verdiği yetki ile onun yeryüzündeki temsilcisi olan imparatorun idaresi altındaki mülk olarak kabul edilmiştir. Din ve yönetim ile örülü şekilde gelişen, geçmişten gelen ökümen'e sahip olma ve yönetme ideali Orta Çağ başlarından itibaren harita teorisinde yeni bir sayfanın açılmasına neden olmuştur. Devlet kadrosu yetiştiren okullar için hazırlanan metinlerde oluşturulan ökümen anlayışı esasen Roma'daki *orbis terrarum* ile birleşmiştir.

Orbis terrarum kavramının Orta Çağ sonrası kullanımı, kartografya alanında olmuştur. İlk atlas olarak kabul edilen *Theatrum Orbis Terrarum* (Abraham Ortelius,1528-98) başlığında ortaya çıkan kavram, Roma'nın idealizminden uzak, bu kez harita alanında Dünya'nın bütününlük gösterilmesi vurgusu için kullanılmıştır (Klinghoffer, 2006, 134). Modern haritaların ilk örneklerinin başlıklarında sıklıkla kullanılan bu ifade ile kavramın kartografya alanına doğru geçiş yaptığı belirtilebilir.

Orta Çağ'da gelişen bir diğer güçlü kültür alanı olarak İslam Dünyası'nda, klima kavramı dairede temsil bulduğu aşıl değer ve doğrusal formunu kaybetmiştir. Belirli toplulukların yaşadıkları bölgeleri kastetmek için kullanılan *iklim* (çoğulu ekâlîm [اقاليم]) ifadesine dönüşmüş, büyük toprak parçaları veya bölgeleri tanımlamak için kullanılmıştır. Aynı zamanda Antik Yunan haritacılığındaki dairesel formun İslam Dünyası haritalarında daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Örneğin, Abbasi Halifesi Me'mun'un 9. yüzyılda hazırlattığı harita, Ebu Zeyd ibn Sehl el-Belhi (öl.934) haritası, İbn Havkal (10. yüzyıl) haritası ve İstahri'nin (10. yüzyıl) haritası klima

çizgileri olmadan ancak dairesel formları ile dikkat çekmektedir (Kaçar, 2019). Kavramların kültürler arası geçişi bağlamlarından uzaklaşmalarına değişimlerine neden olmuştur.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Sonuç

Sonuç olarak, yazıdan daha öncesine dayanan çizili geleneğin harita oluşumuna doğru giden yolu, değişim ve dönüşümlerle örülmüştür. Ortaya çıkan harita tarzları da buna göre şekillenmiştir. Örneğin yüzeyin kuşbakışı gösterilmesi, projeksiyon, ölçek, çerçeve, gösterim harita unsurları, aktarılan bilginin türü veya özellikleri ve ürünün kullanım alanları gibi konular bu değişimden etkilenmiştir.

Haritanın bugünkü durumu, artan gündelik kullanımlar sayesinde araşsal rolünün kuvvetlenmesi şeklindedir. Erişime açık ve yaygın bir bilgi olarak standart kalıplara bürünmüş her türlü dijital aygıt ile erişilebilir olmuştur. Yerleşik alan sınırı kavramı değişmiş, insanın etkinlik alanı uzaya doğru genişlemiş, klima çizgileri sadece Dünya'daki paralel çizgileri ile gösterilen sıcaklık yağış gibi bazı kuşakları tanımlamada kullanılan bir belirteç olarak kalmıştır. Roma orbis terrarumunun ökümene (ekümenik) dönüşen Hıristiyanlık temsili İstanbul ve Roma arasında bir sorun olarak harita konusunun çok dışında bir yere taşınmıştır.

Harita tarihi teorisi için tarihte meydana gelen askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylar önem arz etmektedir. Bu nedenle harita tarihi teorisi geliştirilirken, din ve haritacılık, ideoloji ve haritacılık, ekonomik sistemler ve haritacılık gibi alt çalışma alanları oluşturulmalıdır. Bu durum özellikle teori ile ilgili temalarla kavramların incelenmesinde ve açıklanmasında önemli görülmüştür.

Harita kavramlarının ortaya çıkış gelişim ve değişimlerinin incelenmesi harita tarihi teorisinin bir parçasıdır. Buna göre daha sonraki yüzyıllardaki değişimleri incelemek için çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle farklı kültürlerde kullanılan harita kavramlarının kültüre giriş ve kültürde kullanılış durumları kıyaslamalı çalışmalara konu edilebilir. Örneğin İslam haritacılığında kullanılan klima kavramı, harita teorisi bakımından daha ayrıntılı incelenebilir. Ayrıca kavramın neden geometrik temellerinden koparak değiştiği araştırılmalıdır.

Kaynakça

- Aujac, G. (1987). The growth of on empirical cartography in Hellenistic Greece. J. B. Harley & D. Woodward (Eds.). *The history of cartography, V. I*, (pp. 177-200). The University of Chicago Press.
- Athanasopoulos, C. (July 2014). The shield of Achilles: A use for philosophical practice. *Philosophical Practice*, 9(2), 1381-1387.
- Barker, E., Bouzarovski, S., Pelling, C. & Isaksen, L. (2010). Mapping an ancient histo-rian in a digital age: the Herodotus encoded space-text-image archive (HESTIA). *Leeds International Classical Studies*, 9(1), 1-37.
- Bilgin, T. (1996). *Genel kartografya II*. Filiz Kitapevi.
- Bondarenko, I. (2016). Architecture of Christian church in the context of archaic ideas of the universe. *Procedia Engineering*, 165, 1880-1887.
- Braemer, F. & Echallier, J.C. (1995). Nature et fonctions des "desert kites" : Données et hypothèses nouvelles. *Paléorient*, 21(1), 35-63.
- De Witt, N.W. (1942). Orbis terrarum. *The Classical Journal*, 6(37), 362-363.
- Dilke, O. A.W. (1987). The culmination of Greek cartography in Ptolemy. J. B. Harley & D. Woodward (Ed)., *The history of cartography, V. I*, (pp.177-200). The University of Chicago Press.
- Edney, M. H. (1996). Theory and the history of cartography. *Imago Mundi*, 48, 185-191.
https://www.jstor.org/stable/1151272?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Fernández, P. I. A. & Buchroithner, M. F. (2014). *Paradigms in cartography*. Springer.
- Gürsoy, C. R. (1961). *Kartografya:Projeksiyonlar bilgisi* (Birinci Cilt). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını.
- Harley, J. B. & Woodward, D. (1987). The foundations of theoretical cartography in archaic and classical Greece. J. B. Harley & D. Woodward (Eds.), *The History of cartography, V. I*, (pp. 130-148). The University of Chicago Press.
- Inmaculada, M. P. & Andreotti, G. C. (2020). Geography. S. Lazaris (Ed.), *A companion to Byzantine science* (pp. 231-261). Brill.
- Kaçar, M. (2019). *Piri Reis öncesi İslam haritaları*. Boyut Yayınları.

- Kimble, G. H. T. (1935). The Laurentian world map with special reference to its portrayal of Africa. *Imago Mundi*, 1(1), 29-33.
- Klinghoffer, A. J. (2006). *The power of projections: How maps reflect global politics and history*. Praeger Pres.
- Landais, B. (2012). Villages, actors of local cartography? The cadastral maps of the Banat (1772–1779). E. Liebenberg, P. Collier & Z. G.Török (Eds.), *In history of cartography international symposium of the ICA* (pp. 129-148). Springer.
- Mangani, G. (1998). Abraham Ortelius and the hermetic meaning of the cordiform projection. *Imago Mundi*, 50(1), 59-83.
- Moore, R. (2019). Empire without end at the ends of the Earth: Ireland and Thule in Roman imperial ideology. *Classics Ireland*, 26, 58-85. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26926267>
- My Old Maps. (t.y.). World according to Herodotus. <http://www.myoldmaps.com/maps-from-antiquity-6200-bc/109-herodotus/109-herodotus.pdf>
- Ormeling, F. J. (2012). Name location on old maps. E. Liebenberg, P. Collier & Z. G. Török (Eds.), *In history of cartography international symposium of the ICA* (pp. 325-336). Springer.
- Pogorzelski, R. J. (2011). Orbis Romanus: Lucan and the limits of the Roman World. *Transactions of the American Philological Association (1974-2014)*, 141(1), 143-170.
- Shield of Achilles. (2023, 10 Haziran). In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Shield_of_Achilles
- Traina, G. (2013). Mapping the world under Theodosius II. C. Kelly (Ed.), *Theodosius II rethinking the Roman Empire in late Antiquity* (pp. 155-171). Cambridge University Press.
- Meisterdrucke. (2023, 10 Haziran). Thera freski. <https://www.meisterdrucke.com.tr/>
- Thrower, N. J. W. (2008). *Maps&civilization chartography in culture*. (Third pres.). The University of Chicago Press.
- World History. (2023, 10 Haziran). Babylonian map of the World. <https://www.worldhistory.org/image/526/babylonian-map-of-the-world/>
- Word Sense Dictionary. (2023, 7 Haziran). Klima. <https://www.wordsense.eu/%CE%BA%CE%BB%CE%AF%CE%BC%CE%B1/>

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazar Notu

Bu çalışmanın bir kısmı “Ortaçağ Coğrafyacılığında Mekân Gösterimi: Clima, Oikoumene ve Orbis Terrarum Sentezi” başlığı ile 21-23 Haziran 2023, 3. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi'nde sunulmuştur.

Yazarların Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmacının, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Finansman

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

KAREFAD

İnsanın Üç Hâli: Beşeriyet, Ademiyyet ve İnsan-ı Kâmil

İlhan YILDIZ¹

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öz

Bu makale, İslam literatüründeki "insan" kavramının etimolojik ve teolojik yönlerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. İnsan kelimesinin "üns-ünsiyet" ve "nisyan" köklerinden türemesi üzerinden hareketle, insanın bireysel ve toplumsal özellikleri ile zaafı ele alınmıştır. "Fitrat" kavramı ile insanın içsel ve doğal yapısı, Allah'a yönelme eğilimi ve bu yapının çevresel faktörlerle nasıl bozulabileceği tartışılmıştır. Batılı ve İslami yaklaşımlar arasındaki farklar ve dinin insan doğasındaki yeri de incelenmiştir. Ayrıca, Teoman Duralı'nın insanın beşeriyet, ademiyyet ve insan-ı kâmil olmak üzere üç hal teorisi ve modernitenin insan doğasına etkileri değerlendirilmiştir. Makale, insanın maddi ve manevi boyutlarının İslam düşüncesinde nasıl bir bütün olarak ele alındığını ve bu boyutların kişisel ile toplumsal yaşamı nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Batılı ve İslami yaklaşımlar arasında dinin insan doğasındaki yeri ve manevi kapasitelerin çevresel faktörlerle nasıl şekillendirilebileceği konusunda önemli farklılıklar bulunduğu görülmüştür. Bu teorileri, modern dünyanın insan üzerindeki etkilerini anlamada kritik bir çerçeve sunmaktadır. Makale, modern toplumun insan üzerindeki olumsuz etkilerini eleştirerek daha bilinçli hareket etme ve manevi değerlere yönelme gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışma hem İslam düşüncesini hem de modern toplumsal etkileri dikkate alarak insanın doğasını ve potansiyelini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, fitrat, tabiat, modernite, İslam düşüncesi

¹Prof. Dr., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Çankırı/Türkiye, E-posta ilhanyildiz@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3848-6723>

MAKALE TÜRÜ**Başvuru Tarihi****Kabul Tarihi**

Araştırma Makalesi

22.07.2024

30.09.2024

doi: 10.57115/karefad.1520072

Yıldız, İ. (2024). İnsanın üç hâli: Beşeriyet, ademiyyet ve insan-ı kâmil. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 173-202. <https://doi.org/10.57115/karefad.1520072>

Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir.

The Three States of Man: Bashariyyah, Adamiyyah, and Perfect Man (İnsan-ı Kamil)

İlhan YILDIZ¹

Çankırı Karatekin University

Abstract

This article extensively examines the etymological and theological aspects of the concept of "human" within Islamic literature. The derivation of the word "insan" (human) from the roots "üns-ünsiyet" (intimacy-familiarity) and "nisyan" (forgetfulness) points to the individual and social characteristics and weaknesses of humans. The concept of "fitrah" (innate nature) defines the inner and natural disposition of humans, stating that everyone inherently tends towards recognizing Allah, although environmental and social influences can corrupt this natural state. The article discusses how Islam considers both the material and spiritual dimensions of humans, and how these dimensions affect both personal and societal life. Differences between Western and Islamic views are explored, particularly in terms of the role of religion in human nature and how spiritual capacities can be shaped by environmental factors. Teoman Duralı's analysis of the three stages of human existence-bashariyyah, adamiyyah, and the perfect human (insan-ı kamil)-along with the impacts of the modern world, scrutinizes how modernity influences human nature and how individuals might respond to these changes. The article critiques the negative effects of modern society on humans, emphasizing the need for more conscious behavior and a reorientation towards spiritual values. This study aids in understanding the nature and potential of humans by considering both Islamic thoughts and modern societal impacts.

Keywords: Human, fitrah, nature, modernity, Islamic thought

¹Prof., Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Philosophy, Çankırı/Turkey, E-mail: ilhanyildiz@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3848-6723>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Research Article	07.22.2024	09.30.2024

Giriş

İslam literatüründe "insan" kavramının kökenleri ve anlamları üzerine verilen bilgiler oldukça zengin ve düşündürücüdür. İnsan kelimesinin hem sosyal ilişkileri hem de unutkanlık özelliğini içeren etimolojik yapısı, İslami düşüncede insanın doğası ve yaratılışının nasıl anlaşıldığını gösterir. "Üns-ünsiyet" (iletişim ve sosyalleşme) ve "nisyan" (unutmak) köklerinden türeyen insan kelimesi, insanın hem toplumsal bir varlık olduğunu hem de hafızasının kusurlarıyla başa çıkması gerektiğini vurgular. İslam düşüncesinde insanın sadece biyolojik değil, aynı zamanda sosyal ve ruhsal boyutları olan bir varlık olduğu vurgulanır. İslam'da insan, bedeni, akli (zihinsel) ve ruhi (manevi) boyutlarıyla ele alınır. İnsanın doğa ile ilişkisi, onun sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal ilişkiler kurma ve ruhsal tatmini de içerir. William Dilthey'in görüşleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Dilthey, insanın doğaya ait olmadığı ve mutluluğunu insanlar arasında bulduğu yönündeki düşünceleriyle, insanın doğa ile ilişkisini felsefi bir bakış açısıyla ele alır. Ona göre, insan doğaya ait değil, daha çok sosyal ve kültürel bağlamlarda var olan bir varlıktır. İnsanın mutluluğu da çoğunlukla toplumsal ilişkiler ve insanlar arası etkileşimlerle şekillenir. Bu perspektif, insanların doğayı sevmesi ve ondan zevk almalarının, ancak sonunda kendi topluluklarına geri dönme eğilimlerini açıklamaya yardımcı olur. İnsanlar doğayla etkileşim halinde olabilirler, doğanın güzelliklerinden keyif alabilirler, ancak en nihayetinde insanın gerçek mutluluğu ve tatmini, sosyal ilişkiler içinde ve toplumda bulunur. Bu bakış açısı, insanın doğa ile olan ilişkisini sadece fiziksel boyutta değil, daha derin ve anlamlı bir şekilde ele almamıza yardımcı olur (Dilthey, 2017, s. 53).

İnsan Fıtratına Dair Görüşler

"Fıtrat" kelimesinin kökeni ve İslam düşüncesindeki yeri üzerine paylaşılan bilgiler oldukça derin ve anlam yüklüdür. F-t-r kökünden türeyen ve "parçalamak, icat etmek, yaratmak, kazanmak" gibi çok yönlü anlamlara sahip olan bu kelime, İslami literatürde insanın doğuştan gelen özelliklerini ve yaratılışını ifade etmek için kullanılır. Elmalılı Hamdi Yazır'ın "her an filizlenmeye hazır olan bir tohum" benzetmesi, fıtratın sürekli bir gelişim ve potansiyel içinde olduğunu, bireyin doğuştan getirdiği içsel özelliklerin zamanla ortaya çıkabileceğini vurgular. Bu ifade, insanın yaratılışına dair farkındalığının aslında kaybolmadığını, derin bir bilinç katmanında, "fıtrat" olarak adlandırılan ontolojik bellekte saklı kaldığını simgeler (Yazır, 1971, s. 495).

"Gerçeği kabul etme ve kavrama yetisi" olarak tanımlanan fıtrat, bireyin doğuştan sahip olduğu idrak ve anlama kabiliyetini simgeler. Bu yeti, insanın çevresini, varoluşunu ve evrenin düzenini hakiki bir şekilde anlamasını ve yorumlamasını sağlar. Muhyiddin İbn Arabi'nin "bir şey

üzerinde yaratılmak" ifadesiyle yorumladığı fitrat, bu kavramı daha metafizik bir düzlemde ele alır. İbn Arabî'ye göre fitrat, insanın yalnızca biyolojik bir varlık olmadığını, aynı zamanda yaratılışın ve varoluşun derin manevi ve kozmik bağlamlarına entegre olduğunu işaret eder. Bu bağlamda, fitrat kavramı İslam felsefesinde insanın kimliğini, potansiyelini ve evrenle olan ilişkisini anlamada hayati bir rol üstlenir. İnsanın dünyadaki varoluşu ve misyonu fitrat ekseninde değerlendirildiğinde, insanın yalnızca maddi bir varlık olmadığı, aynı zamanda ruhsal ve manevi boyutlara da sahip olduğu ortaya çıkar (İbn Arabî, 2007, s. 250).

İslam düşüncesinde fitrat, insanın doğuştan gelen ve Allah'a inanma kapasitesiyle ilişkilendirilen temel bir kavramdır. Fitrat kavramı, her insanın saf, temiz ve işlenmemiş bir yapıya sahip olduğu ve bu yapıda Yaratıcıya inanma eğiliminin doğal olarak var olduğu anlamına gelir. İslam öğretisine göre her insan, doğuştan Allah'a inanma kapasitesine ve yönelişine sahiptir. Bu anlayış, insanın yaratılışından itibaren Yaratıcıya yönelik bir eğilim taşıdığını ve bu eğilimin her türlü dış etkiden bağımsız olduğunu savunur. Bu düşünce, Kur'an'ın birçok ayetinde ifade edilir ve Hz. Peygamber tarafından da sıkça vurgulanmıştır. Fitrat, bu bağlamda, insanın Allah'a dönme eğilimini belirten doğal bir özelliktir ve bu özellik, insanın dünyaya geldiği andan itibaren mevcuttur. Bu yaratılışın temiz ve saf yapısı, İslam alimleri tarafından genellikle "fitrat" olarak adlandırılır ve bu yapının herhangi bir dış etkiye maruz kalmadan korunması gerektiği vurgulanır. İnsanlar hayatları boyunca çeşitli sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerle karşılaşır ve bu faktörler fitratın saf yapısını etkileyebilir. Ancak İslam'a göre, insanın içsel yapısındaki bu fitri inanç potansiyeli, daima mevcuttur ve doğru koşullar altında tekrar canlandırılabilir. Bu görüş, fitratın yalnızca tarafsız bir yapı olmadığını, aynı zamanda yaratılıştan gelen bir inanç biçimi olduğunu ifade eder. Bu anlayış, İslam'da insanın doğuştan Allah'a yönelme eğilimiyle yaratıldığı ve bu eğilimin insanın temel yapısının bir parçası olduğu anlamına gelir. İslam öğretisine göre, insanın fitratı Allah'a dönük olarak yaratıldığı için bu doğal eğilimin korunması ve geliştirilmesi önemli bir dini sorumluluk olarak kabul edilir (Nasr, 1991, s. 68).

"Fitrat" kavramının anlatıldığı bu detaylı açıklama, İslam felsefesinde insanın doğuştan gelen yetenek ve potansiyellerinin nasıl anlaşıldığını ve bu potansiyellerin bireysel ve toplumsal boyutlarının nasıl tezahür ettiğini çok iyi özetliyor. Fitratın bireysel kapasitesi, her insanın kendi içinde benzersiz yetenekler ve eğilimler barındırdığını belirtir. Bu, her bireyin kendine özgü bir yaratılışa sahip olduğunu ve bu yaratılışın, kişinin hayatında ve gelişiminde nasıl bir yol izleyeceğini büyük ölçüde belirlediğini ifade eder. İnsanın bu benzersiz yapısı, onun duyu ve akıl kapasitesinin ötesinde, ruhani ve manevi anlamda kendini geliştirebilme yeteneğine işaret eder. Bu, insanın sadece fiziksel ve zihinsel varlığıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda manevi yükselişe açık bir varlık olduğunu gösterir. Fitratın toplumsal boyutu ise,

tüm insanların ortak bir yaratılış biçimine sahip olduğunu vurgular. Bu, insanlığın genel bir birlik içinde olduğunu ve belirli bazı temel yetenekler ve potansiyellerin herkes tarafından paylaşıldığını ifade eder. Bu ortak payda, insanların farklı kültürel, sosyal ve çevresel koşullarda nasıl birbirleriyle ilişki kurdukları ve topluluklar oluşturdukları konusunda önemli bir rol oynar (Topçu, 2008, s. 112).

Fitratın manevi yükselişteki rolü ise, insanların manevi anlayış ve deneyimlerindeki çeşitliliği açıklar. Kimi insanlar sınırlı ve dar bir tabiata sahip olabilirken diğerleri daha geniş bir anlayışa ve manevi aydınlanmaya doğal bir yatkınlığa sahip olabilirler. Bu, her insanın kendi içsel potansiyeline göre bir manevi yolculuk yaşadığını ve bu yolculuğun, onların kendi fitratlarındaki özelliklere bağlı olarak şekillendiğini gösterir. Böylelikle, fitrat kavramı, İslam düşüncesinde insanın sadece dünyevi bir varlık olarak değil, aynı zamanda karmaşık manevi ve ruhsal boyutlara sahip bir varlık olarak anlaşılmasını sağlar. Bu çerçeve, bireyin hem kendini tanımasına hem de toplumsal bir varlık olarak gördüğü işleve dair derinlemesine bir bakış sunar.

Burada, fitratın sadece doğuştan gelen bir yapı olmadığı, aynı zamanda öğrenme ve deneyimlerle gelişebilen bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, insanın bilgi edinme sürecindeki cehaletinin de fitratın gelişimini gösterdiği belirtilmektedir. Bu metin aynı zamanda, fitratın tarafsız bir çerçeve olarak değerlendirilmesinin yanıltıcı olabileceğini ve çevresel etkilere açık olduğunu ifade eder. Ayrıca fitratın, tarafsız bir dindarlık anlayışına izin vermeyeceği ve ateizmi bir seçenek olarak sunmanın, fitratın normal bir sonucu olarak değerlendirilemeyeceği öne sürülmektedir. Bu düşünce yapısını, özellikle bilişsel gelişim ve dini inançlar ile ilgili felsefi tartışmalar çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Buna ek olarak insanın doğasının ve öğrenme kapasitesinin ne kadar esnek olduğunu ve dış etkenlerin bu yapının şekillenmesindeki rolünü daha iyi anlamak için faydalı bir analiz sunar. Fitratın hem biyolojik hem de çevresel faktörlerle nasıl etkileşime girdiği, modern psikoloji ve sosyoloji çalışmalarında da sıkça ele alınan bir konudur. Bu tür bir analiz, insan davranışını ve inanç sistemlerini anlamak açısından önemli katkılarda bulunabilir (Yalçın, 1995, s. 20).

Fitratla ilgili değerlendirmelere bakıldığında dört farklı yaklaşımın bulunduğu görülmektedir:

1. John Locke'un "Tabula Rasa" (Boş Levha) teorisi:

Bu teori, felsefe ve psikoloji alanında önemli bir yere sahiptir. Locke, insan zihninin doğuştan herhangi bir bilgiye veya belirlenmiş bir yapıya sahip olmadığını, tüm bilgi ve kavramların deneyimlerle kazanıldığını savunur. Bu düşünceye göre insan, fitrat üzere yaratılmamış olup, doğuştan belirli bir doğaya sahip değildir; her şey öğrenme yoluyla edinilir. Locke'a göre insan

zihni, doğduğunda boş bir levha gibidir ve tüm bilgilerini yaşam deneyimleriyle kazanır. Locke'un bu görüşü, modern eğitim teorileri ve bilişsel psikoloji üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu görüş, öğrenmenin nasıl gerçekleştiğine dair anlayışımızı şekillendirirken bireysel farklılıklar ve çevresel faktörlerin insan gelişimindeki rolünü vurgular. Ayrıca, her bireyin eğitimle gelişebileceği ve potansiyelini ortaya çıkarabileceği fikrini destekler. Locke, bireylerin kazandıkları bilgi ve deneyimlerle değerlendirilmesi gerektiğini savunur ve eğitimde fırsat eşitliğinin önemini vurgular. Locke'un "Tabula Rasa" teorisi, bireysel özgürlükler ve sorumluluklar üzerine kurulu liberal düşüncenin temelini de oluşturur. Buna göre, bireyler kendi kararlarıyla hayatlarını şekillendirir ve bu da toplumdaki rollerini belirler. Bu bakış açısı, demokratik toplumlarda bireyin özgürlüğünü ve kişisel gelişimini ön plana çıkaran politikaların oluşmasına katkı sağlar (Locke, 1999, s. 46).

2. Jean-Jacques Rousseau'nun İnsan Doğası ve Eğitim Üzerine Fikirleri:

Rousseau'nun insan doğası ve eğitim üzerine fikirleri özellikle "Emile" adlı eserinde yoğun bir şekilde işlenmiştir. Rousseau, insanın doğuştan temiz ve saf duygularla geldiğini ancak toplumsal etkileşimlerin bu saf yaratılışı bozabileceğini savunur. Bu bakış açısı, çocukların doğal halinin korunması gerektiğini ve eğitimin çocukların kendi içsel potansiyellerini keşfetmelerine yardımcı olması gerektiğini vurgular. Rousseau'ya göre, çocuklar masum ve saf duygularla doğarlar. Bu düşünce, çocukların doğal merakını ve öğrenme arzusunu destekleyen, keşfetmeye dayalı öğrenme modellerinin temelini oluşturur. Yine Rousseau, toplumun birey üzerinde bozucu bir etki yaptığını savunur. Bu yüzden, çocukların mümkün olduğunca toplumdan uzak bir şekilde, doğayla iç içe bir ortamda büyütülmesinin önemini vurgular. Bu yaklaşım, günümüzde alternatif eğitim modellerinde ve doğa okullarında gözlemlenebilir.

Rousseau, erken yaşlarda dini eğitimin çocukların kendi düşünme yeteneklerini sınırladığını düşünür. Buna göre, çocukların dini inançlarını yaşları ilerledikçe, kendi deneyim ve anlayışlarına dayanarak seçmeleri gerektiğini savunur. Bu düşünce, çocukların bireysel inanç sistemlerini geliştirmeleri için özgür bir ortam sağlanması gerektiğini vurgular. Rousseau, çocukların toplumsal baskılardan korunarak özgür bırakılması gerektiğini savunur. Bu, çocukların kendi kişiliklerini ve yeteneklerini özgürce geliştirebilmeleri için gerekli bir ortamın sağlanmasını ifade eder. Rousseau'nun bu fikirleri, modern eğitim anlayışlarına derinlemesine etkilerde bulunmuştur ve hala tartışmalara konu olmaktadır. Özellikle bireyin özgürlüğü, eğitimde çocuk merkezilik ve doğa ile etkileşim gibi konularda önemli katkılar sağlamıştır. Ancak, Rousseau'nun düşünceleri bazı eleştirilere de maruz kalmıştır, özellikle izolasyon ve toplumsal değerlerden tamamen kopma fikirleri, pratikte uygulanabilirlik ve toplumsal entegrasyon açısından zorluklar içermektedir (Rousseau, 2009, s. 89).

3. İnsanın Doğuştan Günahkâr Olduğu Düşüncesi:

İnsanın doğuştan günahkâr olduğu düşüncesi Hıristiyanlık ve Yahudilikte farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu düşünce, özellikle Hıristiyan teolojisinde önemli bir yere sahip olan "orijinal günah" kavramı ile derinlemesine işlenir. İşte bu iki dindeki fitrat ve insan doğasıyla ilgili fikirlerin ana hatları: Hıristiyanlıkta, insanın doğuştan günahkâr olduğu inancı, Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasının ardından insanlığa miras kalan "orijinal günah" kavramıyla açıklanır. Bu teolojik düşünceye göre, Âdem ve Havva'nın işlediği günah, tüm insanların doğasına işlemiştir ve bu günahın affi için Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi gerekmektedir (Augustinus, 1997, s. 199). İsa'nın bu fedakarlığı, insanların günahlarının affedilmesine olanak sağlar, ancak Hıristiyanlıkta vaftiz olma pratiği, bu orijinal günahın sembolik olarak temizlenmesi ve kişinin iman yolunda ilk adımı olarak görülür. Anselm, "Tanrı'nın bir aptalın bile zihninde yer ettiği" düşüncesini "Proslogion" adlı eserinde dile getirir. Bu eser, özellikle Tanrı'nın varlığının kanıtlarına odaklanan teolojik bir metindir. Anselm, burada "aptal" (Latince: "insipiens") kavramını kullanarak, Mezmurlar'da geçen "Aptal kendi içinde 'Tanrı yoktur' der" ifadesine atıfta bulunur. Anselm, bu "aptal"ın bile zihninde Tanrı'nın bir fikrinin bulunduğunu, ancak bu kişinin bu fikri anlamadığını ya da kabul etmediğini savunur (Anselm, 2001, s. 23). Benzer şekilde, Descartes da Meditasyonlar kitabının 3. bölümünde her insanın ruhuna Tanrı tarafından bir "imza" atıldığını, bu imzanın insanın içindeki mükemmellik duygusuyla bağlantılı olduğunu öne sürer. Descartes, Tanrı'nın varlığının kanıtı olarak mükemmellik duygusunu kullanır ve insanın kendi içinde bulamayacağı bir mükemmellik seviyesine işaret eden bu duygunun, ancak mükemmel bir varlık tarafından insan zihnine yerleştirilmiş olabileceğini savunur (Descartes, 2013, s. 49).

Yahudilikte ise, insanların doğuştan günahkâr olduğu düşüncesi Hıristiyanlık kadar merkezi bir tema değildir. Yahudilik daha çok, seçilmiş bir halkın, yani İsrailoğullarının Tanrı ile özel bir ilişki içinde olduğunu vurgular. Bu dinde, Yahudi kimliği genellikle etnik kökenle ilişkilendirilir; Yahudi bir anneden doğmak Yahudi olmanın temel şartlarından biridir. Bu anlayış, Yahudiliğin milli bir kimlik ve miras olarak görülmesini pekiştirir ve fitrat kavramı bu bağlamda daha az vurgulanır (The Holy Scriptures, 1985 [Bereşit [Genesis] 22: 17-18; Bereşit [Genesis] 17: 7-14; Çıkış [Exodus] 19: 5-6; Yasalar [Deuteronomy] 7: 6-8]).

Bu farklı inançlar, insanın doğasına ve fitratına dair derin teolojik ve felsefi soruları gündeme getirir. Hıristiyanlıkta insanın doğuştan günahkâr olduğu ve Tanrı'nın lütfuyla kurtuluşa erebileceği, Yahudilikte ise daha çok etnik ve milli bir kimliğin korunması ve devam ettirilmesi üzerine odaklanıldığı görülür. Her iki dinde de insanın doğasına dair bu anlayışlar, onların dünya görüşlerini ve etik anlayışlarını şekillendirir.

4. İslam'da Fitrat Kavramı:

İslam'da "fitrat" kavramı, insanın Yaraticıyı tanıma kapasitesi ve bu yönde yaratılmasıyla önemli bir yer tutar. Genellikle, fitrat insanın doğuştan sahip olduğu saf bir yapıyı ve Yaraticıyı tanıma yeteneğini ifade eder. Bu görüş İslam alimleri arasında genel bir kabul görmüş, dolayısıyla fitratın varlığı konusunda geniş bir tartışma bulunmamıştır. Fitrat, aynı zamanda insanın manevi ve ahlaki değerlere yatkınlığını sağlayan temel bir özellik olarak görülür. İslam'a göre, her insan bu içsel eğilime sahiptir; ancak çevre, eğitim ve kişisel seçimler bu eğilimi etkileyip değiştirebilir. Fitrat, insanın Yaraticıya yakın olma arzusu ve manevi bir hayat yaşama isteğiyle ilişkilendirilir. İslam alimleri arasında insan doğasının detaylarına dair farklı görüşler olsa da fitratın varlığı ve önemi konusunda genel bir uzlaşma mevcuttur. Bu kavram, İslam düşüncesinin temel unsurlarından biri olup, eğitim ve ahlak anlayışının merkezinde yer alır.

Fitrat kavramı hem Kur'an'da hem de Hadislerde sıkça karşımıza çıkar. İslam'a göre, her insan "fitrat" üzerine, yani doğru ve temiz bir doğa ile yaratılmıştır. Bu temiz doğa, insanın Tanrı'nın varlığını ve birliğini doğal olarak kabul edebilecek bir yapıdadır. İslam düşünürlerinden Gazali, fitratı çok açık bir şekilde anlatır. Ona göre, her çocuk doğuştan sağlam ve saf bir fitratla dünyaya gelir. Çocuk, balmumu gibi, üzerine şekil verilebilir ve öğretilenlerle şekillendirilir. Çocuğu balmumuna benzeterek çocukların eğitilebilir ve şekillendirilebilir olduklarını vurgular; bu metafor, çocukların iyi ya da kötü davranışlarla şekillendirilebilecekleri düşüncesini ifade eder. Bu düşünce, aynı zamanda insanın doğasının iyiye ve doğruya yönelik bir eğilime sahip olduğunu ve bu potansiyelin çevresel faktörlerle yönlendirilebileceğini gösterir (Gazali, 2004, s. 56). Hz. Peygamber'in bir hadisinde de bu tema işlenir: "Her çocuk İslam fitratı üzerine doğar. Daha sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan ya da Zerdüş yapar" (Buhari, *Cenâiz*, 80, s. 93; Müslim, *Kader*, s. 22-25). Bu hadiste görülen İslam fitratı kavramının temel öğeleri "Allah'a inanma yeteneği" ve "temiz bir yaratılış"tır. Ne yazık ki insanın doğuştan gelen bu temiz ve doğru yaratılışı, dış etkenler ve eğitimle değişebilir. Bu hadis, aynı zamanda dinî kimlik ve inançların, bireyin kendi seçimi olmaktan çok, çevresel ve ailesel faktörlerle şekillendiğini vurgular. İslam'ın fitrat anlayışında, her insanın doğuştan Allah'ı tanıma kapasitesine sahip olduğu ve bu doğal eğilimin, toplum veya ailenin müdahaleleriyle değiştirilebileceği düşüncesi bulunur. Bu bakış açısı, İslam'daki eğitim ve ahlak anlayışını şekillendirir. İslam, her bireyin doğuştan getirdiği bu temiz fitratı koruyarak ve geliştirerek onların hem dünyevi hem de uhrevi hayatlarını iyileştirmeyi hedefler. İslam'daki fitrat kavramı, insanın doğuştan iyi ve temiz olduğu, ancak çevresel etkilerle bu doğanın bozulabileceği fikrini temel alır. Bu, bireyin doğal bir şekilde Allah'a yönelik bir içsel eğilime sahip olduğu ve bu potansiyelin uygun şekilde teşvik edilmesi gerektiği anlamına gelir (Gazali, 2017, s. 17).

İslam öğretisinde fitrat kavramı, insanın yaratılışındaki temel özellikler ve doğuştan gelen yeteneklerle ilgili derin anlamlar taşır. Kur'an ve Hadislerde bu konu, Allah ile insan arasındaki asli ve temel bir bağlantıyı ifade eder. İşte bu kavramın Kur'an'daki işlenişi ve İslam alimlerinin yorumları hakkında bazı önemli noktalar: Kur'an'da fitrat, özellikle A'râf Suresi'nin 172-173. ayetlerinde detaylandırılan "Bezm-i elest" (Yaratılış Sözleşmesi) ile vurgulanır. Bu ayetlerde Allah'ın, Adem'in soyundan gelen her insanın zürriyetini onun sırtından çıkararak kendi varlıklarına şahit tuttuğu ve "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye sorduğu anlatılır. İnsanlar, bu soruya "Evet, şahit olduk" diye cevap vererek yaratılış anından itibaren Allah'ın varlığını ve birliğini tanıma kapasitesine sahip olduklarını kabul ederler (Yavuz, 1992, s. 106-108). İslam alimleri, bu ayeti insanın fitratında Allah'ı tanıma eğiliminin var olduğunu gösteren delil olarak kullanır. Bu, her insanın doğuştan Allah'ın varlığına ve birliğine tanıklık edecek bir "fitrat" üzerine yaratıldığını gösterir. Bu doğal eğilim, insanın dünyaya geldiği andan itibaren etkin bir şekilde mevcuttur ve çevresel etkilerle değişebilir, fakat temelde her birey bu bilgiyle doğar.

İslam inancına göre, insan "fitrat" üzerine yaratılmıştır; yani her insan temiz, günahsız ve doğruya yönelimli bir doğayla dünyaya gelir. İslam'da, Allah'ın insanı en güzel biçimde yarattığına ve ona akıl, irade gibi imkanlar bahsettiğine inanılır. Bu yüzden her bireyin, gelişmeye ve manevi olarak olgunlaşmaya hazır bir potansiyeli olduğu kabul edilir. Fitrat kavramı, sadece fiziksel yapıyı değil, aynı zamanda insanın ruhsal ve ahlaki yönlerini de kapsar. Bu doğal yapı, insanı iyilik yapmaya, doğruyu aramaya ve etik bir yaşam sürmeye teşvik eder. İslam öğretileri, bu fitratı korumayı ve onu bozabilecek dış etkenlerden uzak durmayı vurgular. İnsanın bu temel doğası bozulabilir, ancak İslam'ın sunduğu tövbe ve düzeltme yoluyla her zaman geri dönüş ve iyileşme mümkündür. İnsanın kişilik özellikleri de bu ortak ve temel fitrattan beslenir. Çevresel faktörler, insanın fitratını etkileyebilir ve kişiliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Ancak İslam öğretisine göre, bu etkiler insanın doğuştan getirdiği temel eğilimleri tamamen ortadan kaldıramaz; yani insan her zaman Allah'ı tanıma potansiyeline sahiptir. İslam'da fitrat, sadece insanın doğuştan getirdiği temiz ve günahsız yaratılışını değil, aynı zamanda Allah ile olan temsili sözleşmeyi de içerir. Bu, İslam'ın insan doğasına ve evrensel bir ahlak anlayışına nasıl yaklaştığının bir göstergesidir.

İslam düşüncesinde fitrat, insanın Allah'ı tanıma ve ona ibadet etme kapasitesiyle yaratıldığı fikrini temsil eder. İbnü'l-Esîr gibi alimler, insanın Allah'ı tanıyacak ve onu itiraf edecek bir şekilde dünyaya geldiğini vurgular (İbnü'l-Esîr, 1963, s. 457). Bu, temelde insanın yaratılışında var olan bir ilahi bilgi ve şuurun olduğunu gösterir. İbni Tufeyl'in "Hayy ibn Yakzan" adlı eseri, bu kavramı daha da derinlemesine ele alır ve önemli bir örnekle açıklar. İbni Tufeyl'in "Hayy ibn Yakzan" eseri, İslam filozoflarının fitrat

konusundaki düşüncelerini anlatan önemli bir metindir. Kitap, kendi başına bir adada büyüyen ve hiçbir dış etki olmadan Allah'ın varlığını ve birliğini keşfeden Hayy isimli bir çocuğun hikayesini anlatır. Hayy'ın hikayesi, insanın yaratılıştan gelen doğal eğilimlerinin ve akıl yürütme yeteneğinin, Allah'ı tanıma yolunda nasıl kullanılabileceğini gösterir. Fıtrat, İslamî teolojide insanın Allah'ı tanıma yeteneğini doğal bir kapasite olarak görür. Bu kapasite, insanın hem bedenen hem de ruhen tevhid inancını anlayabilecek, inanabilecek ve ibadet edebilecek şekilde yaratıldığını gösterir. İnsanın bu doğal yeteneği, İslam alimleri tarafından Allah ile olan temsili sözleşmeye dayandırılarak açıklanır. Hayy ibn Yakzan'ın hikayesinde, ibadetler ve ahlaki kuralların öğrenilmesi için bir mentörün gerekliliği vurgulanır. Bu, insanın fitratının yalnızca Allah'ı tanıma yetisiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyal ve dini pratiklerin öğrenilmesine de açık olduğunu gösterir (İbn Tufeyl and İbn Sînâ, 2011, s. 64).

İslam düşüncesinde fitrat, insanın doğuştan sahip olduğu ve Yaratıcıya doğru yönelen içsel bir eğilim olarak kabul edilir. Bu kavram, insanın doğal olarak Allah'ı arama ve onunla bir bağ kurma kapasitesini ifade eder. Bu hem İslami metinlerde hem de İslam filozoflarının eserlerinde derinlemesine ele alınmıştır. Kur'an, Hz. İbrahim'in Yaratıcıya yönelişini, el-En'âm Suresi'nin 76-79. ayetlerinde anlatır. Bu ayetlerde, Hz. İbrahim gökyüzüne, yıldızlara, aya ve güneşe bakarak bunların geçici olduğunu ve gerçek Yaratıcının bu nesnelerin ötesinde bir varlık olduğunu fark eder. Bu, Hz. İbrahim'in ilahi bir varlığa olan inancının derinlemesine bir keşfi olarak kabul edilir ve insanın fitratında var olan Yaratıcıyı tanıma ve ona yönelme eğilimini gösterir.

"Fitrat" kavramının İslam literatüründeki yeri ve kullanımı, Batı düşünce dünyasındaki benzer konseptlerden önemli ölçüde farklıdır. İslam'da fitrat, insanın yaratılıştan itibaren Allah'ı tanıma ve ona yönelme kapasitesine sahip olduğu, bu özelliğin doğuştan geldiği ve insanın bu durumun farkında olduğu şeklinde anlaşılır. Bu, İslam alimleri arasında genel kabul gören bir görüştür ve bu yüzden fitratın varlığı üzerinde tartışma genellikle yoktur. Batı felsefesi ve psikolojisinde ise insanın dini eğilimlerine yaklaşımı daha çeşitli ve bazen çelişkili olabilir. Bazı Batılı düşünürler ve psikologlar, insanın doğuştan dini duygulara sahip olduğunu ve bu duyguların evrensel bir fenomen olduğunu kabul ederken diğerleri insanın dini duygularının kültürel, sosyal ve eğitimsel etkileşimlerle şekillendiğini savunur. Bu farklılık, Batı düşüncesinde dini eğilimlerin doğuştan mı yoksa sonradan mı kazanıldığına dair süregelen bir tartışmanın parçasıdır. İslam düşüncesindeki fitrat anlayışı, insanın manevi yapısının sabit ve değişmez olduğunu vurgularken Batı yaklaşımları genellikle insanın dini yeteneklerinin daha dinamik ve değişken olabileceğini öne sürer. Bu, dini inanç ve pratiklerin nasıl algılandığını ve değerlendirildiğini derinden etkileyen bir ayrımdır. Batı'da dini yönelimi kabul edenler bunu çoğunlukla

potansiyel bir yetenek olarak görürken İslam'da fitrat, Allah'a yönelik doğuştan gelen bir meyil ve kapasite olarak kabul edilir. Bu, her iki düşünce sisteminde de dinin insan hayatındaki yerinin ve öneminin nasıl anlaşıldığını gösterir.

İslam düşüncesinde fitratın insan doğasında belirleyici bir rol oynamasına rağmen, bu özelliğin kendi başına her zaman doğru yolu garantilemediği kabul edilir. İnsan fitratı hem iyilik hem de kötülüğe eğilimli olabilir ve bu potansiyeller çeşitli dış etkenler tarafından şekillendirilebilir. Bu yüzden, İslam ahlakçıları, insanın doğal eğilimlerinin yeterli olmadığını ve dini rehberlik ile desteklenmesi gerektiğini vurgularlar. İnsanın doğasında hem iyi hem de kötü eğilimler bulunur. Fitrat, çevresel etkilerle değişebilir ve farklı yönlere evrilebilir. İslam, insanın içsel potansiyelinin hem pozitif hem de negatif yönleri geliştirebileceğini kabul eder. İslam, insanın doğru yolu bulabilmesi için ilahi rehberliğe ihtiyaç duyduğunu öğretir. Peygamberler, Allah'ın insanlığa gönderdiği rehberler olarak nasıl yaşanması gerektiğini gösterirler. Onların öğretileri, insanın fitratını doğru yönde geliştirmek ve kötü eğilimlerden korunmak için bir yol haritası sunar. İslam ahlakçıları, insanın kendi başına, sadece doğuştan gelen fitratıyla ahlaki ve dini kurtuluşa ulaşmasının zor olduğunu savunurlar. Bu nedenle, dini öğretiler, dua, ibadet ve toplumsal etkileşim gibi unsurların insanın manevi gelişiminde kritik rol oynadığına inanılır. İslam, akıl ve iradeyi insanın doğru kararlar alabilmesi için kullanması gereken önemli araçlar olarak görür. Akıl, doğru ile yanlış ayırt etmekte; irade ise doğru bildiğini yapmakta kullanılır. İnsanın bu yetenekleri doğru şekilde kullanması, fitratının temiz ve saf kalmasını sağlar ve onu doğru dine yönlendirir. İnsanın fitratını saf ve temiz tutması, sürekli bir çaba ve bilinçli bir tercih gerektirir. Din, bu süreçte rehberlik eder ve insanı manevi olgunluğa ulaştırmaya çalışır. Bu yüzden, İslam'da sürekli bir manevi çaba ve kendini geliştirme vurgusu bulunur (Mutahhari, 2010, s. 119).

Kur'an'da Yer Alan Fitrat ile İlişkili Kavramlar

İslam düşüncesinde insan fitratı, doğuştan gelen Allah inancının varlığı ve bu inancın tarih boyunca sürekli olarak kendini göstermesi üzerine kuruludur. İnsanın bedensel varlığının topraktan yaratılması ve ruhunun Allah'tan gelmesi, insanın dini benimsemesinin doğal bir süreç olduğunu gösterir. İslam alimleri, bu doğal eğilimin insanın ruhani yapısında derinlemesine yerleşik olduğunu ve Allah'ı inkâr etmesinin zor olduğunu belirtirler (Topaloğlu, 1999, s. 92). Tarih boyunca, farklı kültürlerde ve coğrafyalarda yaşayan insanlar, genel olarak bir dine veya üstün bir varlığa inanma eğilimi göstermiştir. Bu, dinin insanlık deneyiminde evrensel bir tema olarak ortaya çıktığını gösterir (Tümer, 1986, s. 220-221). Dini inançlar, toplumsal normlar, ahlaki değerler ve bireysel davranışlar üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Bu inançlar, toplulukların bir araya gelmesini sağlar ve sosyal bağları güçlendirir. Ayrıca, bireyler için psikolojik rahatlama

sağlar ve yaşamın zorluklarına karşı başa çıkma mekanizması işlevi görür. Kur'an'da, insanın yaratılışı ve Allah'a yönelme ihtiyacı birçok ayette işlenir. Hicr Suresi 29. ayet ve Yunus Suresi 22-23. ayetler bu konuda dikkat çekici örneklerdir. Hicr Suresi'nde Allah, insanı topraktan yaratıp ruhundan üflediğini belirtir. Yunus Suresi'nde ise, denizde zor durumda kalan insanların Allah'a dua etmeleri, insanın zor zamanlarda Allah'a yönelme eğilimini gösterir. Bu, insanın doğuştan Allah'a yönelik bir fitrata sahip olduğu görüşünü destekler (Okumuşlar, 2002, s. 73). Fıtratla ilgili Kur'an'da 4 farklı kavramın bulunduğu söz edilebilir:

1. *Sibğa Kavramı*

Kur'an'da fitrat ile eş anlamlı olarak kullanılan sözcüklerden biri "sibğa"dır. "Sibğa" kelimesi, "ilahi boya" anlamına gelir ve Allah'ın insanları yarattığı özgün durumu ifade eder. Her insan bu ilahi boyayla doğar ve hayatı boyunca doğruluk, iyilik ve Allah'a bağlılık gibi özellikleri yansıtmaya görevi taşır. Bu kavram, insanın doğuştan getirdiği saf ve bozulmamış hali, yani Allah'ın yaratılışındaki temel özellikleri temsil eder. "Sibğa", insanın manevi doğasının bir parçası olup, kişinin yaşamı boyunca Allah'ın emirlerine uygun davranışlar sergilemesini ve ilahi değerleri yaşatmasını gerektirir. Bu ilahi boyayı korumak, kişinin dünya hayatındaki sınavını başarıyla geçmesinin ve ahirette de kurtuluşa ermesinin anahtarıdır. Dolayısıyla, "sibğa", insanın hem bireysel hem de toplumsal yaşamında sürekli olarak Allah'a yönelmesi ve O'nun rızasını kazanma çabasını simgeler. Kur'an'da fitratla eş anlamlı olarak geçen sözcüklerden birisi de "sibğa"dır. "Sibğa" kelimesi, "ilahi boya" anlamına gelir ve Allah'ın insanları yarattığı özgün durumu ifade eder. Her insan bu ilahi boyayla doğar ve hayatı boyunca doğruluk, iyilik ve Allah'a bağlılık gibi özellikleri yansıtmaya görevi taşır (Mutahhari, 1992, s. 17).

2. *Hanif Kavramı*

Kur'an'da fitratla eş anlamlı olarak kullanılan diğer bir sözcük ise "hanif"tir. Hanif, İslam inancına göre, tevhit inancını benimseyen, Allah'ın birliğine inanan ve O'na teslim olan kişi anlamında kullanılır. Bu kavram, İslam öncesi dönemde de hakikati arayan, putperestlikten uzak duran ve tek tanrıya inanan kişiler için kullanılmıştır. Hanif terimi, fitrat kavramıyla örtüşen bir şekilde, insanın doğuştan gelen saf ve ilahi eğilimlerini, Allah'a yönelişini ve doğru yola bağlılığını ifade eder. Bu bağlamda, Kur'an'da hanif olarak nitelendirilen kişiler, Allah'ın yaratılış düzenine (fıtrata) uygun bir yaşam süren, içsel arayışlarında doğru yolu bulmuş ve Allah'a yönelmiş kimseler olarak tanımlanır. "Hanif" kelimesi, özellikle İbrahim peygamberin inancını tanımlar ve tek Allah'a yönelmiş doğru inanç sistemini ifade eder. Toshihiko Izutsu, "hanif" kelimesinin doğal olarak Allah'a inanma eğilimini, tek Allah'a mutlak teslimiyeti ve putperestliğe karşı olmayı ifade ettiğini belirtir (Izutsu, 2012, s. 254).

3. *Misak Kavramı*

Fıtrat kavramının başlangıcını ifade eden önemli terimlerden biri "misak"tır. Misak, insan ile Allah arasında var olan ve insanların Allah'ın varlığını tanıma, O'na iman etme ve O'nun emirlerine uygun yaşama yükümlülüğünü kabul ettiği ezeli bir sözleşmeyi ifade eder. Bu ilahi sözleşme, insanın yaratılış amacının bir parçası olup, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma görevini de kapsar. Misak, insanın Allah'a karşı olan manevi yükümlülüklerini ve ibadet etme kapasitesini vurgulayan derin bir anlam taşır. Bu antlaşma, insanın doğuştan sahip olduğu ilahi bilinci ve Allah'a olan yakınlığını ifade eder. İnsan, bu sözleşmeyi kabul ederek Allah'a olan bağlılığını ve O'nun hükümlerine uygun bir hayat sürme sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu bağlamda misak, insanın hayatının her alanında Allah'a olan bağlılığını ve sadakatini sürekli kılmayı hedefleyen, onun manevi yolculuğunda bir rehber niteliğindedir (Öge, 2004, s. 243-263).

Gazali'ye göre, insanın dindarlığı ve maneviyatı, yaratılış öncesi Allah ile yapılan misakı (ezelî sözleşme) hatırlamak ve bu anlaşmaya uygun olarak yaşamakla ilişkilidir. Gazali, insanın bu sözleşmeyi hatırlama sürecini iki ana bölüme ayırır:

a) Hatırlama (Tefekkür): Gazali, insanın kalbinde daha önce var olan ancak doğumla birlikte unutulmuş manevi bilgi ve anıların hatırlanması sürecini bu kategoride ele alır. İnsanın, varlık aleminde verdiği sözü ve manevi gerçekliği düşünerek hatırlaması gerektiğini vurgular. Bu, bireyin kendi iç dünyasına dönük bir keşif ve derin bir içsel farkındalık gerektiren bir süreçtir.

b) Geri Dönme (İnabat): Bu, insanın fitratına, yani yaratılışındaki saf ve temiz doğasına geri dönmesini ifade eder. Gazali, insanın kalbinde saklı olan ve fitratıyla uyumlu olan manevi şekli yeniden keşfetmesi ve bu doğrultuda bir yaşam sürmesi gerektiğini belirtir. Bu süreç, kişinin manevi ve ahlaki olarak gelişimini simgeler ve dünyevi arzularından arınarak asli tabiata dönüşü ifade eder.

Gazali'nin bu düşünceleri, İslam'da kişisel dönüşüm ve gelişimin önemli unsurlarını ortaya koyar. İnsanın manevi ve ahlaki gerilemesi, Gazali'ye göre, fitratından ve yaratılış gayesinden uzaklaşması anlamına gelir. Dolayısıyla, dindarlık ve maneviyat, sadece dini ritüellerin yerine getirilmesi değil, aynı zamanda kişinin içsel dünyasını ve fitratını keşfetmesi ve bu doğrultuda bir hayat sürmesi olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, Gazali'nin vurguladığı gibi, dindarlık bir hatırlama ve geri dönme sürecidir; bu, bireyin yaratılışındaki amaçla uyumlu bir hayat sürmek için içsel bir yolculuk yapması ve bu yolculukta kendini ve manevi yükümlülüklerini keşfetmesi gerektiğini gösterir. Bu süreç, aynı zamanda kişinin ahlaki değerlerine ve manevi yükümlülüklerine daha fazla bağlı

kalmasını sağlar, böylece dünyevi kaygılardan arınarak asli ve saf doğasına döner (Gazali, 2004, s. 282).

4. *Ahsen-i Takvim Kavramı*

Fıtrat ile insanın temel ödevlerinin belirginleştiği durumu ifade eden son kavram ise "ahsen-i takvim"dir. Ahsen-i takvim, insanın en güzel şekilde yaratıldığını ve mükemmel bir donanımla dünyaya geldiğini ifade eder. Gazali'ye göre, her insan doğuştan Allah'ı tanıma ve ilahi sırları anlama yeteneğiyle donatılmıştır. Bu doğal yetenek, insanın manevi yolculuğunda ona rehberlik eder ve ilahi gerçeklere ulaşma potansiyelini barındırır. İnsanın bu yüksek konumu ve sorumlulukları, onun hayatını şekillendirir ve onu manevi mükemmelliğe ulaşma yolunda yönlendirir. İnsan, yaratılışındaki bu kapasite sayesinde, hayatı boyunca doğruyu ve yanlış ayırt edebilir, adalet ve iyilik peşinde koşabilir. Ahsen-i takvim kavramı, insanın sadece fiziksel değil, aynı zamanda ruhsal ve ahlaki olarak da mükemmel bir yaratılışa sahip olduğunu vurgular. Bu mükemmel yaratılış, insanın hem kendisiyle hem de çevresiyle olan ilişkilerini belirler ve onu, Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olarak yüksek bir sorumluluk altında yaşamasını gerektirir. Gazali, insanın bu doğuştan gelen yeteneklerini geliştirerek, ilahi bilgilere ulaşabileceğini ve manevi olarak yükselerek Allah'a daha yakın olabileceğini belirtir. Bu yolculuk, insanın içsel potansiyelini gerçekleştirme ve ahlaki erdemlere ulaşması için bir rehber niteliğindedir. Ahsen-i takvim, insanın manevi mükemmellik yolunda ilerlerken sahip olduğu doğal yetenekleri ve bu yeteneklerin ona yüklediği sorumlulukları ifade eden bir kavramdır (Gazali, 2004, s. 31). Maturidi, Tin Suresi 95:4-5 ayetlerini tefsir ederken ahsen-i takvim kavramını ve dolayısıyla insanın yaratılışındaki güzellik ve mükemmelliği üç şekilde yorumlar:

a) En Güzel Şekilde Yaratılma: İnsanların fiziksel güzellik ve kusursuzlukla yaratıldığı.

b) Ergonomik ve Fonksiyonel Yaratılış: İnsanların iş yapabilme kabiliyetleri.

c) Akıl ve Manevi Kapasite: İnsanların akıl ve manevi kapasite açısından üstün yaratıldığı (Mâtürîdî, 2016, s. 263-64).

Maturidi, "esfel-i safilin" ifadesini de üç şekilde yorumlar:

a) Cehennem Olarak "Aşağuların Aşağısı": Kötü ameller sonucunda düşülebilecek yer.

b) Dünya Hayatı Olarak "Aşağuların Aşağısı": Âdem ve Havva'nın dünyaya gönderilmesi.

c) Yaşlılık Dönemi Olarak "Aşağuların Aşağısı": İhtiyarlık ve bunama dönemi (Mâtürîdî, 2016, s. 264).

Fitrat ve Tabiat Arasındaki Gerilim

İslam'a göre, insan temelde iki farklı özelliğe sahiptir: fitrat ve tabiat. Fitrat, Allah'ın Fatır ismiyle yarattığı ve insanın ruhuna yerleştirdiği özelliktir. İnsanın doğuştan gelen doğal yapısı olan fitrat, doğru, iyi ve güzel dediğimiz her şeyi içerir. Dijital bir benzetme yapmak gerekirse, fitrat insanın "fabrika ayarları" ve "değerler hafızası"dır. Bu, insanın yaratılıştan sahip olduğu temel değerler ve eğilimler anlamına gelir. Tabiat ise, Allah tarafından insanın vücuduna yerleştirilmiş olan özelliklerdir. İnsan tabiatı, insanın akli, zekâsı, kalbi ve arzu, heves ve tutkular gibi "gariza" adı verilen içgüdülerini kapsar. Bu özellikler, her boyutuyla insanın doğasına ait unsurları gösterir. Tabiat, iki ana kategoriye ayrılır: insan tabiatı ve evrensel tabiat. Aristo'nun da belirttiği gibi, "insan küçük evren, evren ise büyük insandır." Bu ifade, insanın mikrokozmos, evrenin ise makrokozmos olarak adlandırılmasını anlatır. İnsan, küçük bir evren gibi tüm evrensel özellikleri içinde barındırırken evren de büyük bir insan gibi tüm bu özelliklerin toplamını içerir. Fitrat, insanın manevi ve ahlaki gelişiminde kritik bir rol oynar. İnsan, doğuştan gelen bu özelliklerle doğruyu ve iyiyi ayırt etme kapasitesine sahiptir. Ancak, çevresel faktörler ve yaşam koşulları bu doğal yapıyı etkileyebilir ve şekillendirebilir. Tabiat ise, insanın gündelik hayatında karşılaştığı her şeyi içerir. İnsanın düşünme yetisi, duygusal tepkileri ve fiziksel arzuları, tabiatın unsurları olarak değerlendirilebilir (Mutahhari, 1992, s. 24-25).

Şeriat, fitratın insanın doğuştan gelen saf, ilahi ve manevi eğilimleri temsil ettiğini belirtir. Bu eğilimler, insanı doğruya, iyiliğe ve güzelliğe yönlendirir. Şeriat'ye göre, fitrat, insanın Allah ile olan bağlantısını ve manevi boyutunu ifade eder. Tabiat ise insanın fiziksel ve maddi yönlerini temsil eder. Aynı zamanda tabiat insanın dünyevi arzularını, içgüdülerini ve fiziksel ihtiyaçlarını ifade eder. Bu yön, insanı dünyevi zevklere ve maddi kazançlara yönlendirir. Şeriat, bu iki eğilim arasındaki çatışmanın insanın iç dünyasında sürekli bir savaş yarattığını savunur. Fitrat, insanı manevi olarak yükselmeye ve ilahi olana yönelmeye teşvik ederken tabiat insanı dünyevi arzulara ve maddi tatminlere çeker. Bu gerilim, insanın ahlaki ve manevi gelişimi için bir fırsat yaratır. İnsan, bu çatışma içerisinde doğru seçimler yaparak manevi olgunluğa ulaşabilir. Şeriat, insanın görevinin bu iki eğilim arasındaki dengeyi sağlamak olduğunu vurgular. İnsanın manevi yolculuğunda, fitrata uygun davranışlar sergilemesi ve tabiata hâkim olması gerekmektedir. Bu, insanın içsel huzurunu ve ahlaki olgunluğunu artıracak, onu Allah'a daha yakın bir konuma getirecektir. Şeriat, bu içsel savaşın toplumsal yansımalarını da ele alır. Ona göre, bireylerin iç dünyasındaki bu çatışma, toplumsal düzende de kendini gösterir. Adalet, erdem ve ahlaki değerler, fitratın toplumsal hayata yansımalarıdır. Ancak, dünyevi çıkarlar ve maddi arzular, toplumsal bozulmaya ve adaletsizliğe yol açar (Şeriat, 1980, s. 50-70).

Søren Kierkegaard'ın "The Sickness unto Death" ve "Fear and Trembling" adlı kitaplarında duygusal ve manevi sıkıntılar ile Tanrı ile olan ilişkinin zayıflaması veya kesilmesinin insan üzerindeki etkileri ele alınır. Kierkegaard'a göre, varoluşsal kaygı ve iç çatışmalar, insanın anlam arayışı ile iç içe geçen temel sorunlardır. Umutsuzluk, onun felsefesinde, bireyin kendisini anlaması ve Allah'la olan ilişkisini yeniden değerlendirmesi gereken bir ruh hali olarak karşımıza çıkar. Kierkegaard, umutsuzluğu bir tür "ruhsal hastalık" olarak tanımlar ve bu hastalığın, kişinin Tanrı ile olan ilişkisindeki bozulmalardan kaynaklandığını savunur. Bu bozulmalar, kişinin kendisini ve varlık amacını gerçekleştirmesini engeller (Kierkegaard, 1941, s. 51). Hz. İbrahim'in hikayesi üzerinden yürüttüğü tartışmalar ise, imanın bireysel etik ile olan çatışmasını ve bu çatışmanın kişi üzerinde yarattığı duygusal ve manevi yükü derinlemesine incelemektedir. Kierkegaard, imanın bireyin kendi içsel dünyası ile olan mücadelesini ve Allah'a olan teslimiyetin ne denli zorlayıcı olabileceğini ortaya koyar (Kierkegaard, 2014, s. 113).

İslam düşüncesinde ise, bu tür duygusal ve manevi sıkıntılar, genellikle Allah ile olan ilişkinin zayıflaması veya kesilmesiyle ilişkilendirilir. Kur'an'da sıkça vurgulanan, Allah'ı unutmamanın bireyin kendi öz benliğini de unutmamasına yol açtığı fikri, insanın sadece maddi varlığı değil, aynı zamanda manevi ve ruhsal bütünlüğü için de Allah'a ihtiyaç duyduğunu gösterir. Kur'an'da belirtilen "Allah'ı unutup Allah'ın da onlara kendi canlarını unuttuğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkmış insanlardır." Haşr suresi 19. ayeti, bu bağlantının ne kadar önemli olduğunu vurgular. Bu ayet, insanın kendini ve yaratılış amacını unutmamasının, doğru yoldan sapmasına neden olabileceğini ifade eder. Bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir dizi problemi beraberinde getirebilir. İslam, insanın içsel çatışmaları ve yaşamın anlamını bulma çabası içinde, vahiy ve peygamber öğretilerine dönülmesini teşvik eder. Bu, bireyin hem iç huzurunu hem de toplumsal uyumu sağlamasına yardımcı olabilir. İman, Kur'an'da sıklıkla "kalplerin huzura kavuştuğu" şey olarak tanımlanır. Nitekim Ra'd suresi 28. ayette Allah Teala: "Bilin ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur" buyurmaktadır. Bu nedenle, imanın sağladığı manevi destek ve rehberlik, iç çatışmalarla başa çıkma ve daha istikrarlı bir yaşam sürme konusunda önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla, İslam'da içsel tutarlılık ve dış dünya ile uyum, Allah'a yönelmek ve O'nun rehberliğine güvenmekle mümkün olur. Bu, bireyin yaşamının her yönüyle ilgilenen ve onu hem içsel hem de dışsal zorluklardan koruyacak bir yapı sunar. İnsanın kendi fitratına ve yaratılış amacına uygun bir yaşam sürdürmesi, bu manevi ve ahlaki rehberlikle sağlanabilir.

Fitratın Örtülmesi

Fitratın örtülmesi veya bastırılması, insanın öz benliğinden uzaklaşmasına ve kendini unutmamasına yol açan derin bir sorun olarak ele alınabilir. Bu durum,

bireyin hem psikolojik hem de sosyolojik düzeyde yabancılaşmasına sebep olur. İnsanın kendi içinde yaşadığı psikolojik çatışmalar, fitri doğasının örtülmesine neden olarak sosyal düzenin bozulmasına ve insanın toplumdan ve doğal düzenden uzaklaşmasına katkıda bulunur. Bu çatışmalar bireysel düzeyde yaşanırken sosyal etkileşimlerde de belirgin hale gelebilir. Toplumdaki olumsuz çevre koşulları, bireyler üzerinde stres, baskı ve sıkıntı yaratır, böylece insanlar kendilerine yabancılaşır ve asıl fitratlarından daha da uzaklaşır. Bu durum, bireyin doğal düzenle olan bağına daha da zayıflatır ve yabancılaşmayı artırır. Yabancılaşma hem bireysel hem de toplumsal boyutlarda kendini gösterir. İnsanın iç dünyasındaki çatışmalar ve dış dünyadaki sosyal baskılar arasında bir döngü oluşur. Bu döngü, bireyin kendi doğasından uzaklaşmasını ve kendini gerçekleştirememe durumunu pekiştirir. İnsanın fitratını yeniden keşfetmesi ve doğal düzenle uyum içinde yaşaması, bu yabancılaşma sürecinin tersine çevrilmesi için kritik önem taşır. Böyle bir dönüşüm hem psikolojik sağlık hem de sosyal uyum açısından bireylerin daha mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmelerini sağlayabilir (Özen, 2012, s. 13).

Muhammed Kutub'un perspektifi, insanların Yaraticı ile olan doğuştan gelen bağlantısını, yani "fitrat"ı vurgular. Kutub'a göre, her insanın özünde, evrenin ve kendi varoluşunun arkasında güçlü bir Yaraticının olduğunu içeren bir sezgi vardır. Bu fikir, İslami düşüncede sıkça rastlanan ve Kuran'ın da işaret ettiği, insanın yaratılışında Allah'ın varlığını tanıma kapasitesiyle donatıldığı inancına dayanır. Kutub'un belirttiği gibi, insanlar çoğu zaman çevresel faktörler, eğitim ve kültür gibi nedenlerle çeşitli hurafelere ve yanlış inanç sistemlerine yönelebilirler. Bu durum, insanın doğuştan gelen fitratının üstünü örtebilir ve onu doğru yoldan saptırabilir. İnsanlar bazen ateizm gibi Yaraticıyı tamamen reddeden düşüncelere ya da politeizm gibi birçok tanrıyı kabul eden inanç sistemlerine yönelebilirler. Kutub'un düşüncesine göre, bu heterodoksi ve yanlış inançlar, kişinin içsel fitratını gölgeleyen ve onu asıl inanç sisteminden uzaklaştıran etkenlerdir. Bunlar, kişinin kendi iç dünyasında ve sosyal çevresinde karşılaştığı eğitimsel, kültürel ve psikolojik etkilerden kaynaklanabilir. Ancak, Kutub'un vurguladığı gibi, insanın derinlerinde yine de bir Yaraticının varlığını kabul etme eğilimi bulunur. Bu, insanın fitratının bir parçası olarak görülür ve her türlü dış etkene rağmen varlığını sürdürür. Bu, aynı zamanda, insanın kendi içinde ve evrende aradığı anlamın bir göstergesidir. Bu bakış açısı, bireyin kendi inanç sistemini anlaması ve kendi fitratına uygun bir yol bulması için önemli bir rehber teşkil eder. Aynı zamanda, kişinin kendi inançları üzerine daha bilinçli düşünmesine ve çevresel etkilerin farkına varmasına yardımcı olur. Kutub'un bu düşünceleri, insanın kendisini ve çevresini daha iyi anlaması ve kendi içsel doğrularına ulaşması yolunda derinlemesine bir muhasebeye davet eder (Kutub, 1992, s. 273).

Ali Şeriatî'nin "insanın dört zindanı" teorisi, modern toplumda bireylerin yaşadığı zorlukları ve sınırlamaları anlamada kritik bir öneme sahiptir. Bu teori, kişisel ve toplumsal baskıların insanın özgürlüğü ve öz gerçekleşimi üzerindeki etkilerini çözümlmek için aşağıdaki gibi bir çerçeveye sağlar:

1. Tabiatın Zindanı:

Tabiatın Zindanı, insanın fiziksel doğa tarafından sınırlanmasını ifade eder. Bu, temel ihtiyaçlar, biyolojik sınırlamalar ve çevresel koşullar gibi doğal faktörlerle ilgilidir. İnsanın bu zindandan tamamen kaçması mümkün olmasa da teknoloji ve medeniyetin gelişimi bu zindanın etkilerini azaltabilir. Ancak, doğanın yarattığı sınırlamalar her zaman insanın iradesine meydan okumaya devam eder.

2. Tarihin Zindanı:

Tarihin Zindanı, bireyin kültürel, tarihsel ve toplumsal miras tarafından nasıl şekillendirildiğine odaklanır. İnsanlar, geçmişlerinin ve toplumsal yapılarının ürünüdürler; bu da onların kişisel kimliklerini ve dünya görüşlerini etkiler. Tarih boyunca oluşan normlar ve değerler, bireyin düşünce ve davranışlarını derinden etkiler, bu yüzden bu zindandan kaçış zor olabilir.

3. Toplumsal Düzenin Zindanı:

Toplumsal Düzenin Zindanı, toplumsal normlar, beklentiler ve kuralların birey üzerindeki baskısını ele alır. Bu zindan, bireyin özgünlüğünü ve yaratıcılığını kısıtlar, sosyal uyum sağlama baskısı altında bireyin özgür iradesini engelleyebilir. Toplumsal kabul ve onay arayışı, insanların kendi benliklerinden uzaklaşmalarına ve kendilerini ifade etme şekillerini kısıtlamalarına neden olabilir.

4. Kişinin Kendi Zindanı:

Kişinin Kendi Zindanı, kişisel korkular, zaafılar ve iç çatışmalarla ilgilidir. Bu zindan, bireyin kendisiyle yüzleşmesini ve içsel mücadelelerini aşmasını gerektirir. Şeriatî'ye göre bu, kaçışı en zor zindandır çünkü bireysel değişim, derin öz-farkındalık ve sıkı bir öz-disiplin gerektirir.

Şeriatî'nin bu analizi, modern insanın karşılaştığı zorlukları anlamamıza yardımcı olur ve bireylerin özgürlüklerini nasıl geri kazanabileceklerine dair yollar sunar. Her bir zindandan kaçış, bireysel ve toplumsal dönüşümü gerektirir. Anlamsızlık duygusu, bu zindanların her birinden kaynaklanabilir ve kişinin bu baskılardan özgürleşememesi, bu duygularla sürekli mücadele etmek zorunda kalmasına neden olur. Şeriatî'nin çözümlenmesi, bireyin içsel ve dışsal dünyası arasındaki dinamikleri derinlemesine anlamamızı sağlar ve kişisel özgürlük üzerindeki etkilerini gözler önüne serer (Şeriatî, 2007, s. 51).

Modernite ve onun getirdiği değişimler, insanın fitratıyla olan ilişkisini zorlayıcı ve hatta tehdit edici yollarla etkileyebilir. İnsanın doğasına, köklerine ve yaratılış amacına yabancılaşması, birçok felsefi ve dini düşünür tarafından ele alınmıştır. Bu yabancılaşma süreci, bireyin kendi içsel değerleri ve manevi bağlarından uzaklaşmasına ve sonuç olarak ruhsal bir çöleşmeye yol açabilir. Fitrat, insanın içsel yapısında var olan doğal eğilimler ve özgün karakterdir. Modern dünya, sürekli değişim, tüketim kültürü ve teknolojik ilerlemelerle insanın bu temel özelliklerini gölgeleyebilir. Böylece insan, yaratılışındaki asli niteliklerden uzaklaşır ve bu da manevi bir boşluğa neden olur. Modernite, özellikle Batı düşüncesinde, bireyciliği ve materyalizmi ön plana çıkarmıştır. Bu da bireyin manevi ve toplumsal bağlarından kopmasına yol açar. İnsanın manevi köklerinden uzaklaşması, içsel huzurunu ve bütünlüğünü zedeler. Toplum ve doğa ile olan sağlıklı ilişkilerin erozyona uğraması, bireyin kendine ve çevresine yabancılaşmasına neden olur. Modernitenin getirdiği hız ve rekabet, insanların birbirleriyle ve çevreleriyle sağlıklı ilişkiler kurmalarını zorlaştırır. Bu durum, toplumsal ve bireysel düzeyde bir ahlaki çöküşe ve değerlerin yitirilmesine sebep olabilir. İnsanın iç âlemindeki çöleşme, manevi değerlerden uzaklaşma ve kendini gerçekleştirme yollarını bulamama, derin bir içsel boşluğa ve anlam arayışının sonuçsuz kalmasına yol açar. Yabancılaşma ve içsel boşluk, yaşamın bunalımlarını daha da körükleyebilir. Modern yaşamın karmaşıklığı ve çatışmaları, insanın kendi içindeki dengesizliklerle birleşince, kaos ve huzursuzluk artar. İnsan, iç dünyasında barındırdığı bu kaosla baş etmekte zorlanır ve bu, genel yaşam kalitesini ve psikolojik sağlığını olumsuz etkiler. Bu süreçler, bireyin ve toplumun sağlıklı işleyişine zarar verir ve bireylerin manevi ve ahlaki temellerini sarsar. Çözüm yolu olarak daha farkındalıkla hareket etmek, manevi ve ahlaki değerlere yeniden yönelmek ve modern dünyanın getirdiği zorluklara karşı bireyin kendi iç dünyasını güçlendirecek pratikler geliştirmek önerilebilir (Kutup, 1992, s. 424).

İnsanın Yabancılaşması

İnsanın yabancılaşması kavramı, Aydınlanma felsefesinden günümüze kadar farklı şekillerde ele alınmış ve her dönemde yeni boyutlar kazanmıştır. Âdem ile Havva'nın hikayesiyle başlayan bu serüven, insanın hem doğaya hem de kendi içsel varlığına yabancı hale gelmesini simgeler. 18. yüzyıl Aydınlanma felsefesi, insan aklını ve bireyselliğini merkeze alarak insanın doğa üzerindeki hâkimiyetini vurgulamıştır. Doğa bilimlerinin gelişmesiyle birlikte insan, doğayı inceleyen ve onu kontrol eden bir özne olarak tanımlanmıştır. Ancak bu süreç, insanın doğayla olan bağlarını koparmış, bireysel özgürlükle birlikte toplumsal ve doğal ilişkilerde yabancılaşma yaratmıştır.

Klasik felsefede, özellikle Aristoteles, varlığın özünü doğuştan gelen bir nitelik olarak kabul ederken Jean-Paul Sartre bunun tersini savunur.

Sartre'a göre insan, önce var olur ve ardından kendi özünü ve kimliğini kendisi yaratır. Bu görüşünü şu şekilde açıklar: "İnsan, varlığını sürdüren bir boşluk gibidir; yani dünyaya atılır ve hayatının anlamını yaratmak onun özgürlüğüdür." Bu özgürlük, aynı zamanda büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Çünkü insan, kim olduğunu ve nasıl yaşaması gerektiğini kendi seçimleriyle belirlemek zorundadır. Bu süreç ise bireyin varoluşsal kaygı (angst) yaşamasına neden olur. Tam anlamıyla özgür olmak, büyük bir sorumluluğu üstlenmek demektir (Sartre, 1956, s. 553-558). Yüzyıl felsefesi ise yabancılaşma temasını daha da derinleştirir. Varoluşçu felsefe, insanın dünya ile olan ilişkisini sorgularken bireyin hem kendisine hem de başkalarına yabancılaştığını öne sürer. Sartre, insanın kendi varoluşunu anlamlandırma çabasında yalnızlaştığını ve toplumdan uzaklaştığını savunur. Ona göre, özgürlük ve sorumluluk, bireyin sadece toplumdan değil, aynı zamanda kendisinden de yabancılaşmasına neden olur (Sartre, 1956, s. 55-65). Martin Heidegger ise insanı "dünyaya fırlatılmış" bir varlık olarak tanımlar. Heidegger'e göre, insan, köklerinden kopmuş, belirsizlik içinde yaşar ve hem doğadan hem de varoluş gerçekliğinden uzaklaşmıştır. İnsanın bu "fırlatılmış" varoluşunu kabullenmesi gerekir (Heidegger, 1962, s. 174-177). İnsanın ruhunun var olmadığını savunan ilk düşünürlerden biri Thomas Hobbes'tur. Hobbes, materyalist felsefesiyle tanınır ve ruhun varlığını reddeder. Ona göre insan zihni ve bilinç, tamamen fiziksel süreçlerle açıklanabilir. Ünlü eseri *Leviathan*'da bu görüşlerini detaylandırır (Hobbes, 1995, s. 155). Bu düşünceye benzer şekilde, 18. yüzyıl filozoflarından Julien Offray de La Mettrie de insanın ruhu olmadığını ve tamamen mekanik bir yapıya sahip olduğunu savunur. *L'Homme Machine* (Makine İnsan) adlı eserinde La Mettrie, insan bedeninin bir makine gibi çalıştığını ve ruh diye bir şeyin var olmadığını öne sürer (La Mettrie, 1994, s. 15).

Modern dünyada yabancılaşma süreci, psikolojik ve sosyolojik boyutlarda daha belirgin hale gelmiştir. İnsan, özgün yaratılışından uzaklaştıkça kendine yabancılaşarak değersizlik ve anlamsızlık duygularıyla mücadele eder. İnsanın tabiatına aykırı davranışları, bilinçaltında kalıcı izler bırakır ve kişinin doğal yapısını bozar. Yanlış davranışlar veya günah, bireyin öz saygısını azaltır ve psikolojik olarak değersiz hissetmesine yol açar. Bu, bireyin içsel çatışmalar yaşamasına ve manevi hastalıklara yol açabilir. Aynı zamanda, toplumsal normlar ve beklentiler, bireyin doğal yapısını ve özgün kimliğini örtebilir. Toplum içinde kabul görmek için bireyler, sıklıkla öz değerlerinden ödün verirler, bu da sosyolojik boyutta bir yabancılaşmaya yol açar. Bu süreç, bireyin toplumsal ilişkilerini ve kendisiyle olan ilişkisini bozar, hırs, değersizlik gibi duyguları besler. Yabancılaşmanın derinleşmesi, bireyin iç dünyasında yeni çatışmalar yaratır ve anlam arayışını daha da güçlendirir. Yabancılaşma sürecinden kurtulmanın yolu, bireyin kendisiyle derin bir muhasebe yapmasından geçer. Kişi, kendi gerçek değerlerini ve öz niteliklerini keşfetmeye çalışmalı ve toplumsal baskılardan uzak, yaratılışına uygun bir yaşam tarzı

benimsemelidir. Manevi ve ahlaki değerlere dayalı bir içsel bütünlük geliştirmek, yabancılaşma sürecini tersine çevirebilir ve bireyin kendini daha anlamlı bir şekilde tanımasını sağlayabilir.

Teoman Duralı'nın insanın manevi gelişimi üzerine tanımladığı "beşeriyet, ademiye ve insan-ı kâmil" mertebeleri, insanın ham haliyle yaratılıp zamanla manevi olgunluğa ulaşabileceği fikrini temellendiren önemli kavramlardır. Bu süreç, insanın doğuştan sahip olduğu potansiyelin, yani fitratının, bilinçli bir çabayla geliştirilmesi ve olgunlaştırılmasıyla mümkündür. İnsanın ham hali, içindeki bu potansiyeli gerçekleştirme fırsatını barındırır ve bu süreç boyunca insan, ahlaki ve manevi olarak kâmil insan mertebesine doğru yol alır (Duralı, 2021, s. 71).

1. Beşeriyet

Duralı'ya göre, insan dünyaya geldiğinde "beşeriyet" olarak adlandırılan ham bir varlık olarak yaratılır. Bu ilk aşama, insanın biyolojik ihtiyaçlarının baskın olduğu, maddi dünya ile daha fazla bağlantı kurduğu ve manevi anlamda henüz gelişmemiş olduğu bir durumu ifade eder. Beşeriyet, insanın saf ve doğal yapısını temsil eder, fakat bu safha aynı zamanda büyük bir gelişim potansiyeli taşır. Bu aşamada insan, daha çok içgüdüleriyle hareket eder, ancak içinde barındırdığı fitrat sayesinde manevi ve ahlaki anlamda gelişme kapasitesine sahiptir. Beşeriyet hali, insanın daha yüksek bir bilinç seviyesine ulaşmak için gerekli olan içsel dönüşüm sürecinin başlangıcıdır. İnsanın yaşadığı deneyimler, aldığı eğitim ve bilinçli çabalar, bu ham potansiyelin gelişmesini sağlar. Duralı'ya göre, insan bu safhadan başlayarak kendisini tanıma ve olgunlaştırma sürecine girmelidir. Beşeriyet, insanın henüz olgunlaşmadığı, ancak olgunlaşma yolunda gerekli tüm koşullara sahip olduğu bir temel noktadır.

2. Ademiye

Ademiye aşaması, insanın kendi varoluşunun farkına varmaya başladığı, içsel bir sorgulama ve uyanış yaşadığı önemli bir süreçtir. Bu aşamada insan, maddi dünyanın ötesinde bir anlam arayışına yönelir ve manevi boyutunun farkına varır. Ademiye, insanın kendini ve çevresini sorgulaması, hayatın anlamını araması ve ilahi gerçeklere yönelme çabasıyla şekillenir. Bu süreçte insan, kendini daha derin bir şekilde tanımaya başlar ve içsel dönüşüm yolunda önemli adımlar atar. Ademiye aşamasında insan, kendi varlığının ve anlamının peşine düşer. Bu aşama, beşeriyetten daha ileri bir mertebeyi temsil eder, çünkü insan artık sadece fiziksel ihtiyaçlarıyla değil, manevi arayışlarıyla da ilgilenmektedir. İnsanın bu sorgulama süreci, içsel dünyasının kapılarını açar ve onu manevi olgunluğa doğru yönlendirir.

3. İnsan-ı Kâmil

Teoman Duralı'nın tanımladığı son aşama olan insan-ı kâmil, insanın manevi gelişim sürecinin zirvesini ifade eder. Bu mertebeye ulaşan birey,

sadece kendi içsel dünyasında derin bir bilgelik ve anlayış geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda çevresine karşı da yüksek bir farkındalık ve sorumluluk bilinciyle hareket eder. İnsan-ı kâmil, bilgi, hikmet ve ahlaki olgunlukla kendini geliştirmiş, maddi dünyadan manevi olgunluğa geçiş yapmış kişidir. Bu aşamada, insan, adalet, iyilik, merhamet ve erdem gibi yüksek ahlaki değerlerle yaşamını yönlendirir ve bu değerler doğrultusunda topluma karşı sorumluluklarını yerine getirir. Kâmil insan, kendi içsel gelişimini tamamladıktan sonra sadece bireysel olarak değil, toplumsal bağlamda da önemli bir rol oynar. Kendi nefsinin aşmış olan bu birey, başkalarına hizmet etme, onların ihtiyaçlarına duyarlılık gösterme ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunma gibi erdemler taşır. Bu aşama, insanın manevi mükemmeliyet yolculuğunun doruk noktasıdır. Kâmil insan, hem içsel huzura ve bilince ulaşmış hem de toplum içinde sorumluluklarını üstlenmiş bir varlık olarak kabul edilir. Duralı'ya göre, insan-ı kâmil mertebesine ulaşmak, sadece bireysel bir manevi yolculuk değildir; bu aynı zamanda toplumsal bir görevdir. Kâmil insan, yalnızca kendi mutluluğunu ve gelişimini gözetmekle kalmaz, aynı zamanda başkalarının refahı ve iyiliği için de çaba gösterir. Topluma karşı sorumluluk bilinciyle hareket eden bu birey, ahlaki ve manevi değerleriyle çevresindekilere rehberlik eder. Bu aşamada kişi, sadece içsel bir dönüşüm yaşamaz, aynı zamanda toplumu dönüştüren bir unsur haline gelir (Duralı, 2021, s. 71).

Gazali, insanın manevi gelişimini tasavvufi kavramlarla açıklayarak seyr-u sülûk (manevi yolculuk) anlayışına dayandırır. Bu yolculuk üç temel aşamada gerçekleşir: Beşeriyet aşamasında insan, nefsiyle mücadele ederek arınma (tezkiye) sürecine girer. Ardından Ademiyet aşamasında ruh, ilahi hakikatlere yönelir ve saflaşma (tasfiye) başlar. Son aşama olan İnsan-ı Kâmil, bireyin ahlaki ve ruhsal olgunluğa eriştiği manevi mükemmellik safhasıdır. Bu süreç, sürekli öğrenme ve kendini aşma çabasıyla tamamlanır (Gazali, 2004, s. 76; 2013, s. 72).

Teoman Duralı da Gazali'ye benzer bir şekilde, insanın manevi gelişiminin yalnızca fiziksel ihtiyaçlarla sınırlı olmadığını, derin bir ruhsal boyut içerdiğini vurgular. İnsanın üç mertebeli gelişim süreci, onun hem kendisiyle hem de çevresiyle olan ilişkilerinde önemli bir rol oynar. Beşeriyet, insanın fiziksel ihtiyaçlarının ve biyolojik varoluşunun ön planda olduğu, henüz olgunlaşmamış bir haldir. Ancak ademiyet aşamasına geçişle birlikte insan, varoluşsal sorularla yüzleşir ve manevi bir arayışa girer. Bu süreç, bireyin kendisini ve çevresini daha derinlemesine anlamasını sağlar ve nihayetinde insan-ı kâmil mertebesine ulaşarak bireyin hem toplumsal hem de manevi sorumluluklarını en üst düzeyde yerine getirmesine olanak tanır. İnsan-ı kâmil hem içsel dünyasında huzura ermiş hem de topluma ve insanlığa karşı yüksek bir sorumluluk bilinci geliştirmiş bir varlığı temsil eder. Duralı, bu mertebeye ulaşmanın, bireyin sadece kendi içsel potansiyelini gerçekleştirme değil, aynı zamanda çevresine ve topluma

karşı olan sorumluluklarını da yerine getirmesi anlamına geldiğini belirtir. Manevi olgunluğa erişen birey, bu aşamada başkalarının refahı ve iyiliği için de çaba gösterir. Duralı ve Gazali'nin insanın manevi gelişimine dair yaklaşımları, bireyin hem içsel dünyasında hem de toplumsal bağlamda dengeli bir gelişim göstermesi gerektiğini vurgular. İnsan-ı kâmil mertebesine ulaşan birey, sadece kendini değil, başkalarını da gözeten, ahlaki sorumluluklarıyla hareket eden, topluma hizmet etmeye yönelik bir varlık haline gelir (Duralı, 2021, s. 71).

Teoman Duralı'nın modern dünya düzeni ve insan tipolojisi üzerine yaptığı eleştiriler, modernitenin insana olan etkilerini derinlemesine irdeleyen bir bakış açısını yansıtır. Duralı, modernizmin insanı nasıl dönüştürdüğü ve özgün insanî özelliklerini nasıl yok ettiği üzerinde durur. İşte bu dönüşüm sürecinde modernizmin insandan aldığı temel özellikler ve Duralı'nın bu duruma yönelik eleştirileri şu şekilde özetlenebilir:

1. İnsanın Ahlaki Yapısının Zayıflatılması: Duralı'ya göre, modernizm insanın ahlaki yapısını temelinden sarsmaktadır. Modern dünya düzeni, insanları sadece tüketim odaklı ve kendi menfaatlerini maksimize etmeye yönlendiren varlıklar olarak görmekte, böylece insanın ahlaki ve etik değerlerini önemsizleştirmektedir. Bu süreçte insan, ahlaki tercihler yapma kapasitesini kaybederek mekanik bir varlığa dönüşmektedir.

2. İnsanın Özgür İradesinin Kısıtlanması: Modern toplum yapısı, insanların özgür iradelerini kısıtlar. Planlanmış yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları ve sosyal normlar bireylerin kendi kararlarını özgürce verme yeteneklerini sınırlar. Duralı, bu durumu bir çiftlik hayvanının yaşamına benzeterek, insanların modern düzen içinde sadece belirlenen sınırlar içinde hareket etmeye zorlandıklarını vurgular.

3. İnsanın Duyusal ve Ruhsal Yönlerinin Bastırılması: Modern dünya, Duralı'ya göre insanın duyusal ve ruhsal yönlerini önemsizleştirir. İnsanlar duygusal açıdan yoksunlaşır ve daha çok maddi başarı ve kariyer hedeflerine odaklanır. Bu, insanın doğal yapısının ve ruhsal gelişiminin önüne geçen bir durumdur.

4. İnsanın Doğal Yapısından Uzaklaştırılması: Modernizm, insanı doğal ve organik yaşam biçimlerinden kopararak yapay bir yaşam tarzına yönlendirir. Bu da insanın kendine ve çevresine yabancılaşmasına neden olur. Duralı, bu durumu "soykırım uğramış, bitkisel hayat yaşayan" ifadeleriyle çok sert bir şekilde eleştirir.

Duralı'nın eleştirileri, modern toplumun insan üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamakta ve insanın özgürlüğünü, ahlaki bütünlüğünü ve ruhsal sağlığını korumanın önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Duralı'nın çağrısı, modernizmin insan üzerindeki etkilerinden uzaklaşarak daha özgün ve ahlaki bir varoluşa yönelmek yönündedir. Modern dünyayı

bir “hayvan çiftliği” haline getirmek, insanı bir “çiftlik hayvanı”na dönüştürmek insanların özgürlüğünü ve seçim gücünü elinden almak demektir. Duralı’ya göre insan anlamını yitirmiş yani önce “öz”ü sonra “töz”ü kaybetmiştir. Şimdi ise insanı metaverse dediğimiz dünya anlayışı ile sadece bir görüntüye indirgemek istiyorlar (Yıldız, 2023, s. 521-523).

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazara aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Sonuç

Teoman Duralı’nın "beşeriyet, ademiyet ve insan-ı kâmil" olarak tanımladığı insanın üç mertebesi, insanın manevi gelişim sürecini anlamak için önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Beşeriyet, insanın doğuştan sahip olduğu, henüz olgunlaşmamış haliyle maddi dünyayla daha fazla ilişki kurduğu aşamadır. Bu aşamada insan, doğayla, toplumsal normlarla ve içgüdüleriyle şekillenen bir varlık olarak yaşamını sürdürür. Ancak, bu haliyle insan, potansiyel olarak sahip olduğu manevi derinliği ve bilinci henüz fark etmemiştir. Yabancılaşma da bu aşamada başlar; insan, maddi dünyayla olan ilişkisini derinleştirdikçe manevi yönlerinden uzaklaşmaya başlar.

Ademiyet aşaması, insanın varoluşunu sorguladığı, kendini ve çevresini anlamaya çalıştığı bir süreçtir. Bu aşamada birey, kendi manevi doğasını keşfetmeye başlar ve içsel bir yolculuğa çıkar. Modern dünyanın getirdiği hızlı yaşam, bireyciliğe dayalı toplum yapısı ve materyalist değerler, insanın bu aşamaya ulaşmasını zorlaştırmaktadır. İnsanın içsel çatışmaları ve maddi dünyayla olan ilişkisi, bu aşamada derinleşen bir yabancılaşma yaratır. Ancak bu aşama, aynı zamanda bireyin bu yabancılaşmadan kurtulup manevi bir uyanışa geçebileceği fırsatları da sunar.

Son aşama olan insan-ı kâmil, insanın manevi ve ahlaki gelişiminin zirvesidir. Bu mertebeye ulaşan birey, hem kendi iç dünyasında huzura kavuşmuş hem de toplumsal sorumluluklarının farkına varmış bir varlık haline gelir. Bu, insanın kendi içsel yolculuğunu tamamlayarak topluma olumlu katkılarda bulunduğu bir aşamadır. Ancak modern dünya, bireyleri bu aşamaya ulaşmaktan alıkoyan birçok engel sunmaktadır. Tüketim kültürü, teknolojinin hızla gelişmesi ve manevi değerlerden uzaklaşma, insanı kendi özünden daha da kopararak insan-ı kâmil mertebesine ulaşmayı zorlaştırır.

Bu çerçevede, insanın üç hali bağlamında modern dünyada yaşanan yabancılaşma, insanın hem kendisiyle hem de toplumla olan ilişkisini

derinleştiren bir soruna dönüşmektedir. Beşeriyet aşamasında başlayan bu yabancılaşma, insanın maddi dünyanın etkisi altında kalmasıyla derinleşmekte, ademiyet aşamasında manevi uyanışa yönelik bir çaba olsa da, çoğu zaman toplumsal baskılar ve modern dünyanın hızla değişen dinamikleri nedeniyle bu aşamaya ulaşmakta zorlanılmaktadır. Dolayısıyla insan-ı kâmil mertebesine ulaşmak, insanın hem içsel huzurunu hem de topluma olan katkısını artırsa da, modern dünyanın dayattığı yaşam biçimleri bu süreci zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak insanın manevi ve ahlaki gelişimi, onun hem içsel dünyasında hem de toplumsal bağlamda dengeli bir varlık olarak var olmasını sağlar. Yabancılaşmadan kurtulmanın yolu, insanın fitratına uygun bir yaşam tarzını benimseyerek manevi ve ahlaki değerlere dayalı bir bilinçle yaşamını sürdürmesidir. Bu süreç, bireyin hem kendi iç huzurunu bulmasına hem de topluma olumlu katkılar sağlamasına olanak tanır.

Yöntem

Bu çalışmada insan kavramı hem etimolojik hem de teolojik boyutlarıyla ele alınarak "üns-ünsiyet" (yakınlık) ve "nisyan" (unutkanlık) köklerinden hareketle sosyal ve bireysel özellikleri ve zaafı incelenmiştir. "Fitrat" kavramı, insanın doğal yapısı olarak ele alınmış ve bu doğal eğilimlerin Allah'a yönelme yetisine sahip olduğu vurgulanmıştır. Ancak bu içsel yapı, çevresel faktörlerin etkisiyle bozulabilir. İnsanın doğası ve çevresi arasındaki bu ilişki, insanın manevi ve psikolojik gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Carl G. Jung'un psikoloji alanındaki çalışmaları, insanın karmaşık doğasını ve bilinçaltındaki süreçleri ele alarak çevresel etkilerin insanın fitratı üzerindeki derin etkisini açıklar. Jung, bilinçaltının insan davranışlarını nasıl yönlendirdiğini ve bu süreçlerin çevresel faktörler tarafından nasıl şekillendiğini incelemiştir (Jung, 2002, s. 45). Bu çerçevede, fitratın doğal yapısının bilinçaltındaki bu süreçlerle nasıl etkileşim içinde olduğunu, çevresel faktörlerin bu yapıyı nasıl etkileyebileceğini tartışır. Jung'un bakış açısı, insanın içsel doğası ile çevresi arasındaki dengenin ne kadar hassas olduğunu ortaya koyar. Malcolm Jeeves ise insanın maddi ve manevi yönlerini birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alır. Jeeves'e göre, insanın maddi ve manevi yapısı arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır ve bu bağlantı, insanın manevi gelişimi için hayati öneme sahiptir (Jeeves, 1997, s. 75). Jeeves, çevresel ve biyolojik etkenlerin insanın manevi boyutunu nasıl şekillendirdiğini inceleyerek fitratın hem maddi hem de manevi boyutlarla etkileşim içinde nasıl bir bütünlük kazandığını vurgular.

Alexis Carrel ise insanı "küçük evren" olarak tanımlayarak insanın evrensel düzen içindeki yerini felsefi bir boyutta ele alır. Carrel'e göre insan, evrenin bir yansımasıdır ve insanın fitratı hem bireysel hem de evrensel bağlamda değerlendirilmelidir (Carrel, 1939, s. 40). Bu bakış açısı, insanın manevi yapısının, evrensel bütünlükle olan ilişkisini anlamada kritik bir

perspektif sunar. Carrel, insanın evrenle olan ilişkisini, fitratın evrensel bir boyutu olarak değerlendirir ve insanın doğası ile evrenin işleyişi arasında bir paralellik kurar. Bu üç düşünürün görüşleri, insan fitratının hem psikolojik hem de manevi yönlerini ele alarak, çevresel ve içsel etkenlerin nasıl bir etkileşim içinde olduğunu analiz eder. Jung, bilinçaltı süreçlere ve çevresel etkilerin bu süreçler üzerindeki rolüne vurgu yaparken; Jeeves, maddi ve manevi yapının birbirini nasıl tamamladığını; Carrel ise insanın evrensel düzen içindeki yerini ortaya koyarak fitratın bu bağlamda nasıl şekillendiğini tartışır.

Bulgular

Bu çalışma, insanın maddi ve manevi boyutlarının Batı ve İslam düşüncesinde nasıl bir bütün olarak ele alındığını ve bu boyutların kişisel ve toplumsal yaşamı nasıl etkilediğini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Batı düşüncesinde insanı hem maddi hem de manevi yönleriyle ele alan yaklaşımlar olduğu gibi, sadece maddi yönüne odaklanarak insanı bir tür makine veya otomat olarak gören anlayışlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar, insanın karmaşık doğasını farklı perspektiflerden değerlendirmiştir. Bir yandan, ruhun ve zihnin önemine vurgu yaparak insanı manevi bir varlık olarak kabul eden filozoflar ve düşünürler, insanın ahlaki, duygusal ve ruhsal boyutlarını ön plana çıkarmışlardır (Stannard, 2002, s. 101). Diğer yandan, insanı salt biyolojik ve fiziksel süreçlerin bir ürünü olarak değerlendiren, onun duygu ve düşüncelerini kimyasal reaksiyonlar ve nörolojik aktivitelerle açıklamaya çalışan bilimsel ve materyalist yaklaşımlar da gelişmiştir (La Mettrie, 1994, s. 15). Bu iki görüş arasındaki çatışma, Batı felsefesi ve bilim tarihinde önemli tartışmalara yol açmış, insan doğasına dair farklı teorilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İslam düşüncesinde, genellikle, insan sadece fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda ruhsal ve manevi bir varlık olarak kabul edilir. Bu, insanın hem iç dünyasında hem de topluluk içerisinde sürekli bir gelişim ve dönüşüm süreci yaşadığını gösterir. İslam düşüncesi, insanın hem içsel hem de dışsal dünyasında bir denge kurmasını ve bu dengeyi koruyarak mükemmelliğe ulaşmasını teşvik eder. Bu denge, insanın doğası ve çevresi ile uyumlu bir yaşam sürmesini sağlar ve böylece bireysel ve toplumsal düzeyde barış ve huzur tesis edilir. Mükemmelliğe ulaşmak, içsel ve dışsal dünyalar arasında bir denge kurmakla mümkündür.

Fitrat, insanın doğuştan sahip olduğu saf ve bozulmamış doğayı temsil ederken tabiat, insanın çevresi ve fiziksel dünyası ile olan ilişkisini ifade eder. Bu iki boyut arasındaki denge, insanın kendini ve toplumu geliştirme sürecinde önemli bir rol oynar. İslam düşüncesine göre, insanın bu dengeyi sağlayarak mükemmelliğe ulaşması, ahlaki ve etik değerlerle bezenmiş bir yaşam sürmesiyle mümkündür. Eğitim yoluyla kazanılan bilgi ve beceriler ile vahiy yoluyla elde edilen manevi ve ahlaki rehberlik, insanın hem kişisel hem de toplumsal gelişiminde belirleyici unsurlardır. Eğitim, insanın bilgi ve becerilerini artırarak toplumsal katkısını artırırken vahiy, insanın manevi

gelişimini ve ahlaki değerlerini güçlendirir. Bu iki yol, insanın içsel dünyası yani fitratı ile dış dünyası yani tabiatı arasında bir denge kurmasına yardımcı olur. İnsan, toplumsal yaşamda adalet, merhamet ve doğruluk gibi değerleri hayata geçirerek hem kendini hem de çevresini daha iyi bir hale getirebilir. İslam düşüncesi, bu bütünsel yaklaşımı ile insanın maddi ve manevi boyutlarını dengede tutmayı ve bu dengeyi koruyarak mükemmelliğe ulaşmayı hedefler. Bu, insanın hem içsel dünyasında huzuru bulmasını hem de toplumsal yaşamında olumlu katkılar sağlamasını mümkün kılar (Mutahhari, 1992, s. 136).

Tartışma ve Öneriler

İslam ve Batılı yaklaşımlar arasındaki farklar, dinin insan doğasındaki yerini ve manevi kapasitelerin çevresel faktörlerle nasıl şekillendirilebileceğini ortaya koyar. Batılı düşünürler genellikle insanı biyolojik ve fizyolojik özellikleri üzerinden tanımlarken İslam düşüncesi insanın manevi yönlerine de büyük önem verir. Bu durum, insan doğasının anlaşılması konusunda farklı perspektifler sunar ve insanın kendini tanıma sürecinde çeşitli zorluklar yaratır. Teoman Duralı'nın beşeriyet, ademiyyet ve insan-ı kâmil olmak üzere üç mertebeye teorisi, modernitenin insan doğasına etkilerini anlamada kritik bir çerçeve sunmaktadır. Duralı'nın teorisi, modern dünyadaki değişimlerin insan üzerindeki etkilerini ve bu değişimlere bireylerin nasıl tepki verebileceğini açıklamaktadır.

Makale, modern toplumun insan üzerindeki olumsuz etkilerini eleştirerek daha bilinçli hareket etme ve manevi değerlere yönelme gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çalışma hem İslam düşüncesini hem de modern toplumsal etkileri dikkate alarak insanın doğasını ve potansiyelini anlamamıza yardımcı olmaktadır. İnsanın kendini ve çevresini daha iyi tanıması için çok yönlü bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu, insanın sadece bireysel bir varlık olarak değil, aynı zamanda evrensel bir öz olarak nasıl anlaşılması gerektiğine dair kapsamlı bir perspektif sunar.

Kaynakça

- Aziz Anselm. (2001). *Proslogion*. Hackett Publishing Company.
- Aziz Augustinus. (1997). *The Confessions* (M. Boulding, Trans.). New York Press.
- Carrel, A. (1939). *Man, the unknown*. Harper & Brothers.
- Descartes, R. (2013). *Meditations on first philosophy* (J. Cottingham, Trans.). Cambridge University Press.

- Dilthey, W. (2017). *Einleitung in die geisteswissenschaften: Versuch einer grundlegung für das studium der gesellschaft und ihrer geschichte*. B. G. Teubner Verlagsgesellschaft.
- Duralı, Ş. T. (2021). *Sorun nedir?* (4th ed.). Dergâh Yayınları.
- Gazali. (2004). *İhyâ'u ulûmi'd-dîn* (A. Arslan, Çev., Vols. 1-3). Hikmet Neşriyat.
- Gazali. (2013). *Mizanu'l-amel* (O. Arpaçukuru, Çev.). Hisar Yayınevi.
- Gazali. (2017). *Munkız mine'd-dalâl* (Ö. Dönmez, Çev.). Beyan Yayınları.
- Hobbes, T. (1985). *Leviathan*. Penguin Classics.
- Izutsu, T. (2012). *Kur'ân'da Allah ve insan* (S. Ateş, Çev.). Kevser Yayınları.
- İbni Arabi, M. (2007). *Fütuhât-ı Mekkiyye* (E. Demirli, Çev.). Litera Yayıncılık.
- İbn Tufeyl & İbn Sînâ. (2011). *Hayy İbn Yakzân (Ruhun uyanışı)* (Y. Ö. Özburun, S. Özburun, Ş. Yalçın, O. Düz, & D. Örs, Çev.). İnsan Yayınları.
- İbnü'l-Esir, E. M. b. M. (1963). en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser. T. A. Zâvî & M. M. Tanâhî (Eds.), *Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye*.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time* (J. Macquarrie & E. Robinson, Trans.). Harper & Row. (Original work published 1927).
- Jeeves, M. A. (1997). *Human nature at the millennium: Reflections on the integration of psychology and Christianity*. Baker Books.
- Jung, C. G. (2002). *The undiscovered self* (R. F. C. Hull, Trans.). Routledge.
- Kierkegaard, S. (1941). *The sickness unto death* (W. Lowrie, Trans.). Princeton University Press.
- Kierkegaard, S. (2014). *Fear and trembling* (A. Hannay, Trans.). Penguin Classics.
- Kutub, M. (1992). *İnsan psikolojisi üzerine etüdler* (B. Karlığa, Trans., 4th ed.). İşaret Yayınları.
- La Mettrie, J. O. (1994). *Man a machine* (G. C. Bussey & M. W. Calkins, Trans.). Open Court Publishing Company. (Original work published, 1747).
- Locke, J. (1999). *An essay concerning human understanding*. Pennsylvania State University.
- Mâtürîdî. (2016). *Te'vilâtü'l-Kur'ân* (Y. V. Yavuz, Trans.). Ensar Neşriyat.

- Mutahhari, M. (1992). *Fitrat üzerine* (Ö. Çiçek, Trans.). Bengisu Yayıncılık.
- Nasr, S. H. (1991). *İnsan ve tabiat* (N. Avcı, Trans.). Ağaç Yayıncılık.
- Okumuşlar, M. (2002). *Fitrattan dine (Din, fitrat, eğitim ilişkisi)*. Yediveren Yayınları.
- Öge, S. (2004). Fıtratın mîsâkı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 243-263.
- Özen, S. (2012). *Fitrat (Dinî kabiliyet) kavramının psikolojik açılımı* [Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Rousseau, J.-J. (2009). *Emile* (Y. Avunç, Trans.). Say Yayınları.
- Sartre, J.-P. (1956). *Being and nothingness: An essay on phenomenological ontology* (H. E. Barnes, Trans.). Washington Square Press (Original work published, 1943).
- Stannard, R. (2002). *Yeni 1000 yılda Tanrı* (A. Atabek, Trans.). Gelenek Yayınları.
- Şeriati, A. (1980). *İslam sosyolojisi üzerine* (K. Can, Trans.). Düşünce Yayınları.
- Şeriati, A. (2007). *İnsanın dört zindanı* (H. Hatemî, Trans.). İşaret Yayınları.
- The Holy Scriptures (Kutsal Kitap). (1985). (Jewish Publication Society, Ed.). Jewish Publication Society.
- Topaloğlu, A. (1999). *Ateizm ve eleştirisi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Topçu, N. (2008). *İslâm ve insan/Mevlâna ve tasavvuf*. Dergâh Yayınları.
- Tümer, G. (1986). Çeşitli yönleriyle din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 213-267.
- Yalçın, Ş. (1995). Dinle bağlantımız ontolojik mi psikolojik mi? *İzlenim Dergisi*, 20, 20.
- Yavuz, Y. Ş. (1992). Bezm-i elest. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde, 6, s. 106-108. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yazır, E. H. (1971). *Hak dini Kur'an dili* (Vol. 4). Eser Kitabevi.
- Yıldız, İ. (2023). Teoman Duralı'nın metafizik, din ve ahlak anlayışı. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 13(2), 505-526. <https://doi.org/10.31679/adamakademi>.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazarların Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada çıkar çatışmasına neden olabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir.

Finansman

Bu makale ile ilgili herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ****KAREFAD****Cemal Abdül Nasır Döneminde Mısır'da Kültür Politikası****Mustafa MÜJDECI¹**

Kırıkkale Üniversitesi

Ashwaq Ahmed Manaf ABDELMAKSOU²

Kırıkkale Üniversitesi

Öz

Tüm devrimlerin ülkelerdeki kültürel hareket üzerinde etkisi ve değişimi olduysa, Mısır'daki ilişkilerde 23 Temmuz 1952 devriminin getirdiği radikal siyasi akımların bir sonucu olarak Mısır'daki etki daha büyük ve daha etkilidir. Bu araştırma, 23 Temmuz 1952 devriminin Mısır'daki kültürel hareketin gidişatı ve yönü üzerindeki güçlü etkisini ele almaktadır.

23 Temmuz 1952 devrimi yalnızca siyasi durumu değiştirmeye yönelik bir devrim değildi, aynı zamanda Mısır toplumunda her düzeyde radikal değişiklikler meydana getiren bir devrimdi. Etkileri sadece siyasi düzeyde kalmamış, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel yönleri de, özellikle de Temmuz Devrimi kahramanlarından toplumun kültür ve bilincini ilerletmek için özel ilgi gören kültürel boyutlara uzanmıştır.

Bu makale, 23 Temmuz 1952 devriminden önce Mısır'daki kültürel durumu ve Temmuz devriminin tüm yönleri, özellikle kültürel yönü nasıl etkilediğini ele almaktadır. Bununla birlikte Abdül Nasır'ın Mısır'da kültürün gelişmesinde oynadığı rol ve önemli kültür kurumları, Kültür Bakanlığı'nın rolü, bu konuda elde ettiği önemli başarılar ve son olarak basında bunların ne şekilde değerlendirildiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Abdül Nasır, Kültür Bakanlığı, Temmuz Devrimi, kültür kurumları

¹ Prof. Dr., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırıkkale/Türkiye, E-posta: mmujdeci@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8262-2310>

² Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, E-posta: ashwaqahmedmanaf@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5054-030X>

MAKALE TÜRÜ**Başvuru Tarihi****Kabul Tarihi**

Araştırma Makalesi

07.09.2024

26.09.2024

doi: 10.57115/karefad.1544469

Atıf: Müjdeci, M. ve Abdelmaksoud, A. A. M. (2024). Cemal Abdül Nasır Döneminde Mısır'da kültür politikası. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 203-231. <https://doi.org/10.57115/karefad.1544469>

Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir.

Cultural Policy in Egypt Under Gamal Abdul Nasser

Mustafa MÜJDECI¹

Kırıkkale University

Ashwaq Ahmed Manaf ABDELMAKSOU²

Kırıkkale University

Abstract

If all revolutions have had an impact and change in the cultural movement in the countries, the impact in Egypt is greater and more effective as a result of the radical political trends brought by the 23 July 1952 revolution in relations in Egypt. Egypt as a centralized state with an Arab periphery at the beginning of the revolution. This research considers the powerful impact of the 23 July 1952 revolution on the course and direction of the cultural movement in Egypt.

The revolution of 23 July 1952 was not only a revolution aimed at changing the political situation, but also a revolution that brought about radical changes in Egyptian society at all levels. Its effects have not only remained at the political level, but have also extended to the social, economic and cultural aspects, particularly those of the heroes of the July Revolution, receiving special attention to advance the culture and consciousness of the society.

This article considers the cultural situation in Egypt before the revolution of 23 July 1952 and how the July revolution affected all aspects, especially the cultural aspect. In addition, the role of Abdel Nasser in the development of culture in Egypt and the important cultural institutions, the role of the Ministry of Culture, its important achievements in this regard, and finally how they were evaluated in the press will be analysed.

Keywords: Abdul Nasser, Ministry of Culture, July Revolution, cultural institutions

¹ Prof., Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Kırıkkale/Türkiye, E-mail: mmujdeci@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8262-2310>

² Phd Candidate, Institute of Social Sciences, Department of History, Kırıkkale/Türkiye, E-mail: ashwaqahmedmanaf@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5054-030X>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Research Article	09.07.2024	09.26.2024

Giriş

Mısır'da geçmişten günümüze çoğu sivil çabalarla büyüyen kurumlar, dernekler, kültürel kuruluşlar, enstitüler, gazeteler, dergiler ve medya kurumları, yükseköğretim kurumları ve üniversitelere ek olarak, eğitimle birlikte kültür meseleleriyle ilgilenen bilim enstitüleri ve eğitim kurumları önemli yer tutmaktadır. Bütün bunlar Rifaa Al-Tahtawi, Muhammed Abdo, Ahmed Shawqî, Hafez İbrahim, Fatima Rüşdi neslinden nesiller boyu yetişen düşünürlerin, entelektüellerin, sanatçıların ve yazarların çeşitli sanatsal ve kültürel eserlerinde ortaya çıkan genel kültürel iklimin gelişmesinde etkili olmuştur. Aziza Amir, George Abyad ve hatta Taha Hüseyin, İbrahim Al-Mazini, Abbas Al-Akkad ve Mahmud Muhtar, Sayed Darwish, Ümmü Külthum, Muhammed Abd al-Wahhab, Najib al-Rihani, Youssef Wahbi, Faten Hamama nesli ve Shadia gibi sanatkarlar, bu iklimin yetiştirdiği kişiler arasında sayılmaktadır.

Temmuz Devrimi, kültürel durgunluğunu değiştirdiği gibi Arap dünyasına farklı bir dönemi göstererek sömürge yönetiminin sonuna geldiğini işaret etmekteydi. Bu dönemin romanlarında, şiirlerinde, edebiyatında, kısa öykülerinde ve çoğu gazetede dolup taşan birçok makalesinde yaşamın farklı alanlarında özgür düşüncüyü temsil etmeye başlamıştı.

23 Temmuz 1952 Devrimi'nin ilk aylarının başlangıcında, özgür subayların lideri Cemal Abdül Nasır, çeşitli alanlarda büyük rönesans projeleri açarak Mısır'ın uzun tarihinde tamamen yeni bir sahne başlatmaya hevesliydi. Sosyal, politik, ekonomik olarak "Mısır'ın yumuşak gücünü" ortaya koymak ve Arap vatandaşının vicdanının formülasyonuna katkıda bulunmak için özel kurumlara, konseylere, komitelere, akademiye ve kültürel enstitülere önem vermeye başlamıştı.

Abdül Nasır döneminin başlamasıyla birlikte sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel olmak üzere çeşitli alanlarda büyük bir rönesans yapmaya çalışan Nasır, cumhurbaşkanlığı döneminde birçok kurum ve kültürel yapıyı hayata geçirmişti. Abdül Nasır iki yapıyla ilgilenmişti: Kültür ve kitle, yani devlet hizmetlerini halkın tüm sınıflarına ulaştırmak ve bu nedenle onları kitle kültürü aracılığıyla bütünleştirmek düşüncesi. Nasır döneminde bir alan olarak kültüre ilişkin ana fikir tam olarak buydu. Düşünce, edebiyat ve sanatı içeren kültürü, şehir merkezlerinden ve büyük şehirlerden uzak yerlere ulaşabilecek popüler bir ürüne dönüştürmek, kitap ve dergi gibi kültürel medyayı işçi ve köylü gibi emekçi sınıflara da ulaştırmayı hedeflemişti.

1. 23 Temmuz 1952 Devriminden Önce Mısır'daki Kültürel Durum

1914³-1947 yılları arasında sadece edebiyat ve tarihte değil, tiyatro, sinema, müzik, şan ve heykel gibi çeşitli sanatlarda da dev bir atılım yaşanmıştır. Tüm bu alanlardaki Mısırlı sanatçılar, miraslarına duydukları saygıyı, Batı sanat ve kültüründeki yeni tarzlarla duydukları takdirle birleştirerek, hayatta kalmaya değer eserler ürettiler.⁴

1952 devriminden önceki kültürel duruma gelince, yoksulluk derecesine ve cehalet düzeyine rağmen refah ve parlaklık da göze çarpmaktaydı. Birçok alanda isimler yükselirken edebiyatta Taha Hüseyin, Tevfik El-Hakim ve Abbas El-Akkad ortaya çıktı. Tiyatro ve sinemada Najib Al-Rihani ve Youssef Wehbe ortaya çıktı. Şarkı ve müzik alanında Ümmü Külthum, Al-Qasabji, Al-Sunbati ve Muhammed Abd Al-Wahhab ortaya çıktı. Televizyon henüz ortaya çıkmamıştı, ancak radyo, daha sonraki dönemlerde radyo veya televizyonun sunduklarına kıyasla daha yüksek bir kültürel etkiye sahipti. Çünkü büyük yazarların haftalık konuşmaları radyoda yayınlanmaktaydı.⁵

Gazetecilik alanında iki haftalık kültür dergisi “El-Risala” ve “El-Thaqafa” ve aylık bir gazete olan “El-Hilal” yayınlıyordu. Bu gazetelerin üst düzeyde yayın yaptığı kabul ediliyordu ve sadece Mısır'daki değil, tüm Arap ülkelerindeki aydınlar üzerinde derin bir etkisi oluyordu. Daha sonra El-Risala ve El-Thaqafa dergileri 50'li yılların başında maliyetlerin artması nedeniyle yayınlarını durdurmuştu. Zaten o dönemde devlet de finansal sıkıntılar içindeydi. Ancak diğer yandan devlet, “El-Kateb”, “Al-Tali'a”, “El Fikr El-Muyassar”, “El-Majalla” ve “Turath El-Ansaniya” gibi yeni kültür gazetelerini destekledi. Bu gazeteler devletin toplumsal değişim konusundaki yeni konumunu eski düzeyden ifade etmekte ve Al-Hilal gazetesi yayınlanmaya devam etmektedir.⁶

³ **Tercüme ve Yayım Komitesi**; 1914'te bir dizi Mısırlı aydın bir araya geldi ve ülkelerindeki kültür ve bilgi durumunun rönesansı için bir şeyler yapmaya ve Avrupa bilimsel ve edebi rönesansını Mısırlıların ve Arapların geri kalanının eline yaklaştırmaya karar verdiler. Bu amaçla yazarlar, “Tercüme ve Yayım Komitesi” adında bir dernek kurdular. Bu komite, iki savaş arası dönemde Mısır'da ve Arap dünyasında çeşitli bilgi dallarında kültürün yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak, komite İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zayıflamaya başladı ve 50'li yılların sonlarında sadece matbaa bırakarak kapandı. Komitenin kurucuları farklı disiplinlere ve eğilimlere mensuptu, çünkü iki ortak özelliği vardı: Birincisi: ister çeviri ister yazarlık olsun, modern Batı düşüncesinin en iyi meyvelerini Arapça olarak sunma ihtiyacının güçlü bir duygusu. İkincisi: üyelerin Arap-İslam bilgisini modern Batı kültürüyle aşinalık ile birleştirmeleri ve her iki kültüre de büyük bir saygı duymaları. Komite üyelerinin büyük bir kısmı "Yüksek Öğretmen Okulu" mezunuydu. Bu okul mezunları Arap ve Batı kültürlerini öğrenmeye hazırlıyordu. Celal Amin, **Mâza Hadath lil-sakafa fi Mısır**, Al Karma Yayıncılık, Kahire, 2019, s. 9.

⁴ Taha, Hüseyin, **Mustakbal El-sakafa fi Mısır**, Dar Al Maaref, Kahire, 1938, s. 90.

⁵ Sâtiou Al Husri, “Müstakbal El-sakafa fi Mısır”, **El-Risala**, Sayı. 316, 1939, s. 5.

⁶ “El-Sahafa El-Misriyye”, **El-Risala**, Sayı 881, Yıl 18, 22 Mayıs 1950, s. 576; Celal Amin **Mâza Hadath lil-sakafa fi Mısır**, s. 11.

Kültürün, özellikle de İslam kültürünün yayılmasına büyük ilgi gösteren Kral Faruk döneminde, Londra ve Washington'da bir camide İslam Kültürü Enstitüsü'nün kurulması ve dünyanın farklı ülkelerinden Mısır'a çok sayıda kitap ve din adamının gelmesine ek olarak bu ilgi Mısır'ın Madrid ve Cezayir'de İslami İlimler Enstitüsü kurma faaliyetinin genişlemesine yol açmıştır. Ülkelerin Mısır'dan kitap ve hoca gönderme taleplerine de cevap vererek, İslam ülkelerinden Mısır'a kadar olan misyonları yakından takip etmiştir. El-Ezher El-Şerif'e de büyük ilgi ve saygı gösterdi, bu nedenle iktidarı ele geçirdikten sonra El-Ezher Şeyhi'ne özel bir mesaj göndermiş ve onu bazı şeylerle donatması için El-Ezher'e yaklaşık bin pound vermiştir.⁷

Faruk, Mısır'daki gençliği ve bilimsel ve kültürel rönesansı teşvik etmek ve desteklemekle de ilgileniyordu. Belki de bu ilginin en belirgin tezahürü, Kral'ın Amerika'ya gönderilen misyonun seçkin mezunlarını karşılama hevesiydi. Hükümet bu öğrencileri yüksek öğrenimlerini tamamlamaları için Amerika'ya göndermiştir. Kral ayrıca eski eserleri korumaya ve Mısır'ın hazinelerini korumanın ve onları hırsızlık ve izinsiz girişten korumanın ve hatta onlardan çalınanları geri almanın yollarını bulmaya çalışmıştır⁸.

Devrim öncesi dönemde kültüre olan ilgiye, çeşitli alanlarda yazarların bolluğuna, düşünce çeşitliliğine, tiyatro ve sinema alanında bazı önemli şahsiyetlerin ortaya çıkmasına rağmen, kültür hayatında krizler yaşanmıştır. Mahmoud Saeed Al-Arian, El-Resala gazetesinin 1021 sayılı 1953 tarihli sayısında "Kültür Krizi" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makalede "Mısır'da bugünlerde her okur ve düşünür tarafından hissedilen ciddi bir kültürel kriz var" olduğunu dile getiren yazar, okur sayısının beş milyondan fazla olduğu söylenen bir ülkede iyi bir kitabın birkaç binden fazla basmayacağına dikkat çekmiştir. "Enstitülerdeki fen öğrencilerinin sayısı yaklaşık iki milyondur ve bu iyi kitapların süresi iki yıldan daha kısa bir sürede sona erer, ve bu kitapları alacak olanların yarısından fazlası onları okumak için almıyor ama her güzel kitabı ya da sevdiği yazarın her kitabını almaya alışmış durumda." Ayrıca, "Mısır'da bugün (Al-Maarif Bakanlığı), eğitimde önce (nitelik) (nicelik) üzerine kurulu bir doktrini olan bir bakandır. Çeyrek asır önce Mısır'da eğitilmiş insan sayısı bir milyonu geçmiyordu, ama o tarihte Mısır'ın cehaletten bugün olduğundan daha uzak olduğunu iddia ediyorum. Mısır'da şimdi olduğundan daha fazla gerçek okuyucu vardı. Taha Hüseyin, Al-Akkad, Heikal, Al-Mazini, Al-Rafi'i, Shawqi, Hafez, Mutran ve diğerlerinin yapımlarını düşünce ve belagat ile takip eden tüm sınıflardan okuyucular vardı. Arap matbaası tarafından üretilen modernistlerin ve eskilerin edebiyat ve sanat kitaplarını takip ediyorlar.

⁷ "fi Müatâmar el'azhar el'qanunii - muhimat zâhra jadîdat bi'aism el'malik Faruk", **El-Risala**, Sayı 217, yıl 5, 30 Ağustos 1937, s. 1437.

⁸ Hüseyin Hüsni, "Sanavât mâe el-malik Faruk", **Dar Al-Shorouk**, Kahire, 1968, s. 203-304.

Daha sonra özel konseylerde, kamu konseylerinde ya da gazete ve dergilerde eleştiri ya da konuşmada okudukları her şeyi alırlar”.⁹

El-Akhbar gazetesi 1964 yılının 1029. sayısında “Sanat ve Devrim” başlıklı uzun bir makale yayınlamıştır, İngiliz işgali sırasındaki Mısır kültürü ile 23 Temmuz 1952 devrimine ve Abdül Nasır’ın iktidara gelişine kadar geçen yıllar arasında bir karşılaştırma yapılan makalede yazar şu ifadeleri kullanmıştır: “23 Temmuz devriminden bu yana geçen on iki yılda mucizeler meydana geldi. Tiyatroya gidenlerin sayısında ve sanat gruplarının seyircisinde patlama oldu. Mısır’ın 1952 Temmuz Devrimi’nden önce hiç görmediği yeni sanatların Mısır’a girdiği yer. Tiyatro ve müzik sanatları alanında “deneysel tiyatro” sanatları ile performans ve halk tiyatrosu, müzik ve bale sanatları ortaya çıktı. Önemli eserlerin sayısı her sezon önceki sezonlardan daha fazlaydı.”¹⁰

23 Temmuz devriminden önce yönetmenlik işi de tiyatroya bağlı bir sanat iken, artık sağlam adımlarla ilerlediği için tartışma, eleştiri ve yorum konusu olmuştur. Devrimden önce, tiyatro veya müzik tiyatrosu için beste, dar bir çevreyle sınırlıydı, ancak devrimden sonra önemli eserler sunan yetenekleri barındıracak şekilde genişledi. Sahne arkasında çalışan sanatçıların sayısı azdı ve dekor ve tiyatro kostümlerinin tasarımı devrimden önce yabancıların marifetiydi. Bir ya da iki enstitü piyasaya sanatçı sağladı ve devrimden sonraki statükonun imajı, devrimden önceki imajından farklı oldu. Ayrıca bazı sanatların doğuşunun son on iki yıl ile ilişkilendirildiğini ve hayatın diğer sanatlara dönüşünün bu döneme kadar dayandığını belirtmiştir. 23 Temmuz 1953 devrimi inisiyatif ruhunu uyandırmış, sanat yapısını desteklemiş ve güçlü eli ile yenilenmenin yolunu açmıştır.¹¹

2. Temmuz 1952 Devriminden Sonraki Kültürel Durum

23 Temmuz 1952 devrimi, ilk yıllarından itibaren kültürle ilgili konulara öncelik verdi. 25 Ocak 1956’da, başlangıçta Bakanlar Kurulu’na bağlı bağımsız bir organ şeklinde “Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Yüksek Kurulu”nu¹² kuran bir kanun çıkardı. Konsey, sanat, edebiyat ve sosyal bilimler alanlarında çalışan devlet ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını koordine etmek, bu çalışmaları birbirine bağlamak ve bu alanlarda işçileri özendirme için araçlar tasarlamakla görevlendirilmiştir. Bu edebiyat ve sanat insanların yetişmesinin kolaylaşacağı anlamına geliyordu. Konsey yasası, Eğitim Bakanını bu konseye başkanlık etmekle görevlendirdi ve daha sonra gelişti ve şimdi “Kültür Yüksek Konseyi” olarak adlandırılan Kültür Bakanlığı’nın bir parçası oldu. Devrim hükümeti, görevleri arasında, özellikle sanat alanında, bazı sınırlı kültürel işleri olan

⁹ “Ezmât el-sakafa”, **El-Risala**, Sayı 1021, 26 Ocak 1953, s 13.

¹⁰ “El-fân ve El’sâvra”, **El-Akhbar**, Sayı 1029, Yıl 20, 25 Temmuz 1964, s. 17.

¹¹ “El-masrah el-Mısrii ve el-sakafa el-Arabia”, **El-Adab**, Sayı 4, Yıl 26, 1 Nisan 1978, s. 14.

¹² “İnsha’ el-majlis al’aelaa lileinayat bialfunun veladab”, 4 Sayılı Kanun, 30 Ocak 1956.

“Milli İrşat Bakanlığı”nı kurdu. Bakanlığın rolü başlangıçta devrimin ilkelerini savunmak ve programlarını, sosyal ve politik eğilimleri tanıtmakla sınırlı olsa da, kültüre ilginin önünü açmış, medya ve rehberlik işlevlerine kültürel ve sanatsal bir görev eklemiştir. Bu, Şubat 1958’de “Kültür ve Milli Rehberlik Bakanlığı” olarak adlandırılmasına neden olmuştur.¹³

Kültür Bakanlığı kurulmadan önce Mısır, tiyatro, sinema, edebiyat, heykel, fotoğraf ve diğer alanları içeren bir kültür ve sanat rönesansına tanık oluyordu. O zamanlar Mısır’da, ilki kitaplar alanı, ikincisi eski eserler alanı olmak üzere yalnızca iki alan dışında, eski geleneklere dayanan kendi varlığı ile bağımsız bir kültürel aygıtın bulunmadığından bahsedilebilir. Kitaplarla ilgili olarak 1870 yılında Hidiv İsmail döneminde kurulan Mısır Kitap Evi öne çıkmaktadır. Eski eserlere gelince, Eski Eserler Kurumu 19. yüzyılda kurulmuş ve 18 Haziran 1953’te onu düzenleyen bir kanun çıkarılmıştır. İki kuruma ek olarak, “Milli Eğitim Bakanlığı” ve “Sanat Dairesi” vardı, ancak basit bir şekilde ve daha sonra geliştirildi. Devlet, “Sanat Dairesi”ni kurmuş ve ayrıca bir kültür ve yayın dairesi, bir halk sanatları merkezi, kültür ve aydınlara yönelik bir radyo programı da ihdas etmiştir (ikinci program). Bu şekilde halkın teveccühünü kazanmayı amaçlamıştır. Sanat, edebiyat ve yüksek müzik, bu program çerçevesinde her gece iki saatlik bir yayın süresi işgal etmeye başlamış, daha sonra da bu süre uzatılmıştır. Bu çalışmalarda asıl çabayı gösteren kişi de Sanatçı Dr. Hussein Fevzi idi.¹⁴

23 Temmuz 1952 devrimi sırasında Mısır’daki kültürel yaşam, çelişkili entelektüel ve kültürel akımlar tarafından olumsuz etkilenmişti. Sömürge düzeni bir yandan antik mirası izole ederek ve modern uygarlıktan bağlarını kopararak ulusal ve ulusal değerleri tehlikeli bir silahla vurmaya amaçlamıştı. El-Ezher’i modern eğitimden tecrit etme ve dinî mirası dondurma girişimiyle başlayan süreç, küresel bilimsel ve kültürel gelişimin gerekliliklerinden izole edilmiş sivil eğitimin kurulmasıyla devam etmişti. Böylece Mısır devrimi bu sorun mirasını miras almıştı.¹⁵ Buradan devrim, kültür ve aydın meselesiyle yüzleşmeye başladı ve bu çok karmaşık başlangıçtan, Başkan Cemal Abdül Nasır döneminde kültürel reform yürüyüşü ortaya çıktı.¹⁶

23 Temmuz devrimi sonrası Mısır basınının durumuna gelince, Alfred Farag’ın kaleme aldığı El-Akhbar gazetesi, “Basında Sanat ve Kültür” başlıklı bir haber yayınladı. Habere göre, “El- Majalla” dergisine “El-Thaqafa” ve “El-Risala” dergilerini, şiir, hikâye, tiyatro, Arap kitabı ve halk sanatları eklenmişti.” Makalede detaylı bir şekilde izah edildiği gibi El-Risala, El-Thaqafa, dergi ve tiyatro dergilerinin tümü, tiyatronun eleştirilmesine ve sorunlarının gündeme getirilmesine çok sayıda sayfa ile

¹³ Ahmed Hamruş, **Harif Abdül Nasır**, Madbouly Kütüphanesi, Kahire, 1984, s. 332.

¹⁴ **El-Tali’a**, Sayı 1, Yıl 6, 3 Ocak 1966, s. 7.

¹⁵ Teb Mustafa, “Abdül Nasır ve el’ musakafun”, **El-Tali’a**, Sayı 11, Yıl 6, 1970, s. 25

¹⁶ Celal Amin, **a.g.m.**, s.15.

katkıda bulunuyordu. Sosyalist Birliğin ve diğerlerinin basın kuruluşları, sanat ve kültür gazetelerinin sayfalarına ek olarak “El-katib”, “El-Hilal”, “El-Kawakib” ve “El-Tali’a” ve diğerleri gibi tüm sanat ve konuları ele alan kültür ve sanat dergileri çıkarılmaktaydı. Bakanlığın dergilerine gelince, sanat üretimi ile ilgili konuları ele almak ve her bir sanat dalında üretimi tamamen kapsamak onların doğal alanıydı. Sosyalist Birliğin çıkardığı dergiler ve mecmualarındaki sanatsal ve kültürel sayfalar, sanat politikasındaki araştırmaların farklılığıyla ayırt edilebiliyordu. Makalede ayrıca yazar, Mısır’ın kültür ve sanatın ya edebiyat dergilerinde yer alan edebiyat ya da “Akhbar Al-nücum” başlığı altında düzenli dergilerde yer alan sinema olduğu tarihsel aşamalardan geçtiğini belirtmiştir. “Bugün ise kültürel ve sanatsal rönesansla dolu Mısır, sanat, edebiyat ve düşünce alanında uzmanlaşmış dergilere olan ihtiyacını ortaya koymuştur. Kültür Bakanlığı nihayet “Tiyatro” ve “Halk Sanatları” adlı özel dergiler kurarak bu yeni ihtiyacı kabul etmiştir. Avrupa ve Asya dünyasında okuyucular için bir pencere olmak düşüncesiyle gazetelerini ithaf ederek veya sinema, radyo ve televizyon sanatları, plastik sanatlar, mimari, müzik ve dans, lirik tiyatro, felsefe, tarih, yabancı sanatlar ve edebiyat için özel sanat dergileri kurarak başladığı işi tamamlamak istiyordu”.¹⁷

3. Cemal Abdül Nasır’ın Kültür Politikası

Cemal Abdül Nasır’ın kültür politikasının genel çerçevesinin izahının yapıldığı bir makalede Fathi Radwan, Al-Ghad gazetesinin ilk sayısında Abdel Nasır ve kültürel ideolojisinden bahsetmiştir. “Abdul Nasır ve Kültür” başlıklı bu makalede şunları ifade etmiştir: “Cemal Abdül Nasır’a yaklaştığımda onun klasik müzik bildiğini ve dinlediğini, çok sayıda harika müzik eseri bildiğini, tercüme edilmiş edebî eserler okuduğunu ve onlardan bahsettiğini biliyordum. Nasır ayrıca çeşitli yazı dallarındaki kitaplarda bakanları sık sık tartıştı ve ayrıca önemli kitapların özetini ve bakanlara ve memurlara dağıtımını emretti, bu kitaplar, “Sizin İçin Seçtik” adlı bir diziden oluşuyor ve okuyuculara dağıtılıyor. Bu atmosferde geniş kapsamlı bir politika ve kültür oluşturulabilir.”¹⁸

Yazar ayrıca Abdel Nasır’ın kültür politikasının başarısına ve kültürün tüm alanları üzerindeki etkisine değinerek şunları ifade etmiştir: “Nitekim Milli İrşad Bakanlığı, kültürel kampanyanın liderleri ve planlayıcıları olarak Mısır’ın en büyük yazar ve düşünürlerini bu sürece dahil ettikten sonra büyük başarılar elde etti. Bu yazar ve düşünürler, tiyatro, müzik, halk sanatları, kitap yazıp çevirmek, edebî ve müzik seminerleri düzenlemek, Kahire’nin şehir ve köylerinde ve çeşitli mahallelerinde kütüphaneler kurmak gibi büyük bir kültürel çalışma başlatma hedeflerinin savunucularıydı. Daha çok gençlerden müteşekkil insanlar pek çok alanda

¹⁷ “El-fân ve el-sakafat fi El-sahafa”, **El- Akhbar**, Sayı 1060, Yıl 21, 27 Şubat 1965, s. 13-15.

¹⁸ “Abdül Nasır ve El-sakafa”, **El-Ghad**, Sayı 1, 1 Ocak 1986, s. 20.

çeşitli sanatlarda eğitim ve öğrenim görmek üzere Avrupa, Amerika, Asya ve Japonya'daki uluslararası konferanslara gönderilmiştir. Gazeteler çıkarmanın yanı sıra, bu gazetelere gerek genel gerekse teknik ihtisas alanında çok sayıda yazar ve üniversite öğretim üyesinin de katkıda bulunması sağlanmıştır".¹⁹

3.1. Abdül Nasır Döneminde Kültür Kurumları

Kültüre ilginin 1956 yılında Bakanlar Kurulu'na bağlı bağımsız bir organ olarak Sanat ve Edebiyatı Koruma Yüksek Kurulu'nun kurulmasına ilişkin kararın yayınlanmasıyla başlaması, bu alanlardaki hükümet ve sivil çabaları koordine etmeyi amaçlamaktadır. Sanat ve edebiyat alanındaki bu konsey, Araplar arasında türünün ilk örneğiydi ve bu da birçok Arap ülkesine örneklik teşkil ederek benzer konseylerin oluşumuna yol açtı. Başkan Abdül Nasır, 1952 devriminden önceki dönemden farklı olarak müstakil bir Kültür Bakanlığı'nın kurulması fikriyle kültüre olan özel ilgisini göstermişti. Bu bakanlık ilk defa Kültür ve Ulusal Rehberlik Bakanı adı altında Sarwat Okasha'nın, tarihinde bakanlık görevlerini üstlenen ilk kişi olarak kabul edildiği 1958 hükümetinde ortaya çıkmaya başladı.²⁰

Bu bakanlıktan sonra sinema, tiyatro ve diğer sanat dallarında bir devrim daha oldu. Tiyatro, sinema ve plastik sanatlar alanlarını ve Yüksek Öğretim Kurumu'nu çevreleyen sanatsal bir çekirdek olmak üzere Sinema Bölümü kuruldu. Böylece Sinema Enstitüsü 1959'da kurulmuş oldu. Ayrıca, daha sonra Kültür Sarayları Genel Müdürlüğü'nün kurulmasının çekirdeğini oluşturacak olan Kültür ve Yayın İdaresi ile Halk ve Kitle Sanatları Merkezi kurulmuştur.²¹

Abdül Nasır döneminde, kültürden payını alamamış köylerde, mezralarda ve uzak bölgelerde kültürü yaymak için "kitle kültürü" adı verilen bir kavram ortaya çıktı. Bu çerçevede kırsal popüler alanlarda popüler kültür evleri kurarak kitle kültürünü yaymak ve hizmetlerini Mısır'ın tüm bölgelerine yaymak için projeler geliştirilmeye başlandı. 1969-1970 yılları arasında sinema, tiyatro ve sanat alanında faaliyet için bir plan hazırlandı. Genel kültür alanında, bir dizi kültürel ve edebi şenliklerin düzenlenmesi, tiyatro kompozisyonu dersleri, Arap şiiri ve öyküleri dersleri, saraylarda kulüpler kurulması ve kitle kültürü adına süreli dergi çıkarılması esasına dayalı bir plan geliştirilmeye başlandı.²²

¹⁹ "Abdül Nasır ve El-sakafa", **El-Ghad**, Sayı 1, 1 Ocak 1986, s. 22.

²⁰ Anita Casavantes Bradford, "A Cultural Revolution: New Directions in Cuban History, 1952–2013", **Latin American Research Review**, 2019, Vol.54, s. 253.

²¹ Azmi Alduwayri, "Mustakbâl El-sakafat fi Mısır hu el-fanaan", **El-Majalla El-Jadida**, Sayı 3, 1939, s.15.

²² Dmitry Adib, "El-vahdat fi tâyaar el-fikr ve el-falsafa", **El-Tali'a**, Sayı 1, Yıl 6, 1970, s. 36.

Abdül Nasır dönemi, Mısır kültürel kimliğini ve Mısır sanatını tanımlamada önemli bir rol oynadı. Filistin davasından büyük ölçüde etkilenen Mısır'da, Mısırlı sanatçıların eserleriyle Arap milliyetçiliğinin daha güçlü bir şekilde ifade edilmeye başlandığı da anlaşılıyordu. Bu dönemin ana teması, sadece Filistin davasından sonra değil, sanatın Arap dünyasına yayılması yoluyla Arap birliği idi. Bu dönemde sanat, özellikle 1959'da Mısır'da Sanat Akademisi'nin kurulmasından sonra, Batı etkisinden Arap kültürünün etkisine geçerek tiyatro, sinema, bale ve pek çok sanat alanında birçok Mısırlı sanatçının oluşumuna katkıda bulunmuştur.²³

Mısır kültürü çeşitli yönleriyle Arap yaşamına açıldı, çünkü Arap dünyasının sıcak gündemini mühtevi meseleler, özellikle Cezayir ve Filistin meseleleri, Mısır'da siyasi edebiyat, sinema, tiyatro, şiir ve plastic sanatlarda ve kültür yönlerinde bir temel hâine geldi. Sanat, Arap özlemi ve hırsları, Araplık fikrinin gelişimi ve Arap çevresiyle bağlantının Filistin üzerinden kurulması -özellikle 1965'te silahlı Filistin direnişinin patlak vermesinden sonra- Filistin davası üzerine çok sayıda yazı ve çeşitli yenilikler ortaya çıkmasını kolaylaştırdı.²⁴

Abdül Nasır döneminde, ayrıca Mısır'daki kültür devriminin temel ilkelerini belirleyen Kültür Bakanlığı başkanlığında bir dizi başka kültür kurumu da ortaya çıktı. Mısır'ın kültürel rönesansına katkıda bulunan Kültür Sarayı, Kültür Yüksek Konseyi, tiyatrolar, enstitüler, Dar al-Kutub ve diğer kurumlar gibi kurumlar bu dönemde ortaya çıktı.

3.1.1. Kültür Bakanlığının Kuruluşu²⁵ Cemal Abdül Nasır'ın kültür projesi Ekim 1958'de Kültür ve Ulusal Rehberlik Bakanlığı'nın kurulmasıyla ciddi olarak başladı. Abdül Nasır döneminde ve onun kültürel projesi sırasında bu bakanlık üç aşamadan geçti: Ekim 1958'den Eylül 1962'ye kadar olan ilk aşama ve Eylül 1962'den Eylül 1966'ya kadar olan ikinci aşama ve Eylül 1966'dan Kasım 1970'e kadar olan üçüncü aşama. Kültür Bakanlığı 1958'de Milli Rehberlik Bakanlığı'na bağlı olarak gelişmeye başlamıştı ve daha sonra Enformasyon Bakanlığına bağlanmıştı. Bu, Kültür Bakanlığı'nın başlangıçta kendi misyonunu da taşıyan Sarwat

²³ Reem Lotfi, **El-fân ve El-huiat El-sakafiat**, Manshür Mujtamae el'bahth el'akademii, 2011, s. 4.

²⁴ Ahmed Ebu Matar, "Sawrat Yulfu ve sakafatiha", **El-hizb El-vatanii el-vahdawi el-takadumi**, Sayı 40, 1988, s. 159.

²⁵ **Kültür Bakanlığının**; Ülkenin kültür politikalarının ve kültürle ilgili tüm faaliyetlerin geliştirilmesinden ve uygulanmasından sorumlu ana kurumdur. Başlangıçta, bu bakanlığın organlarının çoğu, başta Eğitim ve Halk Eğitimi Bakanlığı olmak üzere farklı bakanlıklar arasında bölünmüştü. Bakanlığın yapısı (hâlâ isimsiz şekilde) 1952'de Temmuz Devrimi'nin iktidara gelmesinden sonra Milli İrşad Bakanlığı'nın kurulmasına kadar yavaş yavaş şekillenmeye başladı. 1958'de bakanlığın adı "milli rehberlik" ile eşanlamlıydı. 1965 yılında tam bağımsız bir kurum haline geldi. Mounha Al-Batrawi, Nermeen Khafaji, **Mülakhas El-siyasat El-thaqafiat lil'dawlat fi Mısır**, ARCP yayıncılık, 2014, s.13.

Okasha'nın²⁶ sekiz ay önce işleri devralmasından önce kurulmadığı anlamına geliyor. Başlangıçta bakanlığı baştan tesis etme konusu başlı başına zor zor bir işti ve çok fazla sayıda istihdam oluşturmak ve atamalar yapmak gerekiyordu.²⁷

Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır, kültürün gelişmesinin düşüncenin gelişmesine yol açtığına inanarak kültürel projeleri desteklemeye istekliydi, yazıyı ve propagandayı ulusun bilincini ve vicdanını şekillendirmede önemli bir araç olarak gördü. Aynı zamanda Okasha döneminde, bakanlık kültürel çalışmalar için beş yıllık bir plan geliştirdi ve Mısır Müzesi'nin kurulmasını, modern bir opera binasının ve kitaplar için yeni bir kitap evinin kurulması ve modern bir matbaayı içeren yaklaşık yedi milyona sterlinlik bir bütçe belirledi.²⁸

3.1.2. Yüksek Kültür Konseyi 1956 yılında Dr. Taha Hüseyin önderliğindeki aydınlar, devletin üretim ve hizmet için kurduğu iki konsey gibi kültürün bir konseyinin olmasını talep ettiler. Devlet talebe cevap vermiş ve "Sanat ve Edebiyat Sponsorluğu Yüksek Kurulu"nu kuran 1956 tarihli 4 sayılı Kanun'u çıkarmıştır. Kurul, Sanat ve edebiyat alanında çalışan devlet ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını koordine eden Bakanlar Kurulu'na bağlanmıştır. Bu kurulun kuruluş amacı, bu alanlarda çalışanları teşvik edecek araçları tasarlamak, sanat ve edebiyat alanlarında entelektüel üretim düzeyini yükseltmek için çalışmaktır. Buluş yapmak, bu alanlarda çalışanları özendirme ve sanat ve edebiyat alanlarında entelektüel üretim düzeyini yükseltmek için çalışmak, sanat ve edebiyatçı nesiller yetiştirmenin yollarını aramak anlamına geliyordu.²⁹

Aralık 1958'de, Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır tarafından, Eğitim Bakanlığından temsilcileri içermek şartıyla, adı "Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Sponsorluğu Yüksek Kurulu" olan konseyin Kültür ve Rehberlik ve her üniversiteden bir üyeden oluşmak üzere yeniden

²⁶ **Sarwat Okasha**; Filistin savaşına katılan bir silahlı kuvvetler subayı. Devrim Komuta Konseyi üyesi ve Berlin, Paris, Madrid ve Roma'daki Mısır büyükelçiliklerinde askeri ataşe. Sorbonne'dan edebiyat alanında doktorası olan bir bilim adamı, Kültür Bakanı ve Mısır Bilim Derneği üyesi. Mısır'ın ilk Kültür Bakanı ve uluslararası düzeyde sekizincisiydi ve Yüksek Baraj binasından sonra Abu Simbel ve Philae'deki Mısır anıtlarını kurtarmak için bir kahraman olarak kabul ediliyor. Aynı zamanda baş editör, büyükelçi, bakan, National Bank yönetim kurulu başkanı, Yüksek Sanat ve Edebiyat Konseyi başkanı, Royal British Academy üyesi ve bilimsel bilimin kurucusuydu. Mısır'da ve yurtdışında, kültürel ve edebî siteler. Mısır'a modern, parlak yüzünü kazandıran Mısır kültürü ve sanatının aşığıydı. Hamed A. Ead, "Egyptian Culture in a Historical Context: Founder of Contemporary Cultural Renaissance of Egypt, Sarwat Okasha", **Global Scientific Journals**, Cilt 9, Sayı 10, Ekim 2021, s. 1547-1548.

²⁷ Mahir Hasan, "Fî mâşrue Louis Awad El-sakafii fi el'majlis al'aelaa", **El-Bdae**, Sayı 11, 1 Aralık 2001.

²⁸ **El-Waqayie**, Sayı 149, Yıl 1372, 10 Kasım 1952.

²⁹ Louis Awad, "El-tanmiat el-sakafiat fi Mısır munzu aem 1952", **Al-Adab**, Sayı 11, 1 Kasım 1972, s.2.

oluşturulması için yeni bir karar yayınlanmıştır. Kurulun Bakanlar Kurulu'na doğrudan bağlı olması yerine Mayıs 1969'da Kültür Bakanlığı'na bağlı olması yönünde yeni bir karar çıkarılmıştır.³⁰

Kültür Yüksek Kurulu'nun en önemli başarılarından biri, farklı kuşak ve uzmanlık alanlarından eser üreticilerine, yazarlara ve düşünörlere devlet ödülleri verme görevini üstlenmesidir. Devlet tarafından yıllık ödöllerin verileceğine karar verildiğinde, Teşvik, Mükemmellik ve Takdir ve Nil Ödülü gibi adlarla anılan ödöller takdim edilecektir. Bu ödöller edebiyat, sanat ve sosyal bilimler alanlarında verilmekte ve ödöllerde yetkili merciler tarafından her yıl aday gösterilecektir. Kişiler ayrıca teşvik ödülü almak için çalışmalarını sunacaklardır. Kişilerin de Mükemmellik Ödülü'ne başvurma hakları olacaktır. Her yıl Konsey, kazananlar için her ödölün derecesine göre teşekkür belgeleri, mali ödöller ve altın ve gümüş madalya dağıtacaktır. 1958-2017 yılları arasında Konsey, 818 teşvik ödülü, 124 mükemmellik ödülü, 395 Devlet Takdir Ödülü ve 61 Nil Ödülü vermiştir.³¹

3.1.3. Kültür Sarayları Kurumu³² Temmuz 1952 devrimine kadar gelişen ve büyüyerek devam eden Halk Kültürü Vakfı fikri ve devrim hükümetinin kurumsal bir varlık olarak kurmaya başladığı Eğitim Bakanlığı, halk için önemli işler yapmaya devam ediyordu. Bu dönemde Kasım 1952'de Fethi Rıdvan'ın üstlendiği, oyunculuk, sinema ve müzik konularında uzmanlaşmış "Sanat Departmanı" ile "Eski Eserler Dairesi"ni içeren "Millî İrşad Nezareti" kuruldu. Her iki daire de daha önce belirtildiği üzere başlangıçta Maarif Vekaleti'ne bağlıydı ve durum Haziran 1958'de Millî Rehberlik Bakanlığı'nın teşkilatlanma kararının yayınlanmasına kadar bu şekilde devam etti. Halk Kültürü Vakfı, Kitap Evi Mirası ve diğer daire ve bölümlerin yanı sıra Sanatlar Dairesi de buna dahil olmuş, daha sonra Rehberlik Bakanlığı o tarihten Kültür Bakanlığı'nın kuruluşuna kadar dönüşmeye başlamıştır.³³

³⁰ Sarwat Okasha, **Muzakirati fi el'siyasat ve el-sakafa**, Dar Al-Shorouk Yayınları, Kahire, 1988, s. 713.

³¹ "El-Majlis el-sakafi al'aelaa", **El-Waqayie**, Sayı 9, 30 Ocak 1956.

³² **Kültür Sarayları Kurumu**; Kültür sarayları fikri, Ahmed Amin'in Mahmud Fahmy Al-Naqrashi'nin bakanlığı sırasında Eğitim Bakanı'na (Abdel-Raziq Al-Sanhoury) önerdiği 1945 yılına kadar uzanıyor. O zamanlar Mısır'da Kültür Bakanlığı yoktu. Ahmed Amin, Kültürün yaygınlaştırılmasının ancak okuma ve yazma yoluyla olabileceğine inanarak, okullar dışında birçok yerde dinleyerek yayılabileceğine inanarak, Millî Eğitim Bakanlığı'nın çalışmalarının sadece okul içi eğitime odaklandığını gördü. Ahmed Amin, daha sonra adı "Popüler Kültür Vakfı" olarak değiştirilecek bir "Halk Üniversitesi" kurma fikri üzerine Bakan'a bir rapor sundu. Sinemada çalışan işçilerin köylere taşındığı yer, çok sayıda öğretim görevlisiyle birlikte kültürel filmler gösteriyordu. Bu proje halk tarafından çok beğenildi. Katılımcı sayısı birkaç bin farklı yaşa ulaştı ve üniversitedeki çalışmanın el becerileri ve el sanatları öğretme dallarını içerdiğini belirtmekte fayda var. Ahmed Hamuş, **Harif Abdül Nasır**, s. 335.

³³ Ahmed Zakaria Al-Shalaq, **Fî hadrat el-sakafat ve el-musakafin**, Genel Kitap Kurumu, Kahire, 2020.s. 156.

Bu dönemin fikriyatını ve kurumların gelişim seyrini inceleyen Fawzi Shalaby, *Adab Wanaqd* gazetesinin 27. sayısında “Kültür Sarayları” başlıklı bir yazı kaleme almış ve şunları söylemiştir: “Devrim, kültürel saraylar inşa etmek ve büyütmeyle meşgul olmuştur. Altmışlı yıllarda, sadece edebî ve sanatsal toplantılar yoktu, daha çok yazarlar, şairler ve sanatçılar arasındaki derin uyumu ve milletlerinin kader meselelerini vurgulayan önemli bir canlanma da vardı. Dolayısıyla altmışlı yıllarda kültür saraylarının refahının tesadüf olmadığını ve devrimden sonra toplumda kapsamlı bir canlanma ve tam bir değişimin parçası olduğunu görüyoruz.”³⁴

Sarwat Okasha Kültür Bakanlığı’na geldiğinde, kültürü yayma arzusu onu sosyalist ülkelerde uygulanan “kültür sarayları” sistemini benimsemeye sevk etmişti. Bu sarayların başlangıçtaki görevi insanları kulüplere sokmaktı. Tiyatro, film, sergi ve gösterilerden başkentte uygulanan kültür ve sanat etkinliklerini her yönden sunmakta, müzik ve benzeri hizmetleri vermekteydi. Plan, her vilayetin merkezine bir saray yapılması ve bakanlığın köyleri dolaşmak, kültürü kitleler arasında yaymak ve onları şehirdeki kültür ipine bağlamak için kültür konvoyları hazırlamak, cehalet çağlarının kendilerine dayattığı tecrit duvarlarını yıkmak ve kültür saraylarının şehrin kültürünü kırsalın kültürüne bağlayan merkezler olmasını sağlamak şeklinde düşünülmüştü.³⁵

Yörelerde kültür saraylarının kurulması konusundaki yaklaşıma gelince, Kültür Bakanlığı projeyi açıkladıktan sonra halk memnuniyetle karşıladı. Valilikler öne çıkarak kültür saraylarının yapımını hızlandırma isteklerini ve maddi katkı sağlama konusundaki desteklerini ortaya koydular. Proje için kentlerde ortalama 4 bin metrekareden az olmayan gerekli arazi tahsis edildi. 50.000 lirayı bulan sarayın yapım maliyetine katkıda bulunmaya gönüllü olduklarını ifade ettiler.³⁶

Bakanlık, başlangıçta büyük kentlerde on dört kültür sarayı ve şehirlerde on bir kültür merkezi ile başladı. Böylece Mısır kırsalı da düzenlenen etkinliklerle ilk kez kültürün lezzetini tatmaya başladı ve çiftçiler fırsat buldukça tiyatro ve sinema gösterilerini ve sanat sergilerini izlemeye akın etti. Bakanlığın, bu amaçla donatılmış özel tip arabalarda, onları ve sinema makinelerini kırsalın derinliklerine nakletmek için kütüphaneler ve gezici tiyatrolar üretmeye başladığı bir zamanda, bir kanun hükmünde kararname uyarınca çalışanları eğitmek için bir program da yürürlüğe konuldu. Bu dönemde bakan da, Eylül 1962’de, vilayetlerin merkezlerinde

³⁴ “Kusur el-sakafa”, *Adab Wanaqd*, Sayı 27, Yıl 3, 1 Aralık 1986, s.158.

³⁵ Adel Ghoneim, “Cemal Abdül Nasır ve ehâdu”, *Dar Al Maaref*, Kahire, 2012, s. 163.

³⁶ “El-Kusur el-sakafiat ve el’karfanat”, *El-Majalla*, Sayı 50, 1 Şubat 1961.

saraylar inşa edildikten, diğerleri başlatılıncaya ve bazı kültür merkezleri hazırlanıncaya kadar görevinden ayrılmadı.³⁷

Kültür Sarayı, içinde çok sayıda kitap, not ve kayıt bulunan bir halk kütüphanesine sahipti ve okuyucu, okuma odasında okuyabilir veya ihtiyacı olan kitapları ödünç alabilirdi. Kütüphanede ayrıca önemli konuların toplu olarak çalışıldığı ve fikirlerin güçlenmesine olanak sağlayan seminerler düzenleniyordu. Kütüphanenin yanı sıra yerli ve yabancı oyuncu ekiplerinin sergilendiği büyük bir tiyatro kurulacak ve her valilikten amatör ekipler bu tiyatrolarda çalışarak teatral farkındalığı yaygınlaştıracak ve tiyatronun mesajını harika bir şekilde yerine getirecektir. Buralar vatandaşların yeteneklerini ve hobilerini keşfetme fırsatı buldukları ve hatta hobilerini geliştirmek için yeterli imkan ve araçları buldukları yerler olarak görev ifa etmekteydi.³⁸

Kültürel saraylar, sinema ve tiyatro gösterileri için bir salon, entelektüel ve edebi bir forum, bir plastik sanatlar sergisi ve bir müzik dinleme salonu içerecek şekilde tasarlandı. Kültür saraylarının, bölge halklarından birer hikâye, tiyatro, şiir ve müzik yazarları neslinin yetişmesine, aralarında karşılıklı ziyaretlerin ve üyelerini ve topluluklarını etkilemiş ve bu da tiyatro, halk müziği ve popüler edebiyat alanlarında çalışan yeni unsurların ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁹

3.1.4. Milli Kütüphane ve Arşivler⁴⁰

Dr. Okasha bakanlığı üstlendiğinde, Dar al-Kutub için en son tarzda yeni bir bina inşa etme fikri, en iyi ofis hizmetini sağlama ve aynı zamanda entelektüel mirası ve nadir el yazmalarını koruma düşüncesi ortaya çıktı. Nitekim 23 Temmuz 1961'de Nil Kornişü üzerine temeli atılan yeni yapının 1966 yılına kadar yapımını engelleyen bazı idari sorunlar yaşanmıştır. Dr. Okasha tekrar bakanlığa dönünce, 1969'da Bab Al-Khalq binasından yeni binaya binanın bütün müştemilatı, kitaplar ve el yazmaları da aktarılmış oldu.⁴¹

³⁷ "Risalat Kusur el-sakafat li'khidmat el'qism al'riyfi el'mahrum men barakat el-sakafa", **El-Hilal**, Sayı 5, 1 Mayıs 1955, s.76.

³⁸ "Risalat Kusur el-sakafat li'khidmat el'qism al'riyfi el'mahrum men barakat el-sakafa", **El-Hilal**, Sayı 5, 1 Mayıs 1955, s.76.

³⁹ Ahmed Zakaria Al-Shalaq, **Fî hadrat el-sakafat ve el-musakafin**, s. 176.

⁴⁰ **Darü'l-Kütüb**, 1870 yılında Hidiv İsmail döneminde, bilgi nazırı Ali Mübarek'in çabalarıyla "Hıdiv'in Kitaplığı" adı altında kurulmuştur. Salonu çok sayıda okuyucu ve araştırmacıyı ağırlayabilmektedir. Milli Eğitim ve Rüşvet Bakanlığı, devrimin ilk yıllarında, Darü'l-Kütüb'ün kütüphanesinin hizmetini kolaylaştırmak ve halkın evini rahatlatmak için Kahire mahallelerinde 10 şubesinin kurulmasını teklif etti. Eğitim 1958 yılında Kültür ve Millî Rehberlik Bakanlığına devredilmiş ve 1971 yılında Umumi Kitap Makamı kuruluncaya kadar Kültür Bakanının denetiminde kalmış ve onun Yönetim Kurulu Başkanı olmuştur. Ahmed Zakaria Al-Shalaq, **Fî hadrat el-sakafat ve el-musakafin**, s. 160.

⁴¹ Tefvik İskender, "Dar El'tâwsik el'tâarihia", **El-Majalla**, Sayı 21, 1 Eylül 1965, s. 124.

1966'da "Ulusal Tarihi Belgeler Evi"nin Kitap Evi'ne eklendiğini ve 1971'den bağımsız oluncaya kadar Mısır Genel Kitap Teşkilatı'nın bir parçası olarak kaldığı "Kitaplar ve Ulusal Belgeler Evi" hâline geldiğini belirtmekte fayda var. Bu yapı 1993 yılında "Kitaplar ve Milli Belgeler Meclisi Genel Makamı" adını almıştır. 1961'in sonuna kadar devletin bir yayın kurumu olmadığı, dolayısıyla Kasım 1961'de "Mısır Haber, Yayın, Dağıtım ve Basım Genel Otoritesi"nin kurulması için bir cumhuriyet kararnameyi çıkarıldığı bilinmektedir. Amacı, halkın kültürel, sosyal ve siyasi olarak seviyesini yükseltmek, iç ve dış haberlerle kamuoyunu aydınlatmaktır. Burası Mart 1962'de "Mısır Yazım, Tercüme, Basım ve Yayım Genel Kurumu" adını aldı. Daha sonra bu kurum "Mısır Genel Haber, Yayıncılık, Yazarlık ve Basım Kurumu" ile birleştirildi ve 1965 Eylül'ünde adı "Genel Mısır Yazım, Haber ve Yayın Kurumu" oldu.⁴²

3.2. Cemal Abdül Nasır'ın Kültür Politikalarının İlk Dönemi (1958 – 1962)

Bu dönemde Kültür ve Milli Rehberlik Bakanlığına Sarwat Okasha'ya atanmıştı. Okasha, bakanlık görevini üstlendiği ilk günden itibaren Mısır'daki önemli aydınlarla iletişim kurmanın gerekliliğini gördü. Bir dizi görüşmeden sonra, aydınların sorunları ve istekleri, öngördükleri çözümler ve bakanlığın ve onun en önemli daire ve kurumlarının nasıl geliştirilebileceği konusunda önemli veriler elde edildi. Bu nedenle, kültür yayıncılığı ve faaliyetlerini takip eden sanatçılar, yazarlar, aydınlar, kültür ve sanatseverler ve işçilerden oluşan en büyük grup, Mart 1959'da Opera Binası'nda ciddi bir toplantı yapılması çağrısında bulundu. Bu sırada bir hafta boyunca oturumlar ve komitelerde ihtisas toplantıları yapıldı ve bu toplantılar sonucunda çeşitli grupların kültürel vizyonları ve yönelimleri ortaya çıkmış oldu. Okasha, bu süre zarfında bakanlıkta önemli başarılarla imza attı.⁴³

3.2.1. Kitap ve Yayıncılık Alanında Yapılanlar 1957 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Kültür Genel Müdürlüğü döneminde, devrim döneminin ilk kültür projelerinden biri olarak kabul edilen "Bin Kitap" projesi hayata geçirildi. Kültür Bakanlığı daha sonra bu projeleri yeniden gözden geçirmeye karar verdi ve bu proje yeniden farklı tarihsel aşamaları tartışan kitapları içerecek şekilde ortaya çıktı. Bakanlık, tercüme kitapların yanı sıra, özellikle kültürel miras alanında farklı dallarda çok sayıda kitap yayınlayan Arapça Kütüphane Dizisi'ni de yayınladı. Daha sonra Bakanlık, kitabı her düzeyde eğitilmiş okurun hizmetine sunacak bir politika oluşturduktan sonra, 1960 yılında yayın müdürlüğünü bağımsız bir kurum haline getirmeye karar verdi. Yayıncılık planı, devrimin üçüncü projesi

⁴² Yahya İbrahim, *Makhtutat El'Arshif el'watani*, Kahire, 1994, s. 46.

⁴³ *El-Waqayie*, Sayı 149, Yıl 1372, 10 Kasım 1952.

olarak dört tanınmış süreli yayın serisini meydana getirmişti: İnsanlığın Mirası, Kültür Kütüphanesi, Arap Medyası ve Uluslararası Oyunlar.⁴⁴

Bu dizi, halkın yüksek kültürü basitleştirilmiş bir şekilde ve düşük fiyatlarla elde etme hakkı için çağrıda bulunan bir sloganı gündeme getirerek, kültürü popülerleştirme hedefine ulaştırmayı başardı. El-Ahram gazetesinin 1961 tarihli 27226. sayısında “Kültür ve Rehberlik Bakanlığı Havacılık Bilincinin Yayılmasını Kabul Ediyor” başlıklı bir haber yayımlanarak bakanlığın bazı konularda farkındalık yaratmakla meşgul olduğunu okuyucularına duyurdu.⁴⁵

Kültür ve Rehberlik Bakanlığı, kamuoyunda havacılık bilincini yaygınlaştırmayı amaçlayan ilk kitabı yayımladı. Kitap, pilot Bay Al-Maghrebi tarafından yazılan havacılık hikayesi hakkında idi. Kitap 319 sayfadan oluşuyor ve balon fikrinin başlangıcından Süperpersonik çağa kadar uçuşun hikayesini anlatan çok sayıda görsel içeriyordu.

Bu dizinin birçok kitap, miras kitabı, sözlük, ansiklopedi ve sözlük yayınladığını belirtmekte fayda var. Fathi Radwan'ın idaresi sırasında bakanlık, yüksek sanatsal ve edebi üretimi olan araştırma ve makaleleri yayınlamak için iki aylık gazete çıkarmıştı: Ocak 1957'de yayınlanan ve Sarwat Okasha döneminde devam eden “Majalla” gazetesi, ikincisi ise Arapça konuşan Afrika halklarını Arap kültürüne bağlamayı amaçlayan “Journal of Africa Renaissance” idi, ardından doğu ve batı küresel düşünce akımlarını muhtevi “Çağdaş Düşünce” dergisi yayınlandı.⁴⁶

3.2.2. Tiyatro ve Müzik Alanında Yapılanlar Bu alandaki çıkış noktası, teatral yaratıcılık, müzik yapmaya ve şarkı söylemeye olanak sağlamak, grup dansı, bale, opera gibi ifade biçimleri ile şarkı söyleme, müzik ve kukla sanatı gibi sanatların tanıtılması amacıyla “Tiyatro ve Müzik Sanatları Genel Kurumu”nun kurulması olmuştur.⁴⁷ 1958 yılında Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır tarafından Gündüz ve Akşam Oyunculuğu Enstitüsünün adının Yüksek Drama Sanatları Enstitüsü olarak değiştirilmesine ilişkin 1283 sayılı Kararname çıkarılmıştır. Ayrıca bu çerçevede Milli İrşad Bakanlığının teşkilatlanmasına ilişkin 1958 tarihli ve 671 sayılı Cumhuriyet Kararnamesi ile Kültür ve Millî İrşad Bakanlığına ilişkin 1958 tarihli 692 sayılı Cumhuriyet Kararnamesi çıkarılmıştır.⁴⁸

⁴⁴ Sarwat Okasha, **Muzakirati fi el-siyasat ve el-sakafa**, Dar Al-Shorouk Yayınları, Kahire, 1988, s. 22.

⁴⁵ “Wizarat el-sakafat ve el'irşad takbal naeşer el-wacy”, **El-Ahram**, Sayı 27226, Yıl 87, 27 Haziran 1961 Salı, s. 5.

⁴⁶ Ahmed Zakaria Al-Shalaq, **Fi hadrat el-sakafat ve el-musakafin**, s. 11.

⁴⁷ İmad Ebu Gazi, “Ruaa hawl wakie ve müstakbal el'sinaeat el'iibdaeiati fi Mısır”, **Qitae El-Sinaeat El'iibdaeiati fi Mısır: El-nash'at - El-hadir - Afaq El-Mustaqbal**, El Meclis-i Sakafi el Britany, Kahire, 2020, s. 19.

⁴⁸ Al-Jaridat Al-Rasmiyat, **Karar raîys El-Cumhuriat el'earabiat el'mutahidat rakm 1283 lisanat 1958**, 32 sayılı, 16 Ekim 1958.

Bu dönemde toplu şarkı söyleme “Coral” unsurları da ortaya çıktı. Sabah öğrenciler için çok düşük fiyatlarla haftalık konserler düzenlendi ve akşamları halka “orkestra” konserleri sunuldu. “Senfonik” konsere gidenlerin sayısı 1959’da 6 bin kişiden 1961’de ikiye katlandı. Orkestra ayrıca müzik kompozisyonunu teşvik etme eğilimindeydi ve 1958’de Sarwat Okasha’nın rehberliğinde orkestrayı çalan Ebu Bekir Khairat’ın da aralarında bulunduğu beş çağdaş Mısırlı besteci sunumlar yaptı. Törene Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır da katıldı ve devlet başkanı ilk kez bir senfoni konserine katıldı ve törenin bitiminden sonra Ebu Bekir Khairat’a Liyakat Nişanı verildi.⁴⁹

Bu aşamada bakanlık ayrıca tiyatro severlerin yeni opera okulları ile tanışmalarının önünü açmaya çalıştı. Bu nedenle İtalyan ekibinin yanı sıra Alman ve Yugoslav müzik grupları da ağırlandı ve bakanlık modern çalgı aletlerinin sağlamak için de elinden geleni yapıyordu. Kahire orkestrası’nın belki de bu aşamadaki en belirgin faaliyetlerinden biri de halka açılmasıdır. Opera binasında gösteri yapmak yerine Qasr El Nil sinemasına aktarılmış, daha sonra orkestra Mısır dışında konserler vermek için dışarı çıkmıştır ve bu çerçevede Beyrut’a gitmiştir.⁵⁰

3.2.3. Sinema Alanında Yapılanlar⁵¹ Sinema alanında devlet, film endüstrisindeki işçilere finansal kolaylıklar sağladı, sinema üretimi için kredi sağladı, stüdyoları kredilerle finanse etti ve Mısır filmlerinin ülke içinde ve dışında gösterilmesini teşvik etti. Bu hedeflere ulaşmak için Egypt Company for Acting and Cinema aracılığıyla bazı ciddi sorunları ele alan sınırlı sayıda kurgusal ve tarihi film üretilmiştir. Ayrıca Mısır toplumunun değerlerini ifade eden ve Mısırlıları ülkelerini ve kültürel miraslarını tanıtan bir dizi belgesel film yapılmıştır. Bu filmlerden en önemlisi (Güneşin Pınarları)

⁴⁹ Seyit İsmail, **Masrah el’earayis fi mısır**, Ulusal Çocuk Kültürü Merkezi, Kahire, 2020, s. 103.

⁵⁰ İmad Ebu Gazi, “Ruua hawl wakie ve müstakbal el’sinaeat el’iibdaecat fi Mısır”, **Qıtae El-Sinaeat El’iibdaecat fi Mısır: El-nash’at - El-hadir - Afaq El-Mustaqbal**, s. 19.

⁵¹ Sinema alanı Ocak 1963’te Mısır’da şekillendi ve Mısır sinemasının en büyük yönetmenlerinden Salah Abu Seif’in gözetiminde başladı. Abu Seif, Naguib Mahfouz’un “Yeni Kahire” adlı romanına dayanan Kahire 30 filmi üzerinde çalışmaya başladı. 1964 yılı sonundan itibaren Sinema Kurumu Planlama Dairesi Başkanlığı tarafından Vakıf Yönetim Kurulu’na sunulan bir projede temsil edilen tam bir planlama hazırlanmış ve onaylanmıştır. Bu proje biri entelektüel temel olmak üzere iki temele dayanmakta ve toplumun içinde bulunduğu aşamada devletin entelektüel ihtiyaçlarını yani sinemanın sunması gereken filmin ne olduğunu araştırmaktadır. Seyirci böylece sinema sektörü devletin denetiminde mi oluyor? Diğer “maddi” temele gelince, proje aktörlerin, yönetmenlerin, fotoğrafçıların ve yazarların insan enerji yeteneklerini ve para ve bütçelerden gelen maddi enerjiyi incelemekle ilgiliydi. Projeyi uygulama sorumluluğu, Saad Eddin Wahba başkanlığındaki Arap Film Yapım Şirketi ve Gamal El-Leithi başkanlığındaki Kahire Sinema Şirketi olmak üzere iki kamu sektörü şirketi arasında paylaşıldı. Üretim çıktısı 1965’te 40 filmdi. Wahidi Alniqashi, “Hesabat 1965 ve afak 1966”, el-sakafa ve el-fân, **Al-Tali’a**, Sayı. 1. yıl. 2, 1966, s. 91.

filmidir. Bu filmin başrol oyuncusu John Finney'di ve filmin amacı Mısır'da turizmi teşvik etmektir.⁵²

El-Ahram gazetesinin 1961 tarihli 27231 numaralı sayısında “Sinema ve tiyatro hizmetleri, kırsala nasıl ulaştırılacağına dair bir çalışma” başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Kültür Bakanı Sarwat Okasha -özellikle kırsal kesimde bu hizmetlerin halka nasıl ulaştırılacağını araştırmak için- Yugoslavya'ya sinema, tiyatro, edebiyat, eleştiri, kütüphane, sanat ve sosyal hizmet adamlarından oluşan bir heyet göndermeye karar verdi. Misyonun görevi üç ay sürdü. Bu süre zarfında Belgrad ve Zagreb ziyaret edilecek ve ardından Yugoslav kırsalı dolaşarak kültür sarayları sistemi incelenecek ve Mısır ortamına uygun olanlar Mısır'daki Mısır kültür saraylarında uygulamak için not edilecekti.⁵³

Ayrıca bakanlık, Mısır Stüdyosu'nu da bünyesine katarak, geliştirmek ve verimliliğini artırmak için yarım milyon liralık bir meblağ ayırdı, bunun yanı sıra ses, fotoğraf ve film baskısı için modern ekipmanlar sağladı. Bakanlık, oyunculuk, sinema ve müzik alanında çalışanlara destek olmak için Oyunculuk, Sinema ve Müzik Meslekleri Sendikası'nı kurdu. İlk kez 1959, 1960 ve 1961 yıllarında bakanlık, sinema sanatının dallarını teşvik etmek için mali ödüller dağıtmış, ardından yapımcıları güçlü eserler sunmaya teşvik etmek için en iyi filmlerin kopyalarını satın alma ilkesini eklemiştir.⁵⁴

3.2.4. Eski Eserler Alanında Yapılanlar Eski Eserler Dairesi 1958 yılında Milli Eğitim Bakanlığında Kültür Bakanlığına taşındı. Bakanlık eski eserlerle özel olarak ilgileniyordu ve bu konuda iki aşamalı bir çalışma planı hazırladı. Birincisi eski eserlerin restorasyonu ve bilimsel tescili, ikincisi ise önceki yabancı arkeolojik kazıları teşvik etmek ve kazı işlerini geliştirmek. Bakanlığın ören yerleri ve müzelere verdiği özenin yanı sıra Giza Piramitleri, Salaheddin Kalesi ve Karnak Tapınağı'ndaki Ses ve Işık Projesi gibi kültürel bir etkinlik de gerçekleştirdi. Proje, Mısır antik eserlerine dikkat çeken tarihi metin, müzik ve sanatsal performansı birleştirecek şekilde uygulandı. Piramitlerde ve Sfenks'teki ses ve ışık gösterisi 13 Nisan 1960'ta açıldı ve açılışa Cemal Abdül Nasır katıldı ve Cemal Abdül Nasır 23 Temmuz 1962'de Salaheddin Kalesi'ndeki ses ve ışık gösterisinin de açılışını yaptı⁵⁵.

⁵² Louis, Awad, “Müstakbal el-sakafat fi mısır”, El-maerifa gazetesi, Sayı. 186, 1 Ağustos 1977, s. 17.

⁵³ “Dirasat ean hıdmat el-sinema ve el-masrah ve kayfiat wesulihâ ‘ilâ el‘manatik el‘riyfiya” **El-Ahram**, , Sayı 37231, yıl 87, 13 Kasım 1961, s. 5.

⁵⁴ Louis, Awad, “El‘tanmiat El-sakafiat fi Mısır munzü aem 1952”, **Al-Adab**, Sayı. 11, 1 Kasım 1972, s.2.

⁵⁵ **El-Câmeiat El-mısriât el‘amât lil‘kitabî**, Mawsueat Mısır el‘hadisa, Kültür Bakanlığı, 1996, s. 118.

Bakanlığın ses ve ışık projesindeki başarısı, arkeolojik alanlarda sanat senlikleri düzenlemek için tiyatrolar kurulmasını düşündürdü ve fikir ilk kez 1961 yılının Ağustos ayında ünlü piramitlerin bulunduğu piramitlerin çevresinde uygulanmaya başlandı. İngiliz grup “Old Vic” sahnede dört konser verdi. Şarkıcı Ummügülsüm de “Al Atlal” şarkısını seslendirdi ve 1962’de Philae Tapınağı’nın kurtarılmasına katkıda bulundu. Bu bağlamda İskenderiye’deki Roma Tiyatrosu da bölgede klasik oyunların sergilenmesi için araştırma yapan Polonya heyetinin yardımıyla hazırlanmış, ayrıca El-Ghourî Ajansı’nı kullanarak çok popüler olan oyunları ve folkloru sunmuştur.⁵⁶

Nihayet bakanlık, 1959’da UNESCO ile işbirliği içinde Nubia anıtlarını kurtarmak için geniş bir uluslararası kampanya başlattı. Birleşik Arap Cumhuriyeti hükümeti, Nubia anıtlarını koruma ve koruma sorununu çözmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Hükümet, UNESCO’ya başvurarak Yüksek Barajın inşaat aşamaları için belirtilen süre içinde Nubia mirasını kurtarmak için teknik, bilimsel ve maddi yardım talebinde bulundu. Talep UNESCO tarafından memnuniyetle karşılandı ve Ekim 1959’da UNESCO Genel Direktörü tarafından çağrılan bir dizi uluslararası uzman, uluslararası bir eylem planı hazırlamak için Kahire’de bir araya geldi. Açılış oturumunda, Birleşik Arap Cumhuriyeti hükümeti büyük önem taşıyan bir açıklama yaptı. Nubia anıtlarının yerlerinde kazı, tescil ve kurtarılma veya tehdit altındaki alan dışına taşınması konusunda destek alma istekleri dile getirildi.⁵⁷

El-Ahram gazetesi, “Okasha bugün UNESCO konferansına katılmak için seyahat ediyor” başlıklı haberinde şu ifadeleri kullandı: “Dr. Sarwat Okasha, Abu Simbel’i yükseltmek için projenin finansman sürecini tartışmak üzere UNESCO tarafından 6 Kasım - 12 Aralık tarihleri arasında düzenlenecek on ikinci konferansın toplantılarında Birleşik Arap Cumhuriyeti heyetine başkanlık etmek üzere bu akşam Paris’e gitti. Arap heyetinde Eski Eserler Genel Müdürü Mohamed Anwar Shoukry ve Nuba Ofisi Başkanı Bay Shehata Adam, Yüksek Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Abdel Fattah İsmail yer alıyor”.⁵⁸

3.3. Cemal Abdül Nasır’ın Kültür Politikalarının İkinci Dönemi (1962 – 1966)

Bu aşamada Kültür Bakanlığının Bilgi ve Turizm Bakanlığı ile birleşmesi kültüre ilginin azalmasına neden olmuştur. İlk başta Abdülkadir Hatem Eylül

⁵⁶ “El-masrah El-mısriü”, **El-Aqlam**, Sayı 6, Yıl 15, 1 Haziran 1980, sayfa 158.

⁵⁷ “El’Esâr El’nuwbiat fi mütâmar El-UNESCO (kalimat el’doktur Sarwat Okashat fi el’mütâmar)”, **El-Majalla**, Sayı 49, Yıl 5, 1 Ocak 1961, s. 18; Hanefî Mahlevî, **Seyidatan Mısriytan, ‘Ümu Kâlsüm ve Jihan**, Arap Gençlik Yayınevi, s. 155.

⁵⁸ “Okasha ysfafir el’yawm li’hudur mütâmar El-UNESCO”, **El-Ahram**, Sayı 37616, Yıl 88, 30 Ekim 1962, s. 4.

1966'da bakanlığı devraldı, ardından Süleyman Hazin Ekim 1965'ten Eylül 1966'ya kadar bakanlık yaptı. El-Ahram gazetesi 1962 yılında 37616. sayısında "Sanat ve Bilim Kurulu, Rehberlik Bakanlığı'na bağlıdır" başlıklı haberinde "Sanat, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Yüksek Kurulu'nun Kültür ve Milli Rehberlik Bakanlığı'na bağlanması ve bu kurulun başkanlığına Dr. Muhammed Abdülkadir Hatem'in getirilmesi kararlaştırıldığı" belirtmiştir.⁵⁹ Bu dönemde bir kültürel durgunluk yaşandı ve özellikle yeni opera projesi ve müzeler başta olmak üzere kültürel projeler bir önceki bakanlığın kendilerine bütçe ayırmaması nedeniyle geriledi ve bütçe başta medya olmak üzere başka amaçlara hizmet edecek şekilde kaydırıldı.⁶⁰

Yayıncılık ve kitaplar konusunda ise ulusal yayınevini sloganı "altı saatte bir yeni kitap" sloganını yükseltmekti. Sanat ve Edebiyat Yüksek Kurulu'nun bir raporunda, bu politikanın uğradığı kayıpların yanı sıra Mısırlı yazarların itibarının da zedelenmesine yol açtığı belirtildi. Raporda ayrıca, kitap stokunun Eylül 1961'de 9 milyonu aştığı belirtildi. Raporda bunun yayıncılık sisteminde planlama eksikliği üzerinde duruldu.⁶¹

Sarwat Okasha anılarında, Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın Eylül 1962'de Kültür Bakanlığı'na döndükten sonra kendisine kültürel projelerinin sabote edilmesinden dolayı duyduğu öfkeyi dile getirmiştir. Sinema alanında ise Sinema Destekleme Kurumu bu aşamada iptal edilerek yerine 6 şirketin geçmesiyle maddi kayıplar ve borçlar artmaya başlamıştır. Şirketlerin zararları bir milyon beş yüz kırka, krediler iki milyona ulaşmıştı. Bunlara ek olarak filmlerin seviyesinin düşmesinden dolayı sinema sayısının azalması ve sinema yaygınlığının 360'tan 255'e düşmesi kaçınılmaz hâle gelmişti.⁶²

Tiyatro ile ilgili olarak yeni yönetim, tiyatro ve müzik kurumunun yayın kuruluşuna entegrasyonunu ve her birinin çalışma ve misyonlarının farklı doğasına rağmen bütçesinin buna dahil edilmesini uygun görmüş, bu da medya boyutunun baskın olmasına yol açmıştır. Böylece kültürel yönü ve tiyatronun kültürel mesajının büyük bölümü bir eğlence medya mesajına dönüşmeye başlamıştır. Bu dönem, özellikle 1963 ve 1966 yılları arasında, çok azı kaliteli olan çok sayıda tiyatronun gösterimi ile karakterize edilmiştir. Performanslar kültürel felsefeden yoksundu ve daha çok eğlence ağırlıklıydı. Yazar Louis Awad, 1964-1965 tiyatro sezonunu eleştirerek şu ifadelerle yer vermiştir: "Yargı eleştirmenler ve izleyiciler tarafından verildiği için 1964 ve 1965 tiyatro sezonu sona ermek üzereydi ve bu sezon

⁵⁹ "Tatabae hayat el'adab ve el-ülum wizarat El'iirshad", **El-Ahram**, Sayı 37616, Yıl 88, 30 Ekim 1962, s. 4.

⁶⁰ Abdülkadir Hatem, "El'nazariat el'kamiat ve el'naweiat fi el-sakafa", **El-Risala**, Sayı 1023, 22 Ağustos 1963, s. 3.

⁶¹ Hamit Said, "El'fân el'mısraa al'muâser", **El-Majalla**, Sayı 96, 1 Aralık 1964, s. 68.

⁶² Sami Hashaba, "El-masrah el'mısrii (al'azmat ve el'ianhiar)", **İbdaa**, Sayı 7, 1 Temmuz 1985, s. 116.

başarısız oldu, Seyirci de tepkisini ortaya koymuş ve tiyatro gösterisini terk ederek olumsuz yaklaşımını göstermiştir”. Esasen bu durum da Mısır’daki tiyatronun o dönemdeki durumunu açıkça ortaya koyması bakımından dikkate değer bir durumu göstermektedir.⁶³

3.4. Cemal Abdül Nasır’ın Kültür Politikalarının Üçüncü Dönemi (1966-1970)

Bu dönemde Sarwat Okasha bakanlığa dönmüştür. Eylül 1966 ile Kasım 1970 arasında onun göreve başlamasıyla bakanlık yeniden medya ve turizmden kurtulup Kültür Bakanlığı haline dönüşmeye başlamıştır. Okasha göreve başladığında, kültür ve sanat alanlarında aydınları ve işçileri bir araya getiren kültürel çalışmanın hedefleri hakkında dört açık diyalog konferansı düzenlenmesi çağrısında bulundu. Bu diyalogların sonuçları, bakanlıklarda çalışan işçiler ve aydınlar tarafından yönlendirilmek amacıyla 1967’de “Sinema, Tiyatro, Kitap ve Plastik Sanatlar Konferansları” adlı kapsamlı bir kitapta basıldı ve yayınlandı. Bu süre zarfında, Bakanlık aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi başarı elde etti:

3.4.1 Kitap ve Yayıncılık Alanında Yapılanlar 1966 yılının sonunda, Bakanlık ilk kez tüm yayın şirketlerini tek bir basım ve yayın şirketi olan “Arap Kitap Evi” ve bir dağıtım şirketi ve bir yazarlık ve yayın kurumu ile birleştirdi. Suhair Al-Qalamawi bu kurumun başkanlığını üstlendi ve kurumun asıl görevi Arap kitabının planlanması, yenilenmesi ve takibiydi. Bu yapı, yayın planına başlamadan önce Arap kitabı alanındaki kültürel gerçekliği bilmek istiyordu. Planı hazırlamaya başlamadan önce uzmanların önceki tüm yayınlar ve Arapça’ya çevrilmiş tüm önemli uluslararası kitaplar için kapsamlı bir rehber geliştirilmeye çalışıldı.⁶⁴

İlk kez, bakanlığın planı gençlere ve çocuklara odaklanma eğilimindeydi, bu nedenle gençlere “aqra” vakfı ile İngiliz “Longman” Vakfı arasındaki anlaşmaya göre “aqra” grubu da dahil olmak üzere bir dizi yayınladı. Vakıf aynı zamanda İbn Rüşd, İbn Sina ve Al-Farabi gibi Müslüman filozofların mirasını toplayarak eserlerinin tamamını yayınlamakla ilgilendi ve aynı zamanda modern Yunan edebiyatı, Amerika, Asya ve Afrika’nın bir antolojisini yayınladı. Ayrıca farklı dönemlerde medeniyet, düşünce ve sanatın gelişimi hakkında makaleler hâlinde yayınlanan “İnsan Düşüncesinin Başyapıtları” koleksiyonunu da yayınladı.⁶⁵

Bakanlık ayrıca çocuklara yönelik özel faaliyetler yürütüyordu. Onlara teknolojik gelişmeyi gösteren bir ansiklopedi sağlamak için çalıştı, ayrıca

⁶³ Celal Al-Sharqawi, “Mükadimat li’dirasat el’cumhur fi el-masrah el-mısrii”, **El-Beyan**, Sayı. 268, 1 Temmuz 1988, s. 83.

⁶⁴ Ahmed Ebu Zeid, **Hwıat El-sakafa el-arabiati**, Kahire, 2004, s. 14.

⁶⁵ Hamed A. Ead, “Egyptian Culture in a Historical Context: Founder of Contemporary Cultural Renaissance of Egypt, Sarwat Okasha”, **Global Scientific Journals**, Cilt 9, Sayı 10, Ekim 2021, s. 1549.

çocukların milli duygularını güçlendirmek için kitaplar yayınladı ve Arap şampiyonaları hakkında bir dizi kitap yayınladı. Bakanlık, “çocuk kültürü konusunda uzmanlaşmış uluslararası bir kurum” olan İtalyan Capitol House ile iş birliği içinde, hayvan ve kuş bilimleri alanında resimli bilim hikayeleri anlatan bir dizi kitap yayınladı ve çocuklar için tercüme etti ve çok düşük fiyatlara sattı. Bakanlık ayrıca, çocuk kültürünün çeşitli alanlarını denetlemek üzere ilk kez Kültür Bakanlığı’na bağlı bir ofis kurdu.⁶⁶

Okuma ve kitap alanlarında belki de ortaya çıkan en önemli şey, Bakanlığın üniversitelere ve bilim kuruluşlarına fırsat sağlamak amacıyla ilk kez Ocak 1969’da düzenlediği “Uluslararası Kitap Fuarı”nı kurmasıdır. Uygun fiyatlarla sunulan ürünler için 27 ülke ve 400’den fazla kurum bu fuara katıldı. Fuarın süresi olan 10 gün boyunca yaklaşık 70.000 ziyaretçi fuarı ziyaret etti. Kültür Bakanlığı çalışanlarının kitaplara erişimini kolaylaştırmak amacıyla Bakanlık tarafından bir “Kitap Kulübü” kurulmuştur. Öğrenciler bu kulübe her yıl 25 kuruş ile katkıda bulunarak her kitaptan indirimli olarak yararlanmaktadır.⁶⁷

3.4.2. Tiyatro ve Müzik Alanında Yapılanlar Bu dönemde Kültür Bakanlığı, devlet tiyatrolarını belirli bir kalıba sokmaya çalışmadan serbest rekabet ortamında eserler üretilmesini teşvik etmiştir. Bakanlık tiyatro ve müzikle özel olarak ilgilenen tiyatro meraklısı da oldukça fazlalaşmaya başlamıştı. Seyirciye saf insan mizahı ve kalabalık bir oyun grubu sunuluyordu. Müzikle ilgili olarak, müzik dinlemeye ayrılmış Seyyid Derviş Salonu’na bakanlık yeniden özel ilgi göstermiş, 1961 yılında yapımını tamamlanan bu salonu daha iyi hale getirmeye çalışmıştır. Sarwat Okasha’nın bakanlıktan yokluğunda ihmal edilen salonun onarımı tamamlanmış, daha çok seyirciyi ağırlayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Maestro “Charles Monish” başkanlığındaki yabancı grupların da konuk edildiği salonda 1968 yılında Bakanlık tarafından kurulan Arap Müziği Topluluğu da müzik ziyafetleri vermiştir.⁶⁸

Bu dönemde Kültür Bakanlığı müzik alanında uzmanlar yetiştirilmesi için yurtdışına heyetler göndermiş, döndükten sonra ekiplerin liderliğini bu uzmanlar yapmaya başlamış ve orkestra liderleri artık Mısırlı olmaya başlamıştır. Opera alanında bakanlık, Avrupa’nın en başarılı operası olan “Dans eden Yıllar” operasını sunmuş, “Bir Sanatçının Hayatı” adı altında Mısır’da seslendirilmiş ve seyirciler tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. 1967’den itibaren opera topluluğu, aralarında Ferdi’nin “La Traviata”, Puccini’nin “Bohemian” ve “Madame Butterfly” adlı eserlerinin de bulunduğu pek çok dünya müziğini sunmuş ve bu eserleri yönetmek üzere İtalya ve Avusturya’dan yönetmenler davet edilmiştir. Bale alanında 1959

⁶⁶ Fatkiutis, **Cemal Abdül Nasır ve Jiluh**, (terc. Sayed Zahran), Beyrut, 1992, s. 32.

⁶⁷ “Mâired el-kitaab ve huriyat el-katib”, **El-Hilal**, Sayı 12, 1 Aralık 1996, s 6: Ahmed Zakaria Al-Shalaq, **a. g. m.**, s.14.

⁶⁸ Amin Howeiidi, **Mae Abdül Nasır**, Dar al’üstakbal el’arabii li’naşh, Beyrut, 1991, s. 36.

yılında kurulan Bale Enstitüsü mezunlarından 1967 yılında bu sanat için bir ekip oluşturulmuştur. “Bahçe Saray Çeşmesi” bale gösterisi ilk performanslardan biri olmuştur ve Okasha'nın gösteriye katılması için Başkan Cemal Abdül Nasır'ı davet etmesi ve cumhurbaşkanının en iyi beş dansçıya Liyakat Nişanı vermesiyle bu konuda önemli bir başarı elde edilmiştir.⁶⁹

3.5. Abdül Nasır Döneminde Basın

Temmuz 1952 devriminden bu yana gazetecilere ve basına bazı kısıtlamalar getirilerek, muhalif gazeteler kapatılmış, yeni gazeteler kurularak, gazetelere sansür uygulanmış ve basın baskıya maruz kalmıştır. Basının bu dönemdeki vaziyeti şu şekilde görünmektedir:

3.5.1. Muhalefet Gazetelerinin Kaldırılması 1952 Temmuz Devrimi, eski gazetelere şüpheyle bakmış, onları gayri meşru bir miras olarak görmüş ve kamuoyunu yönlendirme araçlarının bir kısmını onlardan uzak tutmanın tehlikeli olduğunu düşünmüştür. Bu nedenle, 1965 yılında Kültür Bakanlığı gazetelerinin bazılarının, El-Risala, El-thaqafa El-kisa ve El-shier gazeteler gibi süreli yayınlar durdurulmuştur. Bir aydın dergisini kapatmak her ne kadar toplum içinde bir tür felaket olarak görülse de, hükümetin bu dergilerin çıkmasını engelleyen kararı, kitlelere sunulan kültürün düzeyine ve türüne meraklı aydın ve kültür çevrelerinde memnuniyetle karşılandığı söylenebilir. Zira El-Resala ve El-Thaqafa gazetelerinin, diğer gazetelerde yazılan her şey üzerinde neredeyse gerici bir kontrol dayatacak kadar, inanç ve miras adı altında bir tür entelektüel istikrarsızlık oluşturduğu iddia olunmaktadır. Ayrıca birçok çalışanın haksız yere yazarlara ve eleştirmenlere eşlik etmesine fırsat verildiği belirtilmektedir.⁷⁰

18 Ocak 1953'te Al-Sabah, Al-Fida', Al-Nazir, Al-Wajib ve Sawt Al-Taalib dahil olmak üzere çok sayıda muhalif sol gazete, aşırılıkçı komünist yayınlar oldukları gerekçesiyle yayın hayatına ara vermek zorunda kaldı. En önemlileri Al-Balagh, Al-Siyasa, Sawt Al-Shaeb ve Alraay Al-Huru olan yaklaşık 42 eski partizan gazetesine de el kondu. Son sayısı Süveyş krizinden sonra 4 Mayıs 1954'te yayınlan Al-Masry gazetesine ek olarak 1956'da, Al-Hizb Alwatanı ve Misr Al-Fatah gazeteleri ve Al-Jibde Lorion de Ligpt “Bint El-Nil” gibi bazı gazeteler de dahil olmak üzere, çoğu profesyonel gazeteler veya eski siyasi faaliyete sahip diğer gazetelere el konuldu ve pek çoğunun da faaliyetleri askıya alındı.⁷¹

⁶⁹ Fethi Rıdvan, “72 Şahir mae Abdül Nasır”, **Kitab el-huriya**, Sayı 2, Kahire, 1986, s. 148.

⁷⁰ Ahmed Bahaedin Shaban, **Abdül Nasır el'musakaf**, Rusya Haber Yayınevi, Kahire, 2018, s. 72.

⁷¹ Mustafa Abdülğani, **Abdül Nasır ve el'musakafun**, Kahire, 1993, s. 25.

3.5.2. Yeni Gazeteler Kurma Devrim hükümeti, basın kitlelere rehberlik etmedeki öneminin ve hükümetin vizyonunu ve politikasını iletme yeteneğinin çok iyi farkında olduğu için kendi basın araçlarına sahip olmaya çalışmıştır. Bu nedenle ilk sayısı Aralık 1952’de çıkan El-Cumhuriya gazetesi ve ilk sayısı Nisan ayında çıkan aylık El-Risala El-Jadida dergisi gibi hükümete bağlı yeni gazeteler kuruldu. Yine 1954 yılında, ilk sayısı Kasım 1952’de yayınlanan haftalık El-Tahrir dergisine ek olarak 1956’da hükümet, Benna El-Watan, El-shaeb e El-Masa adlı üç gazete çıkardı.⁷²

3.5.3. Gazetelere Sansür Gazetelerin sansürü Temmuz devriminin ilk günlerinde başladı. Bazı gazeteler, gazetelere sansür uygulayan askeri sansürden 25 Temmuz’da 1 No’lu Emir yayınlanana kadar iki gün içinde yayınlanamadılar. 1956 yılının Haziran ayında yapılan 1956 Anayasası’nın çıkarılması ve olağanüstü hal yasaasının sona ermesinden sonra ancak gazete sansürü ve kontrolü azaldı, ardından aynı yılın Ekim ayı sonlarında gazetelerin sansürü geri döndü. Bazı dönemlerde sansürün kaldırıldığı duyurulsa da kalıcı olarak kaldırılamadı.⁷³

Altmışlı yıllarda Enformasyon Bakanlığı’nda bir basın ofisi olduğu için sansür daha farklı bir hâl almış ve bu daire her gece talimatlarını gazete yönetimine göndermiştir. Onaylandıktan sonra ise yeni hiçbir haber ve yorum eklenemeyecek hâlde ofisin çizdiği sınırlar içinde yayınlanmıştır. Bu arada Abdül Nasır’ın “ana manşetleri” empoze ettiğini ve bazen ertesi gün gazeteleri arayarak yayınlananlarla ilgili görüşünü dile getirdiğini de belirtmekte fayda var. Eylül 1961’de Suriye’nin ayrılmasından sonra Rose Al-Youssef’in genel yayın yönetmeni İhsan Abdel Quddous’un çalışmalarını izlemek üzere Fathi’nin atanmasında olduğu gibi, basın ofisine ek olarak, bazı gazeteciler birbirlerini izlemekle görevlendirildiği de biliniyordu.⁷⁴

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Sonuç

23 Temmuz Devrimi’nin Mısır’da yaşamın her alanında bir dönüm noktasını temsil ettiği ve kültür devriminden sonra hükümetlerin kültürel gelişimi ve ilgisinin topluma ve yönelimlerine yansıdığı söylenebilir. Belki de devrimin

⁷² Elizabeth Amina Al-Saeed Schneider, “Wajjh muşriq fi el’sahafat el’ misria”, **El-Hilal**, Sayı 7, 1 Temmuz 1980, s. 21.

⁷³ Fathi Ganem, “Harb bayn Abdül Nasır ve el’musakafun”, **Dar Akhbar Al-Youm**, Kahire, 1995, s.24.

⁷⁴ Mustafa Abdülgani, **Abdül Nasır ve el’musakafun**, Kahire, 1993, s. 25

Mısır toplumunda kültürel yönlere olan yoğun ilgisinin en büyük kanıtı, devrimden sonra yeni bir vizyon ortaya koymak ve devrimin kültürü yaymak için aradığı hedeflere ulaşmak için Mısır tarihinde ilk Kültür Bakanlığının ortaya çıkması olmuştur.

23 Temmuz devriminin kültürel anlamda belki de en belirgin icraatları arasında Mısır'ın her yerinde kültür saraylarının kurulması, Bin Kitap Projesi, televizyonun kurulması ve "herkes için kültür" kavramı için sağlam bir temel atması sayılabilir. Bu dönemde kültürel yapısı ve medyasıyla Mısır, kültürel ürünlerin her vatandaşa ulaşmasını amaçlayan kültürel yaygınlaşma fikrinin uygulamalarına tanık olmuştur. Abdül Nasır'ın kültüre olan ilgisinin belki de en belirgin göstergesi, kültür kurumlarının düzenlenmesi amacıyla bir dizi kanunu çıkarmasıdır. Ayrıca bazı yeni kurumların kurulması için bir bütçe ve yer tahsisi konusu da onun kültüre ilgisini göstermesi bakımından önemlidir. Ancak bu dönemin en önemli olumsuz yanı, 1952 devriminden önceki döneme göre basına daha fazla kısıtlamaların uygulanması olmuştur.

Yine de bu dönemde Mısır'ın tiyatro, müzik ve sinemadaki edebi ve sanat dalları ile kültürel bir rönesansa tanık olduğu söylenebilir. Folklor ilk kez dikkatle ele alınmış ve her ilde değil, daha çok her köy ve şehirde bir ulusal topluluk kurulmuştur ve tüm bu gruplar halk sanatları, bale ve müzikle tüm dünyayı dolaşmıştır. Bu parlak "rönesans", Milli Rehberlik Bakanlığının kurulmasından sonra müstakil bir kültür bakanlığının kurulmasıyla taçlandırılmıştır. İki bakanlık önemli bir düşünce, yaratıcılık, sanat ve kültür kaynağı olarak değerlendirilmiş ve bu rönesansın dalgaları tüm Arap dünyasına yayılmıştır.

Esasen basın hürriyeti konusunda sorunlar olsa da bu dönemde kültürel anlamda önemli değişimlerin yaşandığı anlaşılmaktadır. Devrimlerin olduğu ya da henüz sıcaklığının devam ettiği dönemlerde muhalif düşüncelere geniş hürriyetlerin verilmediği dünya tarihindeki örneklerle defalarca görülmüştür. Yeni yönetimlerin temel kaygıları genel itibariyle rejimin değerlerinin yerleşmesi için gerekli önlemleri almak olmuştur. Doğal olarak bir süreliğine muhalif yapılara, düşüncelere ve basına sınırlama getirmek, tercih edilen politikaların başında yer almıştır. Bununla birlikte yeni basın yayın organları kurmak da benzer amaçları muhtevi bir uygulamanın devamı olarak değerlendirilebilir. Benzer uygulamalar Mısır'da da yaşanırken çıkarılan kararnameler, oluşturulan kurumlar, yeni vizyonel yaklaşımlar ve yeni uygulamalarla daha önce örneği pek olmayan önemli kültürel değişimlere kapılar aralanmıştır. Bir nevi "rönesans" olarak da görülen bütün bu uygulamalar tüm Arap dünyasına örneklik teşkil etmesi bakımından da özel bir yere sahiptir.

Kaynakça

Kitaplar ve Makaleler

- Abdülgani, M. (1993). *Abdül Nasır ve el'müsakafun*. Dar al-Shorouq.
- Al-Batrawi, M., & M. Khafaji, N. (2014). *Mülakhas El-siyasat El-thaqafiat lil'dawlat fi Mısır*, ARCP yayıncılık.
- Al-Shalaq, A. Z. (2020). *Fî hadrat El-sakafat ve el'musakafin*. Genel Kitap Kurumu.
- Amin, C. (2019). *Mâza Hadath lil-sakafa fi Mısır*. Al Karma Yayıncılık.
- Bradford, A. C. (2019). A cultural revolution: New directions in Cuban History, 1952-2013. *Latin American Research Review*, 54.
- Ebu Gazi, İ. (2020). Ruaa hawl wakie ve müstakbal el'sinaeat el'ibdaeiati fi Mısır, *Qitae El-Sinaeat El'ibdaeiati fi Mısır: El-nash'at - El-hadir - Afaq El-Mustaqbal*, El Meclis-i Sakafi el Britany.
- Ebu Matar, A. (1988). Sawrat Yulü ve sakafatiha. *El-hizb El-vatani el-vahdawi el-takadumî*, 40.
- Ebu Zeid, A. (2004). *Hwiat El-sakafa el-arabiati*. Kültür Sarayları Genel Otoritesi.
- Fatkiutis, B. J. (1992). *Abdül Nasır ve Jiluh* (S. Zahran, Çev.). Al-Tadamon.
- Ganem, F. (1995). *Harb bayn Abdül Nasır ve el'müsakafun*. Dar Akhbar Al-Youm.
- Ghoneim, A. (2012). *Cemal Abdül Nasır ve ehâdu*. Dar Al Maaref.
- Hamruş, A. (1984). *Harif Abdül Nasır*. Madbouly Kütüphanesi.
- Howeidi, A. (1991). *Mae Abdül Nasır*. Arab Future Yayınevi.
- Hüseyin, T. (1938). *Mustakbal El-sakafa fi Mısır*. Dar Al Maaref.
- Hüsnü, H. (1968). *Sanavât mâe el-malik Faruk*. Dar Al-Shorouk.
- İbrahim, Y. (1994). *Makhtutat El'Arshif el'watani*.
- İsmail, S. (2020). *Masrah el'earayis fi mısır*. Ulusal Çocuk Kültürü Merkezi.
- Lotfi, R. (2011). *El-fân ve El-huiat El-sakafiat*. Manshür Mujtamae el'bahth el'akadimii.
- Mahlevi, H. (t.y.). *Seyidatan Mısriyatan, Ümu Kâlsüm ve Jihan*. Arap Gençlik Yayınevi.
- Mısır Genel Kitap Kurumu (1996). *Modern Mısır Ansiklopedisi*. Kültür Bakanlığı.

Okasha, S. (1988). *Muzakîrati fî el-siyasat ve el-sakafa*. Dar Al-Shorouk Yayınları.

Shaban, A. B. (2018). *Abdül Nasır el'musakaf*. Rusya Haber Yayınevi.

Sürelî Yayınlar

“Abdül Nasır ve El-sakafa”, *El-Ghad*, Sayı 1, 1 Ocak 1986.

“Dirasat ean hîdmat el-sinema ve el-masrah ve kayfiat wesuliha 'ilâ el'manatik el'riyfiya”, *El-Ahram*, Sayı 37231, yıl 87, 13 Kasım 1961.

“El'Esâr El'nuwbiat fî mütâmar El-UNESCO (kalimat el'doktur Sarwat Okashat fî el'mütâmar)”, *El-Majalla*, Sayı 49, Yıl 5, 1 Ocak 1961.

“El-fân ve El'sâvra”, *El-Akhbar*, Sayı 1029, Yıl 20, 25 Temmuz 1964.

“El-fân ve el-sakafat fî El-sahafa”, *El-Akhbar*, Sayı 1060, Yıl 21, 27 Şubat 1965.

“El-Kusur el-sakafiat ve el'karfanat”, *El-Majalla*, Sayı 50, 1 Şubat 1961.

“El-Majlis el-sakafi al'aelaa”, *El-Waqayie*, Sayı 9, 30 Ocak 1956.

“El-masrah el-Mısrii ve el-sakafa el-Arabia”, *El-Adab*, Sayı 4, Yıl 26, 1 Nisan 1978.

“El-masrah El-Mısriü”, *El-Aqlam*, Sayı 6, Yıl 15, 1 Haziran 1980.

“El-Sahafa El-Mısriyye”, *El-Risala*, Sayı 881, Yıl 18, 22 Mayıs 1950.

“Ezmât el-sakafa”, *El-Risala*, Sayı 1021, 26 Ocak 1953.

“fî Müatâmar el'azhar el'qanunii - muhimat zâhra jadidat bi'aism el'malik Faruk”, *El-Risala*, Sayı 217, yıl 5, 30 Ağustos 1937, s. 1437

“Kusur el-sakafa”, *Adab Wanaqd*, Sayı 27, Yıl 3, 1 Aralık 1986.

“Mâired el-kitaab ve huriyat el-katib”, *El-Hilal*, Sayı 12, 1 Aralık 1996.

“Okasha ysafir el'yawm li'hudur mütâmar El-UNESCO”, *El-Ahram*, Sayı 37616, Yıl 88, 30 Ekim 1962.

“Risalat Kusur el-sakafat li'khidmat el'qism al'riyfi el'mahrum men barakat el-sakafa”, *El-Hilal*, Sayı 5, 1 Mayıs 1955.

“Wizarat el-sakafat ve el'iirşad takbal naeşer el-waey”, *El-Ahram*, Sayı 27226, Yıl 87, 27 Haziran 1961.

Adib, D. “El-vahdat fî tâyaar el-fikr ve el-falsafa”, *El-Tali`a*, Sayı 1, Yıl 6, 1970.

Al Husrî, S. “Mustakbal El-sakafa fî Mısır”, *El-Risala*, Sayı. 316, 1939.

Alduwayri, A. “Mustakbâl El-sakafat fî Mısır hu el-fanaan”, *El-Majalla El-Jadida*, Sayı 3, 1939.

- Al-Jaridat Al-Rasmiat. *Karar raîys El-Cumhuriat el'earabiat el'mutahidat rakm 1283 sanat 1958*, 32 sayılı, 16 Ekim 1958 tarihli.
- Alniqashi, W. "Hisabat 1965 ve tawaküeat 1966 fi el-sakafa ve el-fân", *El-Tali'a*, Sayı 1, Yıl 2, Ocak 1966.
- Alniqashi, W. "Hesabat 1965 ve afak 1966", el-sakafa ve el-fân, *El-Tali'a*, Sayı. 1. yıl. 2, 1966.
- Al-Sharqawi, C. "Mükadimat li'dirasat el'cumhur fi el-masrah el-Mısrii", *El-Beyan*, sayı. 268, 1 Temmuz 1988.
- Awad, L. "Müstakbal el-sakafat fi Mısır", *El-Maerifa*, Sayı. 186, 1 Ağustos 1977.
- Awad, L. "El-Tanmiat el-sakafiat fi Mısır munzu aem 1952", *El-Adab*, No. 11, 1 Kasım 1972.
- Awad, L. "El'tanmiat El-sakafiat fi Mısır munzü aem 1952", *El-Adab*, Sayı. 11, 1 Kasım 1972.
- El-Tali'a, Sayı 1, Yıl 6, 3 Ocak 1966.
- El-Waqayie, Sayı 149, Yıl 1372, 10 Kasım 1952.
- Hamed A. E., "Egyptian Culture in a Historical Context: Founder of Contemporary Cultural Renaissance of Egypt, Sarwat Okasha", *Global Scientific Journals*, Cilt 9, Sayı 10, Ekim 2021
- Hasan, M. "Fî mâşhru Louis Awad El-sakafii fi el'majlis al'aelaa", *El-Bdae*, Sayı 11, 1 Aralık 2001.
- Hashaba, S. "El-masrah el'Mısriü (al'azmat ve el'ianhiar)", *İbdaa*, Sayı 7, 1 Temmuz 1985.
- Hatem, A. "El'nazariat el'kamiat ve el'naweiät fi el-sakafa", *El-Risala*, Sayı 1023, 22 Ağustos 1963.
- İnsha' el-majlis al'aelaa lil'funun veladab ve aleulum alaijtimâeia. 4 Sayılı Kanun, 30 Ocak 1956.
- İskender, T. "Dar El'tâwsik el'tâarikhia", *El-Majalla*, Sayı 21, 1 Eylül 1965.
- Mustafa, T. "Abdül Nasır ve el'musakafun", *El-Tali'a*, Sayı 11, Yıl 6, 1970.
- Rıdvan, F. "72 Şahir mae Abdül Nasır", *Kitab el-Huriya*, Sayı 2, Kahire, 1986.
- Said, H. "El'fân el'Mısraa al'muâser", *El-Majalla*, Sayı. 96, 1 Aralık 1964.
- Schneiter, E. "Amina Al-Saeed, Wajjh muşriq fi el'sahafat el-Misria", *El-Hilal*, Sayı 7, 1 Temmuz 1980.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazarlar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Yazarların Katkı Oranları

Makale bölümlerine yazarlar eşit olarak katkıda bulunmuşlardır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale hakkında yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansman

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ISSN: 2147-8465

e-ISSN: 2791-9773

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
KARATEKİN EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

KAREFAD

Kolektif Öğretmen Yeterliği ile İlgili Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

Behiye Dağdeviren Ertaş¹
Yozgat Bozok Üniversitesi

Öz

Bu çalışmada, kolektif öğretmen yeterliği konusundaki akademik literatür, bibliyometrik analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Gerçekleştirilen analizlerde, yazarların, ülkelerin, kurumların ve metinlerin bilimsel üretkenlikleri ve etkileşimleri değerlendirilmiştir. Çalışmada, özellikle ortak yazar analizi, atıf analizleri ve bibliyografik eşleşme analizleri gibi yöntemler kullanılarak bilimsel iş birliği ağları ortaya konulmuştur. Bulgular, belirli yazarların ve kurumların akademik ağlarda merkezî bir konuma sahip olduğunu, ancak atıf sayısının her zaman bu merkezîyetle örtüşmediğini göstermiştir. Norveç, ABD ve Kanada en fazla atıf alan ülkeler arasında yer alırken, Türkiye de uluslararası iş birliği açısından önemli bir rol oynamaktadır. Kurumlar arasında ise Norveç Üniversitesi, Ohio State ve Michigan Üniversitesi en etkili kurumlar olarak öne çıkmıştır. Bu analizler, kolektif öğretmen yeterliğinin, öğretmenler arasındaki iş birliğinin, destekleyici ilişkilerin ve ortak hedeflerin, eğitim ortamlarının etkinliğine ve öğrenci başarısına nasıl katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Çalışma, bu kavramın eğitim sistemlerindeki önemi ve etkisi hakkında derinlemesine bir anlayış sunmakta ve gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, öğretmen yeterliklerini artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve öğretmen iş birliğinin güçlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kolektif öğretmen yeterliği, bibliyometrik analiz, voswiever

¹Dr. Öğr. Üyesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Yozgat/Türkiye, E-posta: behiyeertas5884@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2431-1914>

MAKALE TÜRÜ	Başvuru Tarihi	Kabul Tarihi
Araştırma Makalesi	10.08.2024	06.10.2024

doi: 10.57115/karefad.1531211

Atıf: Dağdeviren Ertaş, B. (2024). Kolektif öğretmen yeterliği ile ilgili yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 233-254. <https://doi.org/10.57115/karefad.1531211>

Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir.

A Bibliometric Analysis of Research on Collective Teacher Efficacy

Behiye Dağdeviren Ertaş¹
Yozgat Bozok University

Abstract

In this study, academic literature on collective teacher efficacy was examined using bibliometric analysis methods. In the analyses carried out, the scientific productivity and interactions of authors, countries, institutions and texts were evaluated. The study revealed scientific collaboration networks using co-author analysis, citation analysis, and bibliographic match analysis. The findings showed that specific authors and institutions have a central position in academic networks, but the number of citations only sometimes coincides with this centrality. While Norway, the USA, and Canada have the highest number of citations, Turkey also plays a vital role in international collaboration. Among the institutions, Norwegian University, Ohio State, and University of Michigan stand out as the most influential institutions. These analyses highlight how collective teacher efficacy, collaboration among teachers, supportive relationships, and shared goals contribute to the effectiveness of educational environments and student achievement. The study provides an in-depth understanding of the importance and impact of this concept in educational systems and provides a valuable basis for future research. In this regard, it was concluded that strategies to increase teacher competencies should be developed, education policies should be revised, and international cooperation should be strengthened.

Keywords: Collective teacher efficacy, bibliometric analysis, voswiever

¹Asst. Prof., Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Yozgat/Türkiye, E-mail: behiyeertas5884@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2431-1914>

ARTICLE TYPE	Received Date	Accepted Date
Research Article	08.10.2024	10.06.2024

Giriş

Kolektif öğretmen yeterliği, okul çıktıları üzerindeki olumlu etkilerinden dolayı özellikle eğitim çalışmalarında sıklıkla araştırılmaya başlanmıştır (Eckert vd., 2023; Koçak ve Özdemir, 2019; Moolenaar vd., 2012; Yada ve Savolainen, 2023). Literatürde kolektif öğretmen yeterliğinin yüksek algılandığı okullardaki öğretmenlerin tükenmişlik sendromuna yakalanma ihtimallerinin daha düşük olduğuna dair bulgular mevcuttur (Ware ve Kitsantas, 2007). Ayrıca araştırmalar kolektif öğretmen yeterliği yüksek olan okullarda öğrenci başarısının daha yüksek olduğuna dair bulgular sunmaktadır (Klassen et al., 2008; Tschannen-Moran ve Barr, 2004). Dahası kolektif yeterlik, öğretmenlerin iş doyumuna da katkıda bulunur (Caprara et al., 2003) ve iş streslerini azaltır (Donohoo, 2018).

Kolektif öğretmen yeterliğinin yüksek olduğu okullarda, öğretmenler arasında güçlü bir birlikte hareket etme duygusu gelişir ve bu durum, okulun belirlenen vizyonunun tüm öğretmenler tarafından benimsenmesini ve paylaşılmasını sağlar. Sorunların çözümünde geniş bir bakış açısıyla hareket eden öğretmenler, sorunları daha iyi analiz eder ve çözüm üretmede daha etkili olur (Goddard, 2001). Öğrenci öğrenmesini ve öğretmenlerin meslekî gelişimini teşvik eden ortamlar yaratılır, öğretmenler birbirlerinin tecrübelerinden faydalanarak sürekli kendilerini yenileme ihtiyacı hissederler (Tschannen-Moran ve Barr, 2004). Ayrıca, güncel olayları takip eden ve bu doğrultuda hareket eden öğretmenler, başarıya ulaşmak için farkındalık oluşturur. Bireyselliğin yerini kolektif birliktelik alır ve bu sayede okullar, öğrenmeyi sağlayarak değişimlere ayak uydurabilir (Turhan ve Yaraş, 2014). Öğretmenlerin kolektif yeterliği, okulların gerçekçi hedefler koyması, düzenli ve ciddi bir ortam oluşturması ve akademik başarı beklemesi algılarından etkilenmektedir (Goddard vd, 2004). Bu bağlamda kolektif öğretmen yeterliği, öğretmenler arasındaki etkileşimin öğrenci başarısını nasıl etkilediğini açıklayabilecek bir mekanizma olabilir (Moolenaar vd., 2012).

Türkiye’de kolektif öğretmen yeterliğinin hem örgütsel hem de bireysel sonuçlarına ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Örgütsel düzeyde yapılmış olan araştırmalarda, kolektif öğretmen yeterliğinin okulun etkililiğini artırmada önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir (Çevrik ve Koçak, 2022; Uğurlu ve Beycioğlu, 2018; Yüner ve Özdemir, 2020). Ayrıca kolektif öğretmen yeterliği, okul kültürünün oluşumu ve gelişimiyle doğrudan ilişkilidir, bu bağlamda okulun genel işleyişini ve atmosferini olumlu etkilemektedir (Özdemir vd. 2018). Kolektif öğretmen yeterliklerinin bireysel çıktıları üzerine yapılan araştırmalar, bu yeterliklerin öğretmenlerin işten ayrılma niyetini azaltabildiğini (Demir, 2019a), iş doyumunu artırabildiğini (Demir, 2019b; Koçak ve Polatcan, 2023) ortaya koymaktadır.

Kolektif öğretmen yeterliklerinin analizi üzerine Türkiye bağlamında yapılmış araştırmalar mevcuttur (Çağdaş ve Önder, 2019). Ancak bu konunun uluslararası düzeyde analiz edildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kolektif öğretmen yeterliliği, hem Türkiye'de hem de dünya genelinde henüz yeterince ele alınmamış olsa da yakın geçmişte araştırma konusu olarak önem kazanmaya başlamıştır. Bu konuda gerçekleştirilmiş olan bibliyometrik analizler hem akademik hem de uygulama düzeyinde önemli sonuçlar ortaya koyabilir. Bu çalışmada, bibliyometrik analiz yönteminden faydalanılarak Web of Science veri tabanında kolektif öğretmen yeterliliği konusuyla ilgili yayınlar incelenmiştir. Bu inceleme, konunun zaman içindeki gelişimini ve literatürdeki yerini anlamak amacıyla yapılmıştır.

Kolektif Öğretmen Yeterliliği

Kolektif öğretmen yeterliliği, bir grup öğretmenin, ortak bir amaca ulaşmak için birlikte çalışarak öğrencilerin öğrenme sonuçlarını olumlu yönde etkileme kapasitelerine olan inançlarını ifade etmektedir. Bu kavram, Bandura'nın (1997) sosyal bilişsel teorisi ve öz yeterlik kavramı temel alınarak geliştirilmiştir. Bandura, öz yeterliliği bireylerin belirli bir görevi yerine getirme yeteneklerine olan inançları olarak tanımlamışken, kolektif yeterlik bu inançların grup düzeyinde bir araya gelmesiyle oluşur ve grup üyelerinin birlikte hareket etmeleriyle ortaya çıkar.

Bandura (1993, 1997) bireysel öğretmen yeterliliği ve kolektif yeterlik kavramlarını birbirinden ayırmış ve öğretmenlerin bir arada çalışarak daha büyük etkiler yaratabileceğini savunmuştur. Bandura'nın çalışmalarının ardından, Goddard ve diğerleri (2000), kolektif öğretmen yeterliliği kavramını detaylandırmış ve okuldaki öğretmen gruplarının öğrencilerin öğrenmelerini nasıl etkilediğini incelemiştir. Tschannen Moran ve Barr (2004) ise öğretmen yeterliliği üzerine yaptıkları çalışmalarda, bireysel ve kolektif yeterliliğin öğretmenlerin öğretim stratejileri, sınıf yönetimi ve öğrenci motivasyonu üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Kolektif öğretmen yeterliliği, okulda öğretmenlerin paylaştığı inançları etkiler ve öğretmen davranışlarını şekillendirir. Bu nedenle, kolektif öğretmen yeterliliğinin güçlendirilmesi, öğrenci başarısının artırılmasında ve etkili okulların oluşumunda önemli bir rol oynar.

Goddard ve diğerleri (2000), kolektif öğretmen yeterliliğinin öğretmenlerin birlikte çalışarak öğrenci başarısını artırma kapasiteleri üzerine olan inançları ile okul iklimi ve öğretmen motivasyonu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kolektif öğretmen yeterliliğinin yüksek olduğu okullarda, öğrenci başarısının da genellikle yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ninković ve Knežević-Florić'e (2018) göre, öğretmenler ait oldukları topluluklardan etkilenirler ve bu etki, okulun kolektif kapasitesine ilişkin vizyonlarını da etkiler. Ayrıca kolektif öğretmen yeterliliği daha yüksek düzeyde olan

okullarda öğretmenler, duygusal ve davranışsal problemlerini çözmek için alternatif yöntemler geliştirir (Lim ve Eo, 2014).

Ross ve Gray (2006), kolektif öğretmen yeterliğine sahip okulların aileler ile iletişim kurma yeterliklerinin ve öğrencilerin öğrenme süreçlerine katılımlarının yüksek olduğunu belirlemiştir. Kolektif öğretmen yeterliği yüksek olan okullarda aileleri okul süreçlerine dahil etme kolaylaşmakta ve öğrenci başarısının artacağına yönelik inanç güçlü olmaktadır. Yüksek kolektif öğretmen yeterliği olan okullarda öğretmenler, sosyo-ekonomik geçmişlerine bakılmaksızın tüm öğrencilerin öğrenebilir olduğuna dair bir inanca sahiptir (Schechter ve Tschannen-Moran, 2006). Kolektif öğretmen yeterliğinin düşük olduğu okullarda, düşük başarı gösteren öğrencilerin, öğretmenlerin kendilerini "gözden çıkardığını" algıladığı bulgulanmıştır. Bu olumsuz algı, öğrencilerin akademik motivasyonlarını zayıflatmakta ve başarısızlıklarını pekiştirmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin düşük başarı algıları, başarısızlıklarını sürdüren bir kısır döngüye dönüşmektedir (Raudenbush vd., 1992).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, kolektif öğretmen yeterliği konusundaki mevcut akademik literatürü bibliyometrik analiz yöntemleriyle inceleyerek, bu alandaki bilimsel üretkenlik ve etkileşimlerin kapsamlı bir profilini çıkarmaktır. Çalışma yazarlar, ülkeler, kurumlar ve metinler arasındaki bilimsel iş birliği ağlarını ortaya koyarak, kolektif öğretmen yeterliği alanındaki akademik çalışmaların nasıl bir yapıya sahip olduğunu ve hangi aktörlerin bu alanda merkezî bir rol oynadığını belirlemeyi hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, analizlerde ortak yazar analizi, atıf analizleri ve bibliyografik eşleşme analizleri gibi yöntemler kullanılarak, bilimsel etkinliklerin farklı düzeylerdeki etkileri ve dağılımı incelenmiştir. Kolektif öğretmen yeterliği, eğitimde kaliteyi artırmak ve öğrenci başarısını desteklemek için kritik bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın önemi, bu alanda yapılan araştırmaların bilimsel iş birliği ve bilgi paylaşım ağlarının detaylı bir şekilde analiz edilerek, öğretmen yeterliğinin geliştirilmesine yönelik stratejik yaklaşımların belirlenmesine katkı sağlamasında yatmaktadır. Ayrıca, çalışmanın bulguları, uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi ve eğitim politikalarının revize edilmesi gibi faydalar sağlayacaktır. Bu nedenle, bu çalışma, hem akademik literatürün daha iyi anlaşılmasına hem de eğitim politikalarının ve uygulamalarının iyileştirilmesine yönelik önemli içgörüler sunacaktır.

Araştırma Problemi

WEB of Science'da bulunan kolektif öğretmen yeterliği konusundaki akademik çalışmaların mevcut durumları nasıldır?

Alt Problemler:

1. Kolektif öğretmen yeterliği üzerine yapılan akademik çalışmaların ve çalışmalara yapılan atıfların yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Kolektif öğretmen yeterliği konusunda hangi yazarlar en fazla yayın üretmişlerdir? Bu yazarların bağlantıları nasıldır?
3. Kolektif öğretmen yeterliği konusunda hangi ülkeler en fazla bilimsel üretkenliğe sahiptir ve bu ülkeler arasındaki iş birliği düzeyi ne durumdadır?
4. Kolektif öğretmen yeterliği alanında en etkili kurumlar hangileridir ve bu kurumlar arasındaki atıf ve iş birliği ağları nasıl şekillenmiştir?
5. Kolektif öğretmen yeterliği literatüründe en fazla atıf alan metinler hangileridir ve bu metinlerin diğer çalışmalarla bibliyografik eşleşme düzeyi nasıldır?

Yöntem

Bu çalışma, eğitim yönetimi alanında kritik bir kavram olan kolektif öğretmen yeterliği kavramının nasıl geliştiğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda, İngilizce literatürdeki makalelerin bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Web of Science’da “Collective teacher efficacy” anahtar kelimesi kullanılarak yapılan bu analiz, kavramla ilgili İngilizcedeki çalışmaların çeşitliliğini, yoğunluğunu ve zaman içindeki gelişimini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Tablo1

Veriler Hakkında Temel Bilgiler

Tür	Kriter
Veritabanı	Web of Science
Anahtar Kelime	Collective teacher efficacy
Zaman Aralığı	2000-2024
Kaynaklar	Dergi makalesi, kitap bölümü, bildiri, erken görünüm çalışma, derleme makale
Doküman Türü	Makale
Dil	İngilizce
Arama tarihi	29.07.2024

29.07.2024 tarihinde "kolektif öğretmen yeterliği" anahtar kelimesiyle Web of Science’da başlık bazında yapılan aramada 60 sonuç elde edilmiştir. Bu sonuçlar, 2000 yılından 2024 yılına kadar olan yayınları kapsamaktadır. Verilerden elde edilen yayınlar 56 dergi makalesi, iki kitap bölümü, iki bildiri, altı erken görünüm çalışma ve iki derleme makale olarak

belirlenmiştir. Çalışmaların büyük kısmı eğitim araştırmaları (47), yönetim (4), eğitim psikolojisi (4), özel eğitim (2) ve diğer (1) alanlara aittir.

Veriler ve Veri Analizi

Literatürde bibliyometrik analiz yapmak için pek çok araç bulunmasına rağmen, bu çalışmada kullanım kolaylığı ve etkinliği nedeniyle VOSviewer programı tercih edilmiştir. Literatürdeki gelişmeleri, ilişkileri ve yeni kavramları anlamak isteyen araştırmacılara büyük kolaylık sağlayan bu araç, veri setlerini derinlemesine incelemek için görselleştirme, haritalama ve çok boyutlu analiz seçenekleri sunar. Çalışmada, veri kaynağı olarak Web of Science veri tabanı kullanılmıştır. Web of Science, sosyal bilimler, doğa bilimleri, mühendislik ve tıp gibi çeşitli akademik alanlarda hakemli dergi makalelerine, konferans bildirilerine ve diğer akademik çalışmalara erişim sağlayan akademik bir veri tabanıdır. Bu çeşitlilik araştırmacıların daha geniş ve daha derinlemesine veriler elde etmesini sağlamaktadır. Web of Science'ın en büyük avantajlarından biri, atıf analizi yapabilme özelliğidir. Araştırmacılar bu özelliği kullanarak belirli bir çalışmanın veya yazarın ne sıklıkla atıf aldığı ve hangi çalışmalara atıfta bulunduğunu takip edebilmektedir. Web of Science literatür incelemelerini geliştirmek için özellikle yararlı bir araç olarak diğer veri tabanlarından ayrılmaktadır. Web of Science, yalnızca yüksek etki faktörlü, hakemli akademik dergileri indekslemesiyle tanınmaktadır. Bu, kullanıcıların güvenilir ve kaliteli kaynaklara erişebilmesini sağlamakta ve bu durum akademik araştırma için kritik bir önem taşımaktadır. Web of Science veri tabanı, araştırmacılara akademik makalelerin atıf zincirini izleyebilme ve belirli bir alanın araştırma eğilimlerini takip edebilme imkânı sunmakta ve araştırmacıların güncel ve güvenilir bilgilere erişmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla bu durum, araştırmacıların zamanında ve güvenilir bilgiler elde etmesine yardımcı olmaktadır. Scopus da geniş bir veri tabanına sahiptir ve atıf analizleri sunar, ancak Web of Science genellikle daha eski makalelere erişim sunma konusunda Scopus'tan daha avantajlıdır. Diğer bir veri tabanı olan Google Scholar geniş çaplı bir veri seçeneğini ücretsiz olarak sunmaktadır ancak referans yönetimi ve atıf analizleri Web of Science kadar gelişmiş seçenekler içermemektedir. Tıbbi ve biyomedikal alanlarda uzmanlaşmış olan PubMed veri tabanı sosyal bilimler ve eğitim bilimleri alanına hitap etmemektedir. Bu gerekçeler doğrultusunda ve saygın içeriği, sağlam atıf analizi özellikleri ve akademik alanlarda geniş uygulanabilirliği nedeniyle Web of Science veri tabanı bu araştırmanın veri kaynağı olarak tercih edilmiştir. Bu nitelikler, özellikle literatür incelemeleri yapmak ve akademik yayınları izlemek için önemli avantajlar sağlamaktadır.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Karar

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun

tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

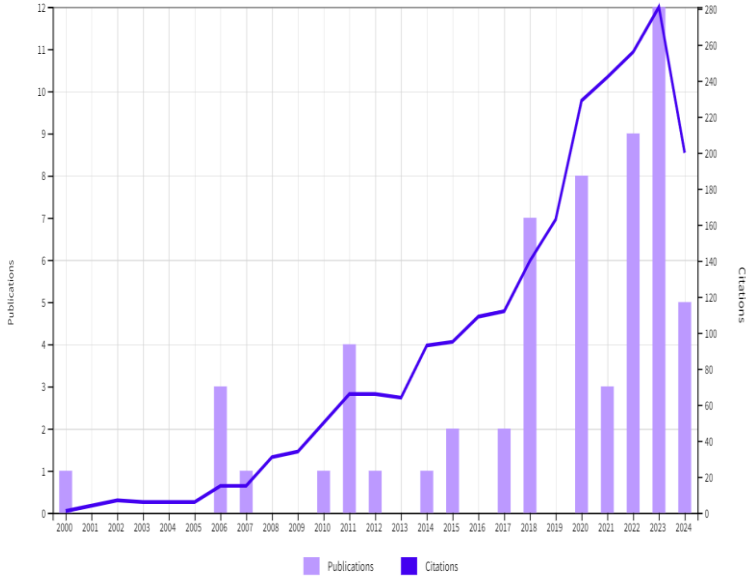
Bulgular

Web Of Science Verilerinin Analizi

Web of Science'da "collective teacher efficacy" anahtar kelimesi kullanılarak yapılan başlık aramasında 60 yayına ulaşılmıştır. Grafik 1'de, Web of Science'da yayımlanan kolektif öğretmen yeterliği konusundaki makaleler ve atıfların yıllar itibarıyla dağılımı sunulmaktadır. Bu dağılım, 2000 ile 2024 yılları arasında konu ile ilgili yayınlanan çalışmaların sayısını ve bu çalışmaların aldığı atıf miktarını göstermektedir.

Grafik 1

Web of Science'da Yayınlanan Makaleler ve Atıfların Yıllara Göre Dağılımı

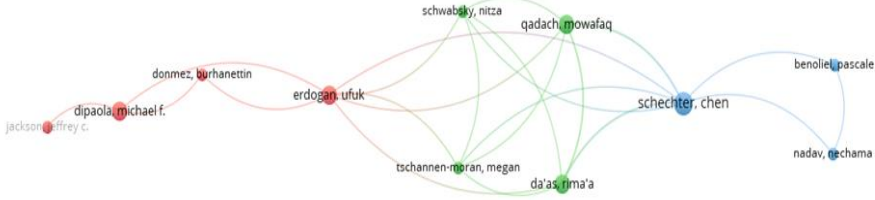
Grafik 1'e göre kolektif öğretmen yeterliği konusu 2000 ve 2024 yıllarını kapsayan 24 yıllık bir süreçte araştırılmıştır. 2023 yılında konu ile ilgili araştırmaların dikkat çekici şekilde arttığı görülmektedir. Atıfların da 2023 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. Bu araştırmaya ait veriler 2024 yılının Temmuz ayında elde edilmiştir. 2024 yılına ait araştırmaların henüz yayınlanmamış olabileceği öngörüsüyle 2023 yılındaki araştırmaların en yüksek seviyede olduğu düşünülmektedir.

Ortak yazar analizi (Co-Authorship of Authors)

Şekil 1’de en az bir yayını ve en az bir atfı olan yazarları temel alarak bir ağ haritası oluşturulmuş ve en fazla bağlantılı ve iş birliği yapan yazarlar tespit edilmiştir. Yapılan analize göre, en yüksek bağlantıya sahip olanlar arasında üç küme tespit edilmiştir. Bu kümeler arasında toplam 22 bağlantı ve 25 bağlantı gücü bulunmaktadır. Kümedeki en bağlantılı yazar, toplam dokuz bağlantıya sahiptir ve onu yedi ve altı bağlantısı olan yazarlar izlemektedir. En çok atfı alan yazarların (784 atf ile Skaalvik ve Skaalvik; 652 atf ile Hoy, 178 atf ile Gray Peter ve Ross John) en bağlantılı yazarlar arasında olmadığı gözlemlenmiştir. En çok eser üreten yazarlardan biri olan Schechter (üç eser ile) ise en bağlantılı yazarlar arasında yer almaktadır.

Şekil 1

Web of Science’da Ortak Yazar Analizi

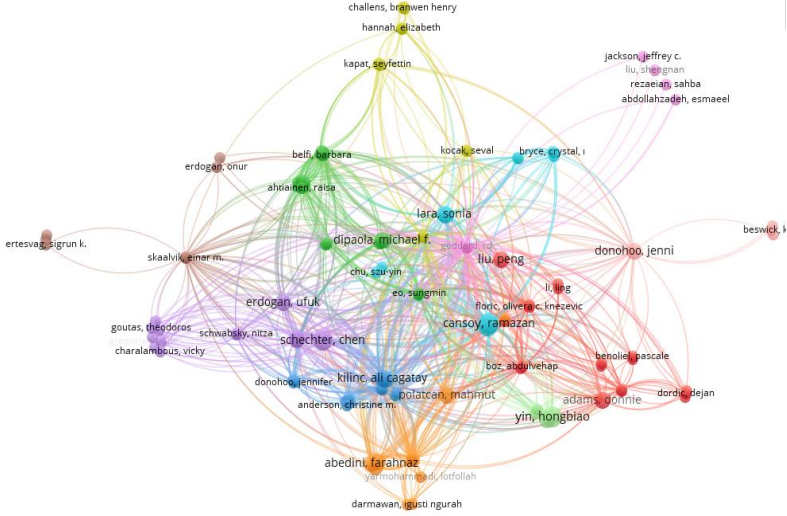

Yazarların Atf Analizi (Citation of authors)

Şekil 2’de sunulduğu üzere atf ağlarını tespit etmek amacıyla, en az bir yayını ve en az bir atf kriterine göre bir yazar atf analizi gerçekleştirilmiş ve bir ağ haritası oluşturulmuştur. Birbiriyle bağlantılı 118 birimin incelenmesi sonucu, toplamda 11 küme, 1545 bağlantı ve 3033 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. En çok atf alan yazarlar, 784 atf ile Skaalvik ve Skaalvik; 652 atf ile Goddarad ve diğerleri; 178 atf ile Gray ve Ross olmuştur. Bağlantı gücü açısından en üst sırada ise, 121 bağlantı gücü ile Goddarad vd. bulunmaktadır.

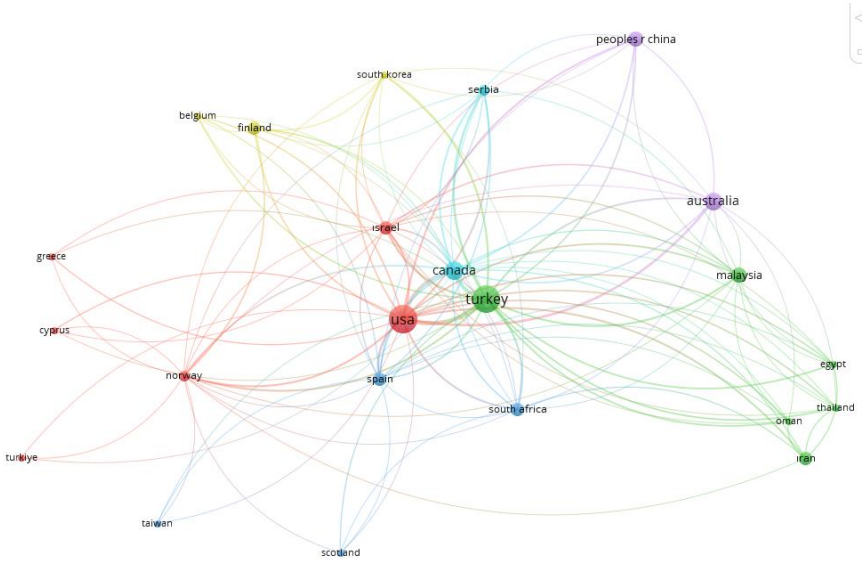
Şekil 2

Web of Science'da Yazarların Atıf Analizi

Ülkelerin Atıf Analizi (Citation of Countries)

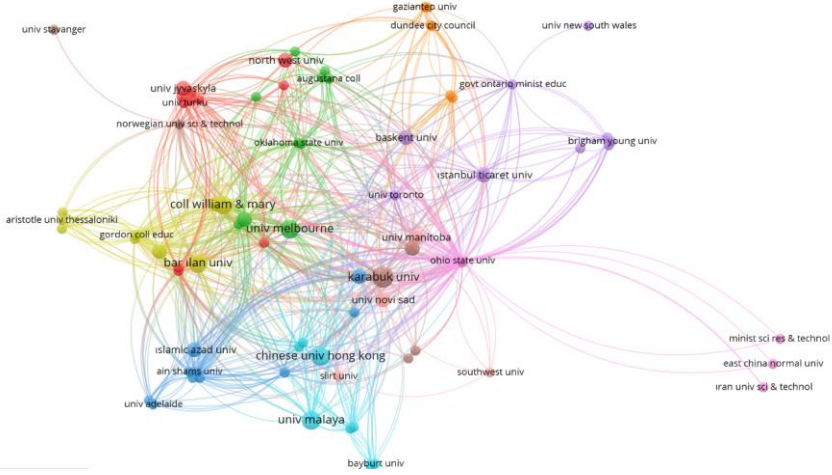
Yayınların kaynak ülkelerine göre aldıkları atıfları belirlemek amacıyla, her ülkenin en az bir eser yayımlamış ve bir atıf almış olması şartıyla 23 gözlem birimi incelenmiştir. Şekil 3'te görüldüğü üzere bu analiz sonucunda, 6 küme, 121 bağlantı ve toplam 328 bağlantı gücü ortaya çıkmıştır. En fazla atıf alan ülkeler sırasıyla Norveç (786 atıf), ABD (770 atıf), Kanada (269 atıf) ve Türkiye (187 atıf) olarak belirlenmiştir. Toplam bağlantı gücü açısından ise en yüksek sıralama ABD, Türkiye, Kanada ve İsrail şeklindedir. Yayın sayıları bakımından ABD 13 yayın ile, Türkiye 12 yayın ile ve Kanada 6 yayın ile öne çıkmaktadır.

Şekil 3*Web of Science'da Ülkelerin Atıf Analizi***Kurumların Atıf Analizi (Citation of Organizations)**

Kurumlar arası atıfları analiz etmek amacıyla, her kurumun en az bir eser yayımlamış ve bir atıf almış olması şartıyla 78 gözlem birimi üzerinde oluşturulmuş ağ haritası Şekil 4'te sunulmuştur. Bu çalışmada, Karabük Üniversitesi (4 eser), Bar İlan Üniversitesi (3 eser) ve Col William Üniversitesi (3 eser) gibi kurumlar temsil edilmiştir. En yüksek atıf sayısına sahip yayınların bağlı olduğu kurumlar ise Norveç Üniversitesi (784 atıf), Ohio State Üniversitesi (652 atıf) ve Michigan Üniversitesi (652 atıf) olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda, toplamda 10 küme, 743 bağlantı ve 839 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir.

Şekil 4

Web of Science'da Kurumların Atıf Analizi

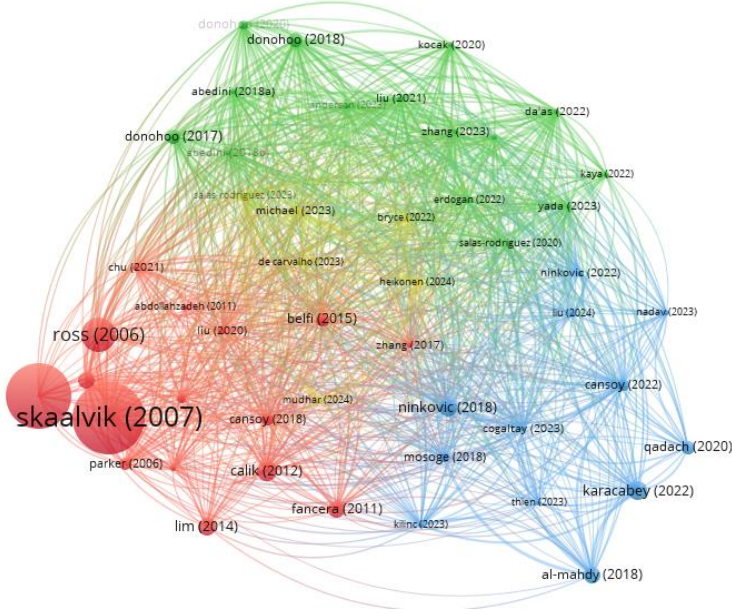

Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Documents)

Bibliyografik eşleşme, iki bağımsız kaynağın ortak bir esere atıfta bulunması durumunu tanımlar. Şekil 5'te sunulduğu gibi, en az bir alıntı yapmış ve aralarında bağlantı bulunan 49 eserle yapılan incelemede, toplamda 4 küme, 1167 bağlantı ve 7093 bağlantı gücü elde edilmiştir. En yüksek bibliyografik eşleşme sayısına sahip yayınlar, 784 alıntı ile Skalvik ve Skalvik (2007), 652 alıntı ile Goddard ve diğerleri (2000) ve 178 alıntı ile Ross ve Gray (2006) olarak belirlenmiştir. En yüksek toplam bağlantı gücüne sahip eserler ise Anderson vd. (2023), Donohoo (2018) ve Çoğaltay ve Boz (2023) olarak sıralanmıştır.

Şekil 5

Web of Science'da Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Analizi

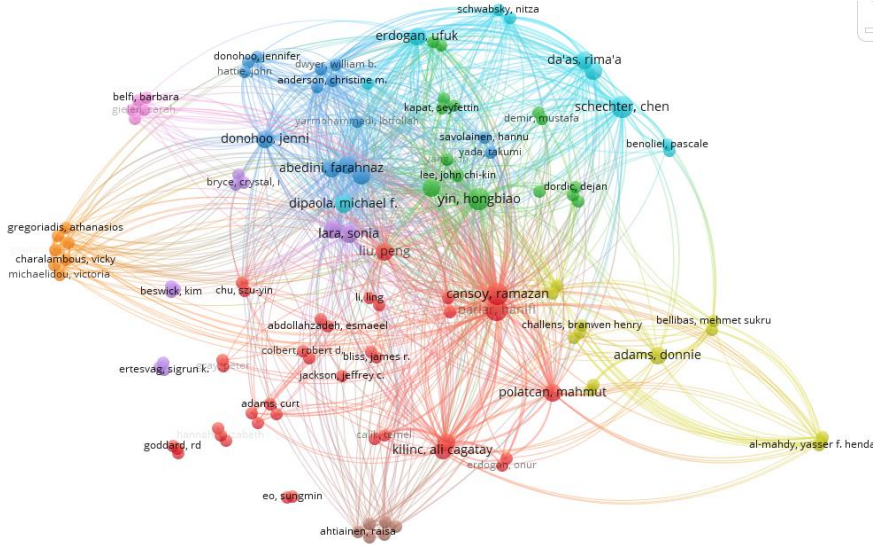

Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Authors)

En az bir eser yayınlamış ve bir atıf almış olan 118 birim üzerinden yapılan analiz sonucunda, toplamda 9 küme, 6851 bağlantı ve 73360 bağlantı gücü belirlenerek Şekil 6'da sunulmuştur. En fazla bibliyografik eşleşmeye sahip yazarlar, 50 alıntı ile Ramazan Cansoy (3716 bağlantı gücü) ve Hanifi Parlar (3716 bağlantı gücü) olarak tespit edilirken, 6 alıntı ile Ufuk Erdoğan (3055 bağlantı gücü) üçüncü sıradadır.

Şekil 6

Web of Science'da Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi

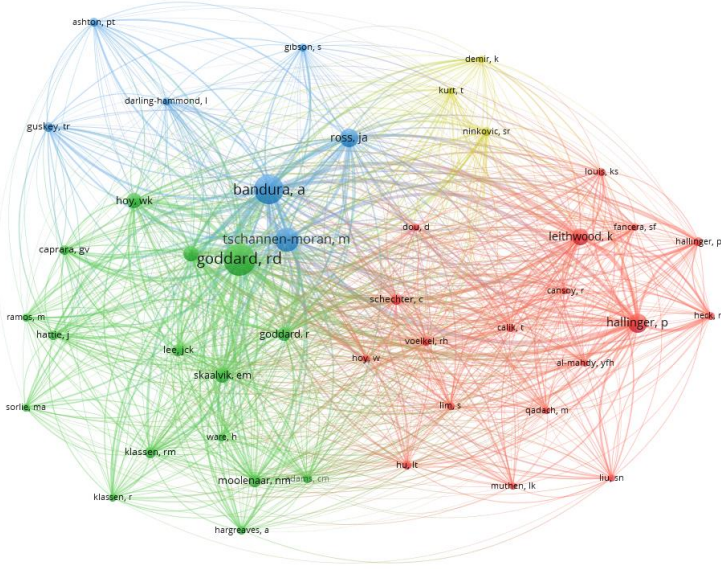

Yazarların Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Co-authors)

Bir yayında alıntılanan farklı kaynaklara yapılan ortak atıflar, co-citation (ortak atıf) olarak tanımlanır. Şekil 7'den izleneceği gibi atıf sayısı en az 10 olan 44 eser üzerinde gerçekleştirilen analiz sonucunda, toplamda 4 küme, 903 bağlantı ve 14541 bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla ortak atıfa sahip yazarlar, Goddard vd. (182 atıf), Bandura (156 atıf) ve Tschannen-Moran ve Barr (105 atıf) olarak belirlenmiştir.

Şekil 7

Web of Science'da Yazarların Ortak Atıf Analizi

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, kolektif öğretmen yeterliği konusundaki araştırmalar bibliyometrik analiz yöntemleri kullanılarak *yazarların, ülkelerin, kurumların ve metinlerin bilimsel üretkenlikleri ve etkileşimleri* incelenmiştir. Farklı analiz türleri arasında *ortak yazar analizi, yazarların atıf analizi, ülkeler ve kurumlar arasındaki atıf analizi, metinlerin ve yazarların bibliyografik eşleşme analizi ve yazarların ortak atıf analizi* bulunmaktadır. Elde edilen bulgular, bilimsel iş birliği ve bilgi paylaşımının çeşitli düzeylerde nasıl gerçekleştiğine dair önemli veriler sunmaktadır.

Nicel analiz ve çalışmalara dair teorik incelemeler, bazı belirgin sonuçlara işaret etmektedir. İncelenen kolektif öğretmen yeterliği tanımlarında temel bir uzlaşımın, öğretmenlerin ortak bir amaç doğrultusunda birlikte çalışarak öğrenci öğrenimini ve başarısını artırma konusundaki inançlarına dayandığı görülmektedir. Bu kavram, öğretmenlerin bireysel yeterliklerinin ötesinde, bir grup olarak hareket ettiklerinde daha büyük bir etki yaratabileceklerine duydukları güveni ve bu güvenin okul topluluğunda pozitif bir öğrenme kültürü oluşturmadaki rolünü vurgular. Dolayısıyla, kolektif öğretmen yeterliği, öğretmenler arasında iş birliği, destekleyici ilişkiler ve ortak hedeflerin teşvik edilmesi gibi unsurların, eğitim

ortamlarının genel etkinliğine ve öğrenci başarısına katkıda bulunma potansiyelini ortaya koymaktadır.

En az bir yayın ve bir atıf kriterine göre yapılan analizde, yazarlar arasındaki iş birliği düzeyi değerlendirilmiş ve en fazla bağlantıya sahip olanlar arasında üç küme tespit edilmiştir. Toplamda 22 bağlantı ve 25 bağlantı gücü bulunmuş, en fazla bağlantıya sahip yazarın 9 bağlantı ile ön planda olduğu görülmüştür. İlginç bir şekilde, en çok atıf alan yazarların en bağlantılı yazarlar arasında yer almadığı, bu da atıf sayısı ile iş birliği düzeyi arasında her zaman bir korelasyon olmadığını göstermektedir. Örneğin, Schechter 3 eser ile en bağlantılı yazarlar arasında yer almıştır, ancak atıf sayısı açısından bu durum her zaman geçerli değildir.

Yazarların atıf ağları incelenmiş ve 11 küme, 1545 bağlantı ve 3033 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Skaalvik ve Skaalvik gibi yazarlar 784 atıf ile en fazla atıf alanlar arasında yer alırken, Goddarad ve diğerleri, bağlantı gücü açısından 121 bağlantı gücü ile en üst sırada yer almıştır. Bu sonuç, atıf sayısı ile ağıdaki merkezîyet arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Ülkeler arasında yapılan analizde, 23 gözlem birimi üzerinden 6 küme, 121 bağlantı ve 328 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Norveç, ABD ve Kanada en fazla atıf alan ülkeler olarak öne çıkmıştır. Türkiye de önemli bir atıf sayısına sahip olup, özellikle ABD ile birlikte yüksek bağlantı gücüne sahip ülkeler arasında yer almıştır. Bu durum, uluslararası iş birliği ve bilimsel etkinliğin bölgesel dağılımını yansıtmaktadır. Nitekim Türkiye araştırmaları uluslararası alanda önemli bir paya sahiptir (Cansoy vd., 2022; Çoğaltay ve Boz, 2023)

Kurumlar arası atıflar incelendiğinde, Norveç Üniversitesi, Ohio State Üniversitesi ve Michigan Üniversitesi en fazla atıf alan kurumlar olarak belirlenmiştir. Toplamda 10 küme, 743 bağlantı ve 839 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Bu, belirli kurumların araştırma alanlarındaki etkisini ve diğer kurumlarla olan etkileşim düzeyini göstermektedir.

Metinlerin ve yazarların bibliyografik eşleşme analizleri, farklı kaynaklar tarafından alıntılanan ortak eserler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Özellikle Anderson ve diğerleri (2023), Donohoo (2018) ve Çoğaltay ve Boz (2023) en yüksek toplam bağlantı gücüne sahip eserler arasında yer almıştır. Yazarlar açısından ise, Ramazan Cansoy ve Hanifi Parlar en fazla bibliyografik eşleşmeye sahip yazarlar olarak öne çıkmıştır.

Yazarların ortak atıf analizinde, Goddard ve diğerleri, Bandura ve Tschannen Moran en fazla ortak atıf yapılan yazarlar olarak belirlenmiştir.

Bu bulgu, bu yazarların araştırma alanlarında önemli referans kaynaklar olduğunu göstermektedir. Nitekim Türkiye’de yapılmış araştırmalarda da Goddard ve diğerleri, Bandura ve Tschannen-Moran’ın referans verildiği görülmektedir (Çevrik ve Koçak, 2022; Demir, 2019a; 2019b; Gürçay vd., 2009; Koçak ve Özdemir, 2020; Özdemir vd., 2018; Yüner ve Özdemir, 2020).

Genel olarak bibliyometrik analizler araştırmacılara, akademik iş birlikleri, bilginin yayılımındaki eser türleri ve bilimsel etki konularında bulgular sunmaktadır. Özellikle, yazar ve kurum analizleri, yazarların ve kurumların ulusal ve uluslararası düzeydeki etkililiklerini belirlemekte ve oluşan akademik ağlarla ilgili bir görünüm sunmaktadır. Gelecekte araştırmacılar, bu ağların dinamiklerini daha ayrıntılı inceleyerek, bilimsel bilginin hangi yollarla, ne hızda ve kimler aracılığıyla yayıldığına yönelik araştırmalar yapabilir.

Kolektif öğretmen yeterliği üzerine yapılan akademik çalışmalar, bu kavramın anlaşılmasına ve eğitim süreçlerinde öğretmenlerin birlikte çalışma kapasitelerinin analiz edilmesine önemli katkılar sunmaktadır. Türkiye’deki öğretmenlerle yapılmış olan çalışmalarda elde edilen bulgularda öğretmen failliği ve kolektif yeterlik arasında pozitif yönde ilişkiler keşfedilmiştir (Bellibaş vd., 2021). Ayrıca kolektif öğretmen yeterliği, iş doyumunu pozitif yönde etkilemektedir (Demir, 2019). Öğretmenlerin kolektif yeterlik algılarıyla, öğretmen öz-yeterliği ve güdülenmiş öğrenmeyi destekleme öz-yeterliği ilişkili bulunmuştur (Yılmaz ve Turanlı, 2017). Nitekim öğretmen yeterlikleri hem dünyadaki birçok ülkede hem de Türkiye’de önemle üzerinde durulan bir konudur (Karacaoğlu, 2008; Seferoğlu, 2004; Şişman, 2009). Bu çalışmalar, stratejik yaklaşımların geliştirilmesine ve öğretmenlerin meslekî gelişim süreçlerine yönelik önerilerin oluşturulmasına yardımcı olabilir. Bilimsel temellere dayanan bilgi ve analizler sunarak, öğretmen topluluklarının karşılaştığı zorlukları anlamaya ve bu zorluklarla başa çıkmak için çözüm önerileri üretmeye katkıda bulunur. Bu stratejiler, öğretmenlerin meslekî yeterliklerini artırarak eğitimde kaliteyi yükseltmeye yönelik politika önerileri geliştirilmesine zemin hazırlayabilir.

Gelecekte, araştırmacılar kolektif öğretmen yeterliğinin bireysel, toplumsal, kurumsal, eğitimsel ve kültürel alanlardaki etkilerini ve sonuçlarını daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilir. Bu, kolektif öğretmen yeterliğinin eğitim üzerindeki etkilerini daha iyi anlamaya ve etkili başa çıkma stratejileri geliştirmeye yardımcı olacaktır. Öğretmenler arası iş birliği, ortak meslekî gelişim programları ve eğitimde liderliğin rolü gibi konular, öğretmen topluluklarının kolektif yeterliklerini nasıl geliştirdiği ve

bu süreçlerin eğitim kalitesine nasıl katkıda bulunduğu üzerine odaklanan verimli araştırma alanları olabilir. Kolektif yeterliğin okul yönetimleri ve eğitim liderliği üzerindeki etkileri de daha fazla araştırılabilir. Kolektif öğretmen yeterliğinin okullardaki görünümü incelenerek, eğitim örgütlerinde güven, iş birliği ve etik değerlerin korunması, okul liderlerinin bu değerleri nasıl destekleyebileceği üzerine araştırmalar yapılabilir. Ayrıca, eğitim teknolojilerinin ve dijital araçların öğretmen iş birliğini nasıl kolaylaştırdığına dair çalışmalar da önemli olabilir. Mevcut meslekî gelişim stratejilerinin etkinliği ve etkileri, öğretmenlere yönelik iş birliğini teşvik eden eğitim inisiyatifleri ve okul içi dayanışma faaliyetleri üzerine karşılaştırmalı çalışmalar, farklı eğitim sistemleri, kültürel gruplar veya okullar arasındaki farklılıklar dikkate alarak araştırmaların yapılması önerilmektedir.

Sınırlılıklar

Araştırma, yalnızca WEB of Science veri tabanı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu, bazı önemli çalışmaların veya güncel literatürün gözden kaçırılmasına neden olabilir. Araştırma, 2000-2024 yılları arasında yapılmış akademik çalışmalarla sınırlıdır. Bibliyometrik analiz yöntemlerinin kullanılması, yalnızca verileri nicel olarak incelemektedir.

Kaynakça

- Anderson, C. M., Summers, K. H., Kopatich, R. D., & Dwyer, W. B. (2023). Collective teacher efficacy and its enabling conditions: A proposed framework for influencing collective efficacy in schools. *AERA Open*, 9, 1-16. <https://doi/full/10.1177/23328584231175060>
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. Macmillan.
- Bellibaş, M. Ş., Karadağ, N. ve Gümüş, S. (2021). Kolektif öğretmen yeterliği ile öğretmen failliği arasındaki ilişkinin incelenmesi: Hiyerarşik lineer modelleme (HLM) analizi. *Başkent University Journal of Education*, 8(1), 160-168.
- Cansoy, R., Parlar, H. ve Polatcan, M. (2022). Collective teacher efficacy as a mediator in the relationship between instructional leadership and teacher commitment. *International journal of leadership in education*, 25(6), 900-918. <https://doi/full/10.1080/13603124.2019.1708470>

- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., & Steca, P. (2003). Efficacy beliefs as determinants of teachers' job satisfaction. *Journal of educational psychology, 95*(4), 821.
- Çağdaş, F., ve Önder, E. (2019, 28-30 Kasım). Türkiye’de kolektif öğretmen yeterliği konusunda yapılan araştırmaların incelenmesi. [Tam Metin Bildiri]. International Young Researchers Student Congress, Burdur, Türkiye.
- Çevrik, M., ve Koçak, S. (2022). Karizmatik liderlik ile kolektif öğretmen yeterliğinin okul etkililiği üzerindeki rolü. *Gelecek Vizyonlar Dergisi, 6*(3), 1-15.
- Çoğaltay, N., ve Boz, A. (2023). Influence of school leadership on collective teacher efficacy: A cross-cultural meta-analysis. *Asia Pacific Education Review, 24*(3), 331-351.
- Demir, S. (2019a). Öğretmenlerin okuldan ayrılma niyetlerinin bir yordayıcısı olarak kolektif yeterlik. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(5), 175-181.
- Demir, S. (2019b). Kolektif öğretmen yeterliğinin öğretmen iş doyumundaki rolü üzerine yapısal eşitlik modellemesi. *OPUS International Journal of Society Researches, 10*(17), 444-463.
- Donohoo, J. (2018). Collective teacher efficacy research: Productive patterns of behaviour and other positive consequences. *Journal of educational change, 19*(3), 323-345.
- Eckert, J., Morgan, G., & Daughtrey, A. (2023). Collective School Leadership and Collective Teacher Efficacy through Turbulence. *Leadership and Policy in Schools, 1*-19.
- Goddard R. D., Hoy, W. K., & Woolfolk, H. A. (2000) Collective efficacy, its meaning, measure and impact on student achievement. *American Educational Research Journal, 37*, 479-508.
- Goddard, R. D. (2001). Collective efficacy: a neglected construct in the study of schools and student achievement. *Journal of educational psychology, 93*(3), 467.
- Goddard, R. D., Hoy, W. K., & Hoy, A. W. (2004). Collective efficacy beliefs: Theoretical developments, empirical evidence, and future directions. *Educational researcher, 33*(3), 3-13.
- Gürçay, D., Yılmaz, M. ve Ekici, G. (2009). Öğretmen kolektif yeterlik inancını yordayan faktörler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36*(36), 119-128.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2008). Öğretmenlerin yeterlilik algıları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(1), 70-97.

- Klassen, R. M., Chong, W. H., Huan, V. S., Wong, I., Kates, A., & Hannok, W. (2008). Motivation beliefs of secondary school teachers in Canada and Singapore: A mixed methods study. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1919-1934.
- Koçak, S., ve Özdemir, M. (2020). Evaluation of collective teacher efficacy from the perspective of four-frame leadership model. *Eğitim ve Bilim-Education and Science*, 45(203).
- Koçak, S., ve Polatcan, M. (2023). Okul müdürlerinin sosyal adalet liderliği davranışları ile öğretmenlerin iş doyumunu arasındaki ilişki: kolektif öğretmen yeterliğinin aracı rolü. *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 66-92.
- Lim, S., & Eo, S. (2014). The mediating roles of collective teacher efficacy in the relations of teachers' perceptions of school organizational climate to their burnout. *Teaching and Teacher Education*, 44, 138-147.
- Moolenaar, N. M., Slegers, P. J., & Daly, A. J. (2012). Teaming up: Linking collaboration networks, collective efficacy, and student achievement. *Teaching and teacher education*, 28(2), 251-262.
- Ninković, S. R., & Knežević Florić, O. Č. (2018). Transformational school leadership and teacher self-efficacy as predictors of perceived collective teacher efficacy. *Educational Management Administration & Leadership*, 46(1), 49-64.
- Özdemir, T. Y., Demirkol, M., Erol, Y. C. ve Turhan, M. (2018). Kolektif öğretmen yeterlikleri ile okul kültürü arasındaki ilişkinin incelenmesi: Elazığ ili örneği. *International Journal of Social Humanities Sciences Research*, 5(31), 4628-4635.
- Raudenbush, S. W., Rowan, B., & Cheong, Y. F. (1992). Contextual effects on the self-perceived efficacy of high school teachers. *Sociology of Education*, 150-167.
- Ross, J. A., & Gray, P. (2006). Transformational leadership and teacher commitment to organizational values: The mediating effects of collective teacher efficacy. *School effectiveness and school improvement*, 17(2), 179-199.
- Schechter, C., & Tschannen-Moran, M. (2006). Teachers' sense of collective efficacy: An international view. *International Journal of Educational Management*, 20(6), 480-489.
- Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlilikleri ve mesleki gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 58(1), 40-45.

- Şişman, M. (2009). Öğretmen yeterlilikleri: Modern bir söylem ve retorik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 63-82.
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2007). Dimensions of teacher self-efficacy and relations with strain factors, perceived collective teacher efficacy, and teacher burnout. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 611–625. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.99.3.611>
- Tschannen-Moran, M., & Barr, M. (2004). Fostering student learning: The relationship of collective teacher efficacy and student achievement. *Leadership and Policy in Schools*, 3(3), 189–209. <https://doi.org/10.1080/15700760490503706>
- Turhan, M. ve Yaraş, Z. (2014). İlkokul yöneticilerinin program liderliği davranışlarını gösterme düzeylerinin öğretmenlerin kolektif yeterlik algısına ve örgütsel öğrenme düzeyine etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 39(39), 175-193.
- Uğurlu, C. T., Beycioğlu, K. ve Abdurrezzak, S. (2018). Bilgi okuryazarlığı, kolektif öğretmen yeterliği ve etkili okul: Yapısal eşitlik modellenmesi. *Elementary Education Online*, 17(4), 1988-2005.
- Ware, H., & Kitsantas, A. (2007). Teacher and Collective Efficacy Beliefs as Predictors of Professional Commitment. *The Journal of Educational Research*, 100(5), 303-310. <https://doi.org/10.3200/JOER.100.5.303-310>
- Yada, T., & Savolainen, H. (2023). Principal self-efficacy and school climate as antecedents of collective teacher efficacy. *School Effectiveness and School Improvement*, 34(2), 209-225.
- Yılmaz, M. ve Turanlı, N. (2017). Öğretmenlerin kolektif yeterlik algılarının incelenmesi: Altındağ ilçesi örneği. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 3(2), 151-158.
- Yüner, B. ve Özdemir, M. (2020). Kolektif öğretmen yeterliği ile okul etkililiği arasındaki ilişkinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 389-409.

Etik Bildirim ve Etik Kurul Kararı

Yazar, bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu beyan eder. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Aksi bir durumun tespiti halinde Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazarların Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır. Birinci yazar %100 oranında katkı sunmuştur.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalede herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansman

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.